

Юрій Любінецький

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

ЮРІЙ ЛЮБІНЕЦЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

ШКОЛА УКРАЇНОЗНАВСТВА

ДЕТРОЙТ
1994

Усі авторські права застережені.

**Printed by Graphé, Inc.,
3407 Caniff Avenue, Hamtramck, MI 48212 • 1994**

ПЕРЕДМОВА

У загальному, Школи Українознавства в Америці користуються, в більшості, застарілим підручником В.Радзикевича "Історія Української літератури", перевиданим вже кілька разів (останнє видання з 1987 р.), але в ньому матеріал минулих 50-ти років (після Другої світової війни) написаний на нецілих півсторінки при кінці книжки. Крім цього, цей підручник для сьогодиншнього покоління мовно дуже тяжкий до зрозуміння, а пояснень незрозумілих слів, на жаль, немає.

Тому, що я навчаю в Школі Українознавства понад 25 років, а також навчав в американській навчальній системі (в штаті Огайо), бачу щораз нижчий рівень знання української мови в наших дітей та брак нових підручників для всіх предметів українознавства, які були б відповідно пристосовані до нових обставин у діаспорі, а також іде до повільної асиміляції (доля кожної еміграції). Отже, беручи до уваги ці всі негативи й мій довголітній досвід як учителя, я намагався написати такий підручник української літератури, який, можливо, дасть багато кращі результати навчання.

Ця "Українська література" має такі частини:

1. Скорочені стара й середня епохи,
2. Нова епоха I (до реалізму),
3. Нова епоха II (до I-ої світової війни),
4. Нова епоха III (до "шестидесятників") і
5. Нова епоха IV (до сьогодні).

Крім цього, в нижній частині майже кожної сторінки, є коротке пояснення до менш зрозумілих слів і також альфаветний список імен у кінці книжки, уживаних у цьому підручнику.

ЗМІСТ

	сторінки
ПЕРЕДМОВА	I
ЗМІСТ	II-YI

СТАРА́ ЕПОХА

ЩО ТАКЕ ЛІТЕРАТУРА?	1
ПОДІЛ ЛІТЕРАТУРИ	1-4
Пита́ння 1-9	4
ХРИСТИЯНСТВО НА УКРАЇНІ	5
ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА	5-6
Пита́ння 1-11	6-7
ОРИГІНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА	7-9
Пита́ння 1-11	9-10
ЦІННІСТЬ ЛІТЕРАТУРИ СТАРОЇ ЕПОХИ	10
Пита́ння 1-4	10

СЕРЕ́ДНЯ ЕПОХА

ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ З ЗАХОДОМ	11
ГУМАНІЗМ	11
РЕФОРМАЦІЯ	11-12
ВПЛИВ ГУМАНІЗМУ Й РЕФОРМАЦІЇ НА УКРАЇНУ	12-13
Пита́ння 1-10	13
ДРУКАРСТВО	14
ПОЛЕМІЧНЕ ПИСЬМЕНСТВО	14-15
Пита́ння 1-8	15-16
ДРАМА, ІНТЕРМЕДІЇ, ВЕРТЕП	16-17
ПОЧАТКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОБУДЖЕН- НЯ	17-18
Пита́ння 1-7	18

ІНШІ ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ Й ЗНАЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ СЕРЕДНЬОЇ ЕПОХИ	18-19
Питання 1-6	19

НОВА́ ЕПОХА I (до реалізму)

ВВЕДЕННЯ.....	20
ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ (1769-1838).....	20-22
Питання 1-10.....	22-23
ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ (1790-1865)...	23-24
ПОРІВНЯННЯ ОБРАЗУ ЖИТТЯ КРІПАЧ- ЧИНИ В 19 ст. З КОЛИШНІМ НЕВІЛЬ- НИЦТВОМ НА УКРАЇНІ, А ТАКОЖ І У ВСЬОМУ СВІТІ.....	24-25
БАЙКА Й БАЙКАРІ.....	26-27
Питання 1-13.....	27
ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО (1778- 1843).....	28-29
САНТИМЕНТАЛІЗМ В ЗАХІДНЬОЕВРО- ПЕЙСЬКІЙ ПОВІСТІ В 18 ст.....	29-30
Питання 1-9.....	30-31
РОМАНТИЗМ	31-33
Питання 1-11.....	33-34
МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ (1811-1843).....	34-36
Питання 1-7	36
ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814-1861)	37-44
Питання 1-12.....	44-45
ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ (1819-1897).....	45-48
МАРКО ВОВЧОК (1834-1907).....	48-50
Питання 1-11.....	50-51
ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО (1805-1874)	51-52
СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ (1833-1873)	52-53
ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ (1834-1888)	53-54
Питання 1-9	54

"ВАЛУЇВСЬКИЙ" І "ЕМСЬКИЙ" ЗАКОНИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.....	54-55
ЛЬВІВ - ЦЕНТРОМ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ...	55-56
Питання 1-11.....	56-57

НОВА́ ЕПОХА II (до I-ої світової війни)

РЕАЛІЗМ	58-59
ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ (1838-1918).....	59-60
ПАНА́С МИРНИЙ (1849-1920)	60-62
БОРИ́С ГРИ́НЧЕНКО (1863-1910)	62-63
УКРАЇ́НСЬКА ДРАМА.....	63-64
Питання 1-19.....	64-65
ЕПО́ХА МОДЕРНІ́ЗМУ	65-66
ІВАН ФРА́НКО (1856-1916).....	66-71
Питання 1-10.....	72
ЛЕ́СЯ УКРАЇ́НКА (1871-1913)	72-77
О́ЛЬГА КОБИ́ЛЯНСЬКА (1863-1942).....	78-79
РО́ЛЯ ЖІ́НКИ В ТВО́РЧОСТІ́ МАРКО ВОВЧО́К, ЛЕСІ́ УКРАЇ́НКИ та О́ЛЬГИ КОБИ́ЛЯНСЬКОЇ	79-80
Питання 1-13.....	80-81
МИХАЙ́ЛО КО́ЦЮБИНСЬКИЙ (1864-1913).....	81-83
НЕОРОМА́НТИ́ЗМ У ТВО́РЧОСТІ́ Л. УКРАЇ́Н- КИ, О. КОБИ́ЛЯНСЬКОЇ́ й М. КО́ЦЮБИНСЬ- КОГО.....	83-84
Питання 1-9.....	85
ВАСИ́ЛЬ СТЕФА́НИК (1871-1936)	85-86
БОГДА́Н ЛЕПКИ́Й (1872-1941)	86-88
"МО́ЛОДА́ МУ́ЗА" та "НОВА́ ХА́ТА".....	88-89
ОЛЕ́КСАНДР О́ЛЕСЬ (1878-1944).....	90-91
Питання 1-10.....	91

НОВА́ ЕПОХА ІІІ (до "шестидесятників")

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА.....	92-93
ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ ТА ДРАМАТИЧ- НЕ ПИСЬМЕНСТВО З ПОЧАТКУ 20 ст.....	93-94
ЕПОХА "РЕНЕСАНСУ" В УКРАЇНСЬ- КІЙ ЛІТЕРАТУРІ	94-95
Питання 1-12.....	95
ПАВЛО ТИЧИНА (1891-1967).....	96
МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ (1895-1964)	97
МИКОЛА ЗЕРОВ (1890-1941)	97-98
ЮРІЙ КЛЕН (1891-1947)	98-99
ЄВГЕН ПЛУЖНИК (1898-1936)	99
Питання 1-11.....	99-100
ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ (1902-1954).....	100
МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ (1893-1933).....	101
МИКОЛА КУЛІШ (1892-1942)	101-103
Питання 1-9	103
УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ	103-107
Питання 1-10.....	107-108
ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ /КАНДИБА/ (1907-1944)	108-109
ОЛЕНА ТЕЛІГА (1907-1942).....	109
ЗАГАЛЬНИЙ НАРИС СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬ- КОЇ ЛІТЕРАТУРИ (після 1939 р.)	110-111
ПІДРАДЯНСЬКА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРА- ТУРА	111-112
Питання 1-10.....	112
Перше покоління	112-115
Друге покоління.....	115-118
Третє покоління	118-120
Питання 1-11.....	120-121

НОВА́ ЕПО́ХА ІУ (до сьогодні)

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПІДРАДЯНСЬ-	
КИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	122-134
Пита́ння 1-15.....	134-135
ПІДСУМКИ.....	135
УКРАЇНСЬКИЙ РУХ ОПОРУ - "ЗАХАЛЯВ-	
НА ЛІТЕРАТУРА".....	136-142
Пита́ння 1-12.....	142-143
"ВІСІМДЕСЯТНИКИ" НА УКРАЇНІ.....	143-144
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА У ВІЛЬНОМУ	
СВІТІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	145-151
Пита́ння 1-12.....	151-152
ПОЕЗІЯ.....	152-156
Пита́ння 1-10.....	156-157
НАЙНОВІША УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА..	157-165
Пита́ння 1-15.....	165-166
ЗАКІНЧЕННЯ.....	166
СПІ́СОК ІМЕ́Н.....	167-178
БІБЛІОГРА́ФІЯ.....	179-180

СТАРА ЕПОХА

ЩО ТАКЕ ЛІТЕРАТУРА?

- Усі культурні надбання¹⁾ (писані й неписані), які передаються з покоління в покоління від найдавніших часів до сьогодні.

ПОДІЛ ЛІТЕРАТУРИ:

Писані твори й усна народна творчість²⁾. Обидві галузі розвиваються паралельно і разом творять одну національну літературу. Ця усна народна творчість у всіх народів розвинулась раніше, ніж писані твори. **На Україні** в дохристиянські часи не було письменства і усна народна творчість була дуже багата та різноманітна. Були пісні, казки, байки, прислів'я, загадки, замовляння та легенди.

Пісні:

обрядові

- **колядки** (церковні, виникли в 16-17 ст. такі, як "Бог Предвічний", "Нова радість", "Дивная новина" і інші; *біблійні*, видумані події з життя Ісуса Христа і Пречистої Діви Марії; *лицарсько-мисливські* з ранньої княжої епохи про походи на Царгород, старовинну зброю, княжий одяг; *хліборобські*, про достаток і родинне щастя),

- **щедрівки** (співають звичайно на Щедрий Вечір перед Новим Роком, тобто на Маланки, а в Галичині - напередодні свята Йордану),

---

1) надбання - досягнення, здобуток

2) усна народна творчість - фолклор

- **веснянки-гагілки** (співають у супроводі весняних хороводів і на Великдень),
- **русальні** (зв'язані зі Зеленими святами),
- **купальні** (зв'язані зі святом Купала, а в християнстві - зі святом св.Івана Хрестителя),
- **весільні та похоронні** (не зв'язані з порами року).

історичні

- **"биліни"** (з княжих часів, про Володимира Великого, якого "биліни" називають "красним сонечком", зі згадками про Київ і Чернігів),
- **думи** (з козацьких часів, про турецьку й татарську неволю та про епоху Хмельницького),
- **політичні** (оспівують дійсні історичні події від 16 ст. до сьогодні).

станові¹⁾

- **чумацькі** (про подорожі чумаків²⁾ у Крим, їхнє повне пригод життя),
- **бурлацькі** (про тяжке життя бездомних заробітчан-бурлаків кінця 18 ст.),
- **солдатські** (про тяжку долю українського вояка в чужому війську),
- **ремісничі** (веселі пісні з життя ремісників³⁾).

народні (побутові⁴⁾)

- **колисківі** (ніжні, лагідні пісні, які оспівують любов матері до дитини),

-----
1) стан - рід праці, професія

2) чумаки - люди, які їздили українськими степами на возах, запряжених волів, з різними товарами

3) ремісники - люди ремісничих професій: шевці, кравці, ковалі й т.п.

4) побут - звичай

- **любівні** (показують ніжне кохання, характер і вдачу української молоді та її високу моральність),
- **танцювальні** (такі, як: коломийка, козачок, горлиця й інші).

ліричні¹⁾

- **балади** (взяті з правдивого життя, але з фантастично-трагічним закінченням),
- **релігійні** (взяті зі Святого Письма, історії Церкви та життя святих),
- **гумористичні** (висміюють людські вади²⁾, як: гордість, злість, лінивість й тому под.).

Казки - фантастичні оповідання *про людей*, де також виступають і діють як живі істоти³⁾, різні *явища природи, пори року* (Мороз, Вітер, Зима, Весна), а також чародії (Баба-Яга...) й таке інше.

Байки - казки *про звірят* з моральним повчанням.

Прислів'я - короткі речення, змістом яких є *народна мудрість*, наприклад: "Не буди лиха, нехай спить", "Брехнею світ перейдеш, а назад не вернешся", "Без Бога не до порога" або "Ні корови, ні свині - тільки Сталін на стіні" та інші.

Загадки - короткі речення з описом явища чи речі, які треба відгадати, наприклад: "Дівка в коморі, а коса надворі"- (вогонь і дим, також морква) або "На вогні мокне, а на воді сохне" - (віск).

Замовляння - *лікування хвороби, забезпечення*

---

1) лірика - власні почуття

2) вади - недоліки

3) істоти - особи

успіху в якійсь праці, виклик або відвернення кохання, відвернення хмари й тому подібне; мають прозову або віршовану форму.

Легенди - оповідання з церковно-релігійною тематикою, подібні до фантастичних казок.

Значення усної народної творчости у відображенні¹⁾ історії, життя та побуту українського народу; багато українських письменників використовували й далі використовують у своїх творах ці скарби народної мудрости з багатством їх почуттів, з їх красою й поезією.

Дайте відповіді на такі питання:

1. На які дві групи ділимо літературу?
2. Які існують роди усної народної творчости?
3. Які п'ять груп пісень ви знаєте?
4. Поясніть кожен групу цих пісень.
5. Яка різниця між казками й байками?
6. Що таке прислів'я, а що - загадки?
7. Поясніть замовляння.
8. Що таке легенди?
9. Яке значення усної народної творчости в українській літературі?

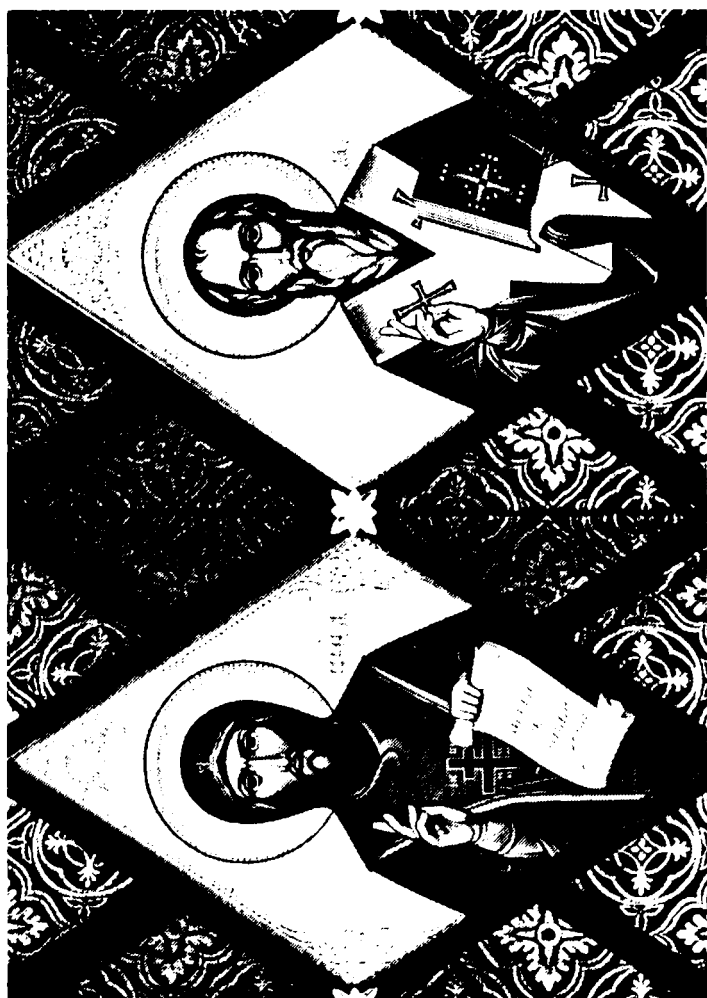
---

1) відображення - описування

УЦЬІМЬ.ГОСПОДѢ
ПОДЪЛѢ.І.А.Н.Д.СТА
ЛѢ.ЕНІ.І.А.Н.Д.Н.С.КОНУА
СНІКОСТЕЛѢ.МЦА.ВЫ.УС
І.НА.П.МА.ТѢ.С.Т.ГО.Л.В.О.В.
ЦА.Н.О.С.К.О.Ю.Н.Д.Р.Е.В.О.М.

Кириличний напис з підписом маляра
Андрія, творця люблінського стінопису.

ХРИСТИЯНСТВО НА УКРАЇНІ

Візантійська культура - розвивалася *від 4-15 ст. в Греції* (Візантії) та принесла на Україну архітектуру, малярство, музику й літературу.

Книжки - приходили з *Візантії*, після чого їх *перекладали* з грецької на *церковно-слов'янську* (староболгарську) мову; також приходили з *Болгарії* й їх просто *переписували*, зберігаючи староболгарську мову, якою колись говорили предки сьогоднішніх болгар; писали *ручно* (монахи, священики, єпископи, князі та княгині) на *пергамені*¹⁾ простолінійними буквами, які називалися "*уставом*", а початкові букви з різними орнаментами називалися "*ініціалами*".

Письмо - церковно-слов'янська мова з азбукою, яка називалася "*кирилицею*" або "*глаголицею*" і задержалася на Україні аж *до кінця 18 ст.*; створили її два великі апостоли слов'ян св. Кирило та Методій.

ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА

Книги св. Письма:

Євангелії - найдавнішим було *Остромирове Євангеліє* (1056-57 рр.) в Києві;

Псалтирі та *Апостоли* - дуже *поширені й популярні* книги, при допомозі яких відганяли хвороби, а також і ворожили.

---

1) пергамен - рід тваринної шкіри; назва оригінально походить від м.Пергамум у Малій Азії

Твори отців Церкви - найбільш популярні були писання *Івана Золотоустого* , що проповідував ідею *любви до ближнього*.

Збірники:

Життєписи святих - *релігійні* за змістом та різні по формі;

Збірники князя Святослава - прийшли з Болгарії й на Україні *переписано їх* для чернігівського князя Святослава; більш світські за змістом з 1073 і 1076 рр.;

"Пчели" - збірники "золотих думок" (коротких висловів) загального значення з різних джерел.

Хроніки - *грецькі історичні події*, описані в хронологічній послідовності.

Апокрифи¹⁾ - *перекази*²⁾ й *оповідання на біблійні теми* (поширений на Україні був апокриф "Мандрівка Богородиці по муках").

Повісті - джерелами були *різні арабські й індійські перекази*.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що принесло християнство на Україну?
2. Що дала Україні візантійська культура?
3. Звідки приходили книжки на Україну?
4. Як, на чому і хто писав старі книжки?

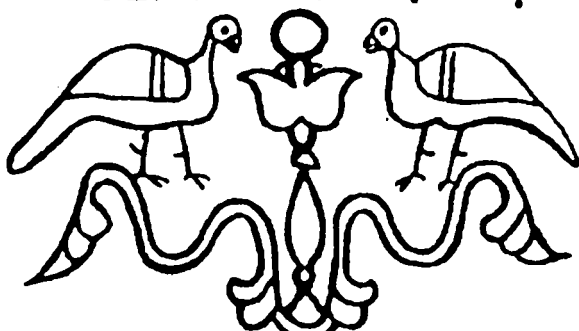
-----
1) апокрифи - різні релігійні писання, які спочатку визнала і використовувала Церква, а пізніше ними користувалися її вороги, щоби шкодити їй; тоді Церквою були заборонені

2) перекази - казки різного змісту про героїв (Вернигора і ін.) для написання літописів

КАЗАТЬШОУДѢ
ЛА: ДАВЪІУУДАНТЕ
СА+НАКОБОУЪ ВЪ
СКРѢШАТЬМЪ Р
ТВЪІАНЖНВНТЬ.
ТАКОЖЕНІНЪ. НАЖЕ

Острамирове Євангеліє 1056-57 р. (уринок тексту)

рѣнѣтъѣ оумѣ
 соуштерѣвншасѣ
 аснѣннѣсѣ
 тѣсѣго непомѣ
 тѣсѣ :: :: :: ::

аговѣ рѣнѣ
 ихтолюбеннѣ
 шѣсѣннѣпѣ
 дѣннѣснѣ
 болшнѣбыдолженѣ
 шѣсѣ

Сторінка зі Збірника кн. Святослава з 1073 р.

5. Хто створив церковно-слов'янську мову?
6. Як називалася азбука церковно-слов'янської мови?
7. Як довго задержалася на Україні церковно-слов'янська мова?
8. Які були види перекладної літератури?
9. Як називалося найдавніше Євангеліє?
10. Які були види старих збірників?
11. Поясніть хроніки, апокрифи й повісті перекладної літератури.

ОРИГІНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

Початки староукраїнської літератури бачимо вже в *перекладах і переробках*; у зв'язку з тим, що *дослівний переклад* з однієї мови на іншу зробити *неможливо*, різні перекладачі робили це по-різному, відповідно до їх розуміння оригіналу та вміння максимально наблизитись до нього. В цьому була їх оригінальність і так зароджувалась оригінальна творчість.

"Слово про закон і благодать"- автором його був перший український митрополит у Києві, Іларіон, а головною частиною цього твору являється *хвала князеві Володимирові Великому* за його величні діла.

Життєписи - збірник життєписів монахів славного Києво-Печерського монастиря під назвою *Києво-Печерський Патерик*, який був популярною книжкою на Україні й ширився *спочатку в рукописах*, а *потім у*

друкованих виданнях.

"Паломник"¹⁾, автором якого був ігумен²⁾ *Данило*; він описав подорож-мандрівку *до Святої Землі* в 1106-1108 рр.

"Поучення дітям", автором його був князь *Володимир Мономах*; він описує цікаві й небезпечні пригоди зі свого життя та дає поради своїм дітям *бути справедливим, шанувати гостей, молитися, не лінуватися, а також працювати від раннього ранку для добра рідного краю, дбати про своє здоров'я й тому подібне.*

Літописи - події з історії України в хронологічному порядку:

Початковий - написав монах *Нестор*; в ньому говориться про історію розселення народів, слов'янські племена та про історію Київської Держави до 1117 р.

Київський - головним змістом його є *боротьба України з половцями* та опис історичних подій до 1201р.

Галицько-Волинський - велика частина присвячена *королеві Данилові*; описані також *татарські напади* та інші історичні події до 1292 р.

"Слово про Ігорів похід" - *найцінніший* твір усієї давньої української літератури з кінця 12 ст.; *автор* його *невідомий* і до сьогодні; *подія* відбулася в 1185 р., коли Україну розривали *внутрішні міжусобиці*³⁾ між

---

1) паломник - людина, яка йде в святі місця просити в Бога прощення гріхів або просити Божої помочі

2) ігумен - монах вищого становища в монастирі

3) міжусобиці - боротьба або непорозуміння за владу, майно і т.д.

князями за владу. *Похід князя Ігоря* з Новгорода-Сіверського на половців, не дивлячись на героїчну боротьбу його дружини¹⁾, *скінчився поразкою* над річкою Калкою; в цій битві більшість дружинників та інших князів загинули, а сам Ігор був ранений і попав у полон, з якого незабаром утік.

Прекрасно описана *постать Ярослави* - дружини князя Ігоря Святославича і дочки галицького князя Ярослава Осмомисла; цей твір привертає до себе *увагу різних дослідників* і до сьогодні. *Головна ідея твору - єдність, честь і слава* Української Держави; описано, як українські князі *об'єднали свої сили* для боротьби *зі спільним ворогом*. *Мистецька вартість* проявляється в поетичних картинах і в виборі стилістичних²⁾ прийомів народної поезії: *епітетів*³⁾, *метафор*⁴⁾, *гіпербол*⁵⁾ і ін. "Слово" *перекладено на всі слов'янські мови та багато чужих*, як англійську, французьку, німецьку, голландську та інші.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які оригінальні твори старої епохи ви знаєте?
2. Хто був автором "Слова про закон і благодать" і про що в ньому говориться?
3. Що таке "життєписи"?

-----
1) дружина - а) військо, б) одружена жінка

2) стилістичний - засіб (прийом) від слова "стиль" (форма) письма для даного періоду або особи й т.под.

3) епітет - художній засіб (прийом) назви предмета, який додається у формі означення (прикметник), щоб виділити в ньому якусь характерну ознаку і викликати до нього певне ставлення, напр.: синє море, сива зозуля, ясне сонце і ін.

4) метафора - художній засіб, коли слово або вираз вживаються в своєму переносному значенні, напр.: "полечу зозулю" (княгиня Ярославна в "Слові про Ігорів похід"), "...ніч застогнала грозою(зловісні знаки в "Слові про Ігорів похід") і ін.

5) гіперболя - перебільшення, напр.: "зрівняв гори з яругами" князь Святослав (київський) в "Слові ...", "край світа полину" ("Тополя" Шевченка) і ін.

4. Що описує ігумен Данило в "Паломнику"?
5. Які поради дає своїм дітям князь Володимир Мономах у "Поученні"?
6. Які староукраїнські літописи ви знаєте й який їх зміст?
7. Хто написав "Слово про Ігорів похід"?
8. Яку подію описує автор у "Слові про Ігорів похід"?
9. Яка головна ідея "Слова про Ігорів похід"?
10. Яка мистецька вартість "Слова про Ігорів похід"?
11. На які мови перекладений цей твір?

ЦІННІСТЬ ЛІТЕРАТУРИ СТАРОЇ ЕПОХИ

Цінність літератури старої епохи в *поширенні християнства* на українських землях, у вихованні *активної любови до ближнього* ("Поучення дітям" та "Паломник"), *любови до рідного краю та почутті державности* ("Слово" Іларіона, "Паломник" та "Слово про Ігорів похід").

Мистецька цінність проявляється у *високому художньому рівні творів*, що належать до *різних жанрів* (поезія, проза), *в буйній уяві авторів та поетичних висловах*, які вони вживають.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яка цінність літератури старої епохи?
2. В яких творах старої епохи бачимо активну любов до ближнього?
3. В яких творах старої епохи виражена ідея любови до рідного краю та почуття державности?
4. Яка мистецька цінність української літератури старої епохи?

СЕРЕДНЯ ЕПОХА

ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ З ЗАХОДОМ.

Здобуття міста Візантії турками в 1453 р.
(слов'янська назва Царгород).

Люблінська Унія в 1569 р., якою було закріплено злуку українсько-литовських земель з Польщею в одну державу.

ГУМАНІЗМ

Гуманізм (від латинського слова "гуманус"-людський) - *напрямок*¹⁾ у науці (зародився в Італії), що орієнтувався на старогрецьку й староримську культури. В гуманістичних літературних творах панує *життєрадісний погляд* на оточення, набуває розвитку *світ людських почуттів*, героїзм, краса (напр., у великого італійського поета Данте); *гаслом* гуманізму була *свобода дослідів та думки*, тоді коли *схоластика*, що панувала в науці на той час, бажала довести правду християнської віри *тільки шляхом розуму*. На Україну гуманізм принесли *сини українських князів і шляхти*, які навчалися в італійських університетах та в університетах Праги й Кракова.

РЕФОРМАЦІЯ

Реформація (від латинського слова "реформаціо"- зміна) - *напрямок*, який *ввів живу народну мову* в Св.Письмо і літературу *спочатку в Німеччині*, а пізніше в інших країнах Західної

---

1) напрямок - тенденція розвитку чи проведення політики або науки

Європи; дійшов він і на Україну (через Польщу).

Творцем його був німецький священик Мартин Лютер (у 1517 р.), виявивши багато негативного в тодішніх церковних науках, він виразив свої критичні зауваження щодо папських законів у 95-ти тезах, які помістив на дверях церкви Всіх Святих у Віртенбергії в навечеря свята Всіх Святих. За деякий час ці його тези розійшлися по всій Німеччині й Європі, а пізніше - по цілому світі. Це був початок так званого протестантизму.

ВПЛИВ ГУМАНІЗМУ Й РЕФОРМАЦІЇ НА УКРАЇНУ

1. Організація вищих шкіл.

Академія в Острозі - заснував князь Костянтин Острозький; навчали там трьох мов (грецької, церковно-слов'янської й латинської), тому називали її "Тримовним ліцеєм".

Церковне братство у Львові - входили учні всіх станів та займали місця відповідно до успіхів у науці, а не відповідно до суспільного чи маєткового становища батьків; у 1586 р. братство одержало право ставропігії, тобто безпосередньо залежало від царгородського патріярха.

Могилянська колегія в Києві - стала академією в 1707 р.; до високого рівня підніс її київський митрополит Петро Могила. Крім вивчення граматики, поетики, філософії, латинської, грецької, церковно-слов'янської і польської мов, навчали красномовності (реторики), мистецтво і діалектику, яка мала підготувати мудрих оборонців православної віри. Красномовність знову ж мала підготувати добрих

Князь Костянтин Острозький

Св. Свѣте пришло и дано е ѿ Мени
Всѣмъ можного Егѡ Мати II Дана

проповідників, що могли б рівнятися з відомими тоді єзуїтами.¹⁾

2. Зміна в мові.

Церковно-сло'янська мова почала зближатися з народною за рахунок слів з білоруської, польської й латинської мов, так звана *книжна або україно-слов'янська мова* (Пересопницьке Євангеліє з 1556-61 рр.)

3. Наукові твори.

Найважливіший твір середньої епохи "Граматика" Мелетія Смотрицького з 1619 р., яка була *основою навчання й знання церковно-слов'янської мови* не тільки на Україні, але також і у Сербії, Болгарії та на Московщині.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які були причини зближення України з Заходом?
2. Що таке гуманізм?
3. Що бачимо в гуманістичних творах?
4. Хто приніс гуманізм на Україну?
5. Що таке реформація?
6. Хто являється творцем реформації?
7. Які були впливи гуманізму й реформації на Україну?
8. Які вищі школи були відкриті на Україні в 16-17-ому ст.?
9. Як називалася мова української літератури в середню епоху?
10. Як називався найважливіший твір середньої епохи?

-----
1) єзуїти - римо-католицький монаший чин, створений у 16 ст. єспанцем Ігнатом Льомоєю (пізніше - святий католицької церкви); єзуїти відомі своєю залізною дисципліною, різними вміlostями, а рівночасно також інтригами і великим впливом у високих урядах тодішньої Західньої Європи

4. Друкарство.

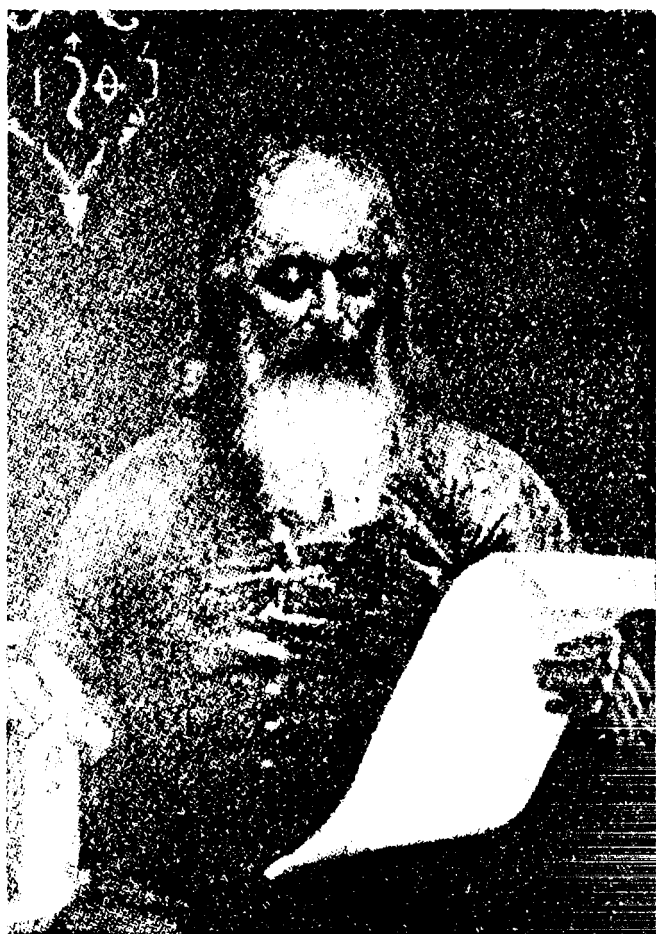
Винахідником друку є *Йоганн Гутенберг* з Майнцу (Німеччина), який перший зробив друкарську машину та видрукував так звану *Біблію Мацаріна* (першу копію знайдено в бібліотеці кардинала Мацаріна в Парижі) *в половині 15 ст.* Сьогодні відомо, що ще *існує біля 40-а копій* цієї оригінальної Біблії, деякі з яких знаходяться в *Конгресовій Бібліотеці в Вашингтоні*, також у бібліотеках Гарвардського і Єйльського університетів та *в публічній бібліотеці в Нью-Йорку*. *Спочатку друкарство не було популярним (в Італії, напр., займалися мистецьким ручним писанням і чудовим декоруванням книжок); німецький винахід був висміяний, а друковані книжки не купувалися. І лише через деякий час* були оцінені переваги друкарської машини над ручним письмом. *На Україну друкарство прийшло лише в другій половині 16 ст., а перший друкар Іван Федорович* змушений був тікати з далекої Москви, а пізніше з Білорусії, щоб уникнути смерті за "чари". Він *створив друкарню у Львові й у 1581 р. видрукував там славну "Острозьку Біблію", а ще перед тим - у 1574 р. - "Апостола".* Пізніше були ще друкарні в Києво-Печерській Лаврі та в Почаєві (на Волині); друкарні почали з'являтися *також і по селах.*

ПОЛЕМІЧНЕ¹⁾ ПИСЬМЕННОСТВО.

Берестейська Унія, за якою деякі православні єпископи (Іпатій Потій, Кирило Терлецький та

-----

1) полемічний - дискусійний

Друкар Іван Федорович

митрополит Михайло Рагоза) *злучилися з Римом у місті Бересті* (на Поліссі) *в 1596 р.*, проти чого заперестували інші православні разом із князем Костянтином Острозьким. *Головні причини:* недостатній рівень освіти, перехід верхів на протестантство, сильний польський вплив. *Результат: поділ українців* на два табори - православних і уніятів, що триває й до сьогодні.

Релігійна полеміка - дискусії-суперечки *між православними й уніятами*, що веліся на сторінках різних полемічних творів. *Головні теми* полеміки: верховна влада папи, безженність священників та ін.

Іван Вишенський. Походив з Галичини; народився приблизно 1550 р. Пізніше став монахом і жив *на горі Афон у Греції*, де провів аскетичний¹⁾ спосіб життя. Був одним з *найбільш оригінальних письменників середньої епохи* української літератури. Проживаючи далеко від рідної землі, *слав гарячі листи-послання* на Україну до єпископів та панів, докоряючи їм за недостатню любов до своїх ближніх; *він ставав в обороні селян-невільників* і доказував, що в них також є *людська гідність*.²⁾ У цьому проявились демократичні погляди І. Вишенського.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Хто був винахідником друку?
2. Як називалася перша надрукована книжка і де знаходяться її оригінальні копії?
3. Наскільки популярним було друкарство в Західній

-----
1) аскет - людина, яка себе умертвляє за гріхи інших

2) гідність - величність

Європі спочатку?

4. Як звали першого друкаря на Україні?

5. Як називалися перші друковані українські книжки?

6. Що таке Берестейська Унія й які були наслідки цієї події в житті українського народу?

7. У чому була суть релігійної полеміки на період приєднання деяких православних єпископів до Берестейської Унії?

8. Що ви знаєте про Івана Вишенського і в чому проявились його демократичні погляди?

ДРАМА, ІНТЕРМЕДІЇ, ВЕРТЕП

Драма - літературний жанр¹⁾ у прозовій або віршованій формі, *переважно для постановки на сцені*; відображає конфлікт або різність характерів дійових осіб (п'єса). Зформувалася в *Західній Європі* в формі релігійної драми в 6-7 ст. На *Україні вчителі шкіл* самі бралися за створення театральних вистав, в яких *виступали учні*. Вони й дали початок *шкільній драмі*.

Інтермедії. Пізніше на *Україні* ввійшов звичай (також запозичений із *Західної Європи*) до серйозної релігійної частини шкільної драми додавати *веселі народні сценки*, написані *на мові, що була близька до народної*. Вони називалися *інтермедіями*.

Вертеп. Інтермедії залишили свій слід в *українському ляльковому театрі*, що називався *вертепом*.

---

1) жанр - форма літературного твору

Це була *дерев'яна скринька* в вигляді хатки, переділеної на *два поверхи*; тут *виступали ляльки*, рухами яких керувала особа, що знаходилася поза вертепом.

На *Україні* вертепна драма розвинулася *в 17 ст.*; вона існує ще й до сьогодні. Така драма складалася з *двох частин* - *релігійної та інтермедійної*. У *релігійній частині* показували сцени з *Христового Різдва*, а в *інтермедійній* - виступали *особи з народного життя*: козак, поляк, жид, циган і ін. *Вертепна драма* дала *початок українській народній драмі*.

ПОЧАТКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОБУДЖЕННЯ

Козацькі літописи - описували *часи Хмельниччини* й події після неї, висловлювали *любов авторів до рідного краю* та мали вплив на *розвиток національної свідомості*. *Найціннішими* серед них є літописи: *Самовидця*, до 1702 р. (на його основі написана повість П. Куліша "*Чорна Рада*"), *Греб'янки*, до 1710 р. (на його основі написана повість О. Маковея "*Ярошенко*"), *Величка* (найвизначніший історик Хмельниччини, на основі якого намальовано славу картину "*Запорожці пишуть листа до султана*").

"*Історія Русів*" - твір невідомого автора *кінця 18-ого чи початку 19 ст.*, в якому провідною думкою являється *самостійність українського народу* в окремі періоди історії України; цей твір мав *вплив на творчість багатьох письменників* як українських, так і не українських.

Григорій Сковорода - великий український *філософ*, який був професором Харківського

університету, а пізніше став мандрівним *просвітителем українського народу*. Під час тих мандрівок *навчав людей* живим словом і прикладом власного життя любови до Бога, до рідного краю та заохочував до набуття знання. Творчість Г. Сковороди свідчила про *близьке національне пробудження*.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Як зародилася шкільна драма на Україні?
2. Що таке інтермедії?
3. Що таке вертеп?
4. Що таке вертепна драма?
5. Які маємо козацькі літописи та що вони описують?
6. Що ви знаєте про "Історію Русів"?
7. Що ви знаєте про Григорія Сковороду?

Інші літературні твори: під впливом нових ідей з Заходу - в період гуманізму й реформації - і деяких літературних творів (напр., "Історія Русів", козацькі літописи й ін.) в українців будився *протест проти поневолення Москвою*. Стали з'являтися *гумористичні вірші, інтермедії* (вже на живій народній мові, так званій "*книжній*"). Але *свідоме* розуміння дальнішого розвитку нашої літератури знаходимо *лише в творах Івана Котляревського*.

ЗНАЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ СЕРЕДНЬОЇ ЕПОХИ:

1. Змальована вся гама почуттів і *переживань* українського народу в часі *від 16 до 18 ст.*, що бачимо в

полемічних творах, думках, козацьких літописах.

2. Свідчить про *одночасність розвитку української культури з західноєвропейською*.

3. Українська література займала *особливу позицію щодо українського національного життя*, стоячи в його обороні й даючи *відсіч¹⁾ всім ворожим виступам* (писання І. Вишенського, "Історія Русів", політичні та сатиричні вірші).

Дайте відповіді на такі питання:

1. Чим був викликаний протест українців проти поневолення Москвою?

2. Які інші літературні твори (крім козацьких літописів, "Історії Русів") появились у 18 ст.?

3. Якою мовою написані ці літературні твори й хто її пізніше розвинув?

4. У чому цінність літератури середньої епохи?

5. У яких творах проявляється цінність літератури середньої епохи?

6. Що вам найбільше сподобалося з історії літератури старої й середньої епох і чому?

-----
1) відсіч - заперечення

НОВА ЕПОХА І

(до реалізму)

ВВЕ́ДЕННЯ

З проголошенням Незалежності Америки в 1776 році, а також під впливом Французької Революції в 1789 році на Україну передаються *ідеї рівності людини й свободи думки*.

У 18 ст. на Україні з'являється щораз більше літературних творів (щоправда легкого жанру), таких як гумористичні вірші та інтермедії, написані живою народною мовою.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ (1769-1838)

Біографія.

Народився в родині бідного урядника в Полтаві, де вчився в семінарії. Не закінчивши її, *мусів заробляти* на прожиток *лекціями* для панських дітей по різних сільських дворах. Ще в школі почав писати, головню вірші і, коли вчителював, *любив розмовляти з багатьма селянами*; записував від них пісні, приказки, оповідання. Так познайомився з українськими народними звичаями та народною мовою і потім широко використовував їх у своїй творчості. Після військової служби *одружився* й за кілька років пізніше *став директором полтавського театру*, де поставив свої драматичні твори "Наталка Полтавка" і "Москаль-чарівник".

Творчість.

"Енеїда" - поема, яка була надрукована в 1798 р. і

дала *початок новій епосі* в українській літературі, тому що написана *живою українською мовою з ідеями гуманності* (виступає проти знущання панів над селянами) *та демократизму*¹⁾, який проявляється в І. Котляревського в протесті проти кріпацтва.

Це також *травестія*²⁾ серйозної поеми *римського поета Вергілія*³⁾ на гумористичний лад. У римському творі розповідається про події після переможної війни Спарти над Троєю (в Малій Азії), яка була зруйнована, і про втечу та мандрівку троянців до Італії під проводом Енея.

Національний характер теми "Енеїди" проявляється в тому, що *І. Котляревський переніс дію з грецької історії на український ґрунт*, а саме: в нього не Еней з троянцями втікають з Трої, *а українські козаки-запорожці зі зруйнованої Січі пробираються до вільних земель за Дунаєм*; крім цього в нього олімпійські (грецькі) боги - в дійсності українські пани.

*Етнографічний*⁴⁾ матеріал в "Енеїді" бачимо *в описах народних одягів, хатньої обстановки, похоронів, бенкетів, у співах, танках, у віруваннях* і т.п.

"Наталка Полтавка" - видатний *драматичний*⁵⁾ твір, до якого український композитор М. Лисенко написав чарівну оперету⁶⁾, яку І. Котляревський назвав *"українською оперою"*⁷⁾; залишається *дуже популярною і до сьогодні*. У цій п'єсі автор змальовує (описує) *правдивий образ життя українського народу як відповідь*

1) демократичний - від грецьких слів "демос"(народ) і "кратос"(влада)

2) травестія - від латинського слова "травестіо"(переробляю)

3) Вергілій - жив у 1 ст. до Христа

4) етнографія - звичаї та обряди

5) драма - п'єса, гра

6) оперета - музичний твір зі співом, діяльгом і оркестрою

7) опера - музичний твір тільки зі співом і оркестрою

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

на подібний твір московського князя Шаховського, який висміював і перекручував мову та звичаї нашого народу. Твір за характером *сантиментальний*¹⁾. Цей стиль не запозичений, бо *сантименталізм* завжди був і далі залишається однією з характерних *прикмет українського народу*. Оживляють події в п'єсі чудові *народні пісні та природний гумор*.

"*Москаль-чарівник*" - комедія, в якій автор *докоряє*²⁾ всім українцям, що відреклися³⁾ від своєї родини та середовища⁴⁾.

Значення творчости І. Котляревського.

І. Котляревський - це *батько нової української літератури*, високу оцінку творчости якого дав *Тарас Шевченко в своїй прекрасній елегії*⁵⁾ "*На вічну пам'ять Котляревському*".

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які були початкові ознаки приходу нової епохи в українській літературі?
2. Як познайомився Іван Котляревський з українськими народними звичаями та народною мовою?
3. Що було початком нової епохи в українській літературі й чому?
4. Що значить термін "травестія" в приміненні до "Енеїди"?

-----
1) *сантименталізм* - напрямок у літературі, тоді дуже модний, головню у Франції, де особи діють під впливом сильних почуттів

2) *докоряти* - висловлювати невдоволення

3) *відрікатися* - не признаватися, відмовлятися

4) *середовище* - оточення

5) *елегія* - поезія зі сумним змістом

5. У чому проявляється національний характер "Енеїди"?
6. Який етнографічний матеріал маємо в "Енеїді"?
7. Що таке сантименталізм у "Наталці Полтавці"?
8. Яка головна ідея комедії "Москаль-чарівник"?
9. Яке значення Івана Котляревського в українській літературі?
10. Хто і де високо оцінив творчість І. Котляревського?

ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ (1790-1865)

Біографія.

Народився на Київщині, а пізніше був професором і ректором Харківського університету. В своїй творчості *наслідував гумористично-сатиричний тон творів І. Котляревського.*

Творчість.

Найбільше відома його *байка "Пан та собака"*, в якій він дав *широкий опис переживань собаки Рябка*. Рябко цілу ніч вірно пильнував панське майно, відганяючи злодіїв, але ранком, замість того, щоб винагородити його за те, пан каже своїм слугам вибити собаку, що не давав йому спати. Після цього, наступної ночі, Рябко спокійно лягає спати й йому байдуже, що станеться з панським добром. Та ранком, по наказу пана, слуги ще більше б'ють Рябка, який і на цей раз не встеріг панських маєтків.

Переживання Рябка - це образ життя українського селянина за часів кріпацтва. Ця байка - *алегорія*¹⁾, в якій автор гостро *протестує проти кривд тодішнього*

---

1) алегорія - висловлювання дійсної думки якимсь іншим способом

суспільного ладу і саме в цьому полягає найбільше значення творчості П. Гулака-Артемовського в українській літературі.

ПОРІВНЯННЯ ОБРАЗУ ЖИТТЯ КРІПАЧЧИНИ В 19 ст. З КОЛИШНІМ НЕВІЛЬНИЦТВОМ НА УКРАЇНІ, А ТАКОЖ І У ВСЬОМУ СВІТІ

Поема "Енеїда" І. Котляревського і байка "Пан та собака" П. Гулака-Артемовського:

- в "Енеїді" І. Котляревський змальовує образ життя тільки панів, які експлуатували селян-кріпаків, а в байці "Пан та собака" П. Гулак-Артемовський перед усім світом демонструє жахливі умови життя українського селянства;

- для зображення українських панів і козаків-запорожців І. Котляревський у формі травестії використовує образи олімпійських богів, Енея і троянців із поеми римського поета Вергілія, а П. Гулак-Артемовський для показу долі українського селянина вдається до алегоричного образу собаки Рябка.

Порівняння кріпаччини в 19 ст. з і ще не таким далеким минулим на Україні (до проголошення самостійності в 1991 р.) та ситуацією в деяких інших частинах сьогоденного світу.

У 19 ст. московські, а також і українські пані експлуатували українських селян, знущалися над ними, а в колишній радянській Україні (до розпаду СРСР) неокомуністичні пані (московські, українські й ін.) знущалися над українською інтелігенцією (письменниками, вченими, професорами), а також

ПЕТРО ГУДАК-АРТЕМОВСЬКИЙ

робітниками й селянами.

У 19-20 ст. на Україні бачимо *тяжке життя в умовах кріпацтва-невільництва, а в деяких частинах сьогодишнього світу ми є свідками такого ж кріпацтва-невільництва, як в Азії* (Китай, В'єтнам, Північна Корея і ін.), *на Кубі* (диктатура Ф.Кастра), *в Африці* (Лівія, Альжир, Етіопія і ін.), а *Східня Європа*, після розпаду СРСР у 1991 р., *врешті звільнилася від комунізму*, проголосивши самостійність поодиноких республік і так званих "сателітних держав" (Східня Німеччина, яка об'єдналася зі Західньою Німеччиною в одну демократичну державу, Польща, Чехословаччина¹⁾, Угорщина, Болгарія і Албанія). Одначе *на півдні Європи*, в колишній Югославії до сьогодні (1993 р.) продовжується кривава громадянська війна, якій не видно кінця...

Підсумки:

Загальний образ життя на Україні в 19-20 ст. довго не мінявся (до 1991 р.) через немилосердну політику московської та більшовицької імперій щодо української людини.

Сучасний світ довідався про страхіття кріпацтва-невільництва на Україні тільки тоді, коли "комуністичний рай" спочатку, оволодівши багатьма частинами земної кулі, врешті-решт довів до розпаду СРСР, проголошення самостійности України й інших республік, що в основному й завершило визвольний процес в інших прокомуністичних державах Європи, Азії (деяких) та Африки (деяких).

---

1) Чехословаччина - у 1993 р. розділилася на дві самостійні держави: Чехію та Словаччину

БАЙКА Й БАЙКАРІ

Байка: окрема форма літературного твору, де в ролях дійових осіб *виступають не люди, а звірі, птахи, домашні тварини, навіть рослини*. Кожна байка звичайно має *три частини: вступ, основну частину - розповідь (оповідання) та відповідні висновки - мораль*. Байка має форму *алегорії*, тобто письменники користуються нею тоді, коли *обставини* суспільно-політичного життя *не дозволяють* їм *говорити* ясно.

Євген Гребінка (1812-1893)

Народився на Полтавщині в небагатій дворянській родині. Служив у війську, а пізніше *вчителював у військовій школі* в Петербурзі, але *опікувався Тарасом Шевченком*, коли той був там кріпаком і після звільнення його з кріпацтва.

Найціннішим його твором вважають "Приказки", тобто *байки*, в яких він *гостро критикує несправедливість* суспільного життя, несправедливих суддів, народних відступників, *неуків*, що, вибившись на якусь урядову позицію, з погордою дивляться на простий народ.

"*Приказки*" Є. Гребінки дуже гарно *схарактеризував* один з наших відомих письменників П. Куліш такими словами: "Гребінка... коли сміється він, - то прислухайтесь - тут же крізь сміх почуєте якийсь сум... широкі його приказки, як наші степи... ці приказки займають душу зглибока".

Леонід Глібів (1827-1873)

Народився на Полтавщині й після закінчення гімназії та лицю *був учителем історії та географії* в Чернігові; *за діяльність* на користь української

культури *був звільнений*, бідував, аж поки не дістав працю *управителя друкарні* (також у Чернігові).

Характер його байок *відмінний від Гребінки*: вони *ніжні, лагідні*; в них батьківським тоном *він навчає* не лінуватися, працювати в згоді, не кривдити ближніх, працювати *для рідного краю*. Крім цього Л. Глібів писав *ліричні поезії та драматичні твори*, а також *віршовані приказки й загадки*, якими здобув собі любов української дітвори.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Кого наслідував у своїй творчості П. Гулак-Артемовський?
2. Який зміст байки Петра Гулака-Артемовського "Пан та собака"?
3. Що таке алегорія?
4. Який образ змальовує автор у байці "Пан та собака"?
5. Як можна пов'язати тему "Енеїди" з темою байки "Пан та собака"?
6. В якій літературній формі показаний образ життя в "Енеїді", а в якій - у байці "Пан та собака"?
7. Як можна порівняти кріпаччину в 19 ст. зі станом на Україні до серпня 1991 р.?
8. Як можна порівняти кріпацтво-невільництво в 19-20 ст. на Україні з ситуацією в деяких частинах сьогоденного світу?
9. Що таке байка?
10. Який найцінніший твір Є. Гребінки й кого він у ньому критикує?
11. Як схарактеризував відомий письменник П. Куліш творчість Є. Гребінки?
12. Що характеризує творчість Л. Глібова?
13. Яка різниця між байками Є. Гребінки та Л. Глібова?

ГРИГОРІЙ КВІТКА–ОСНОВ'ЯНЕНКО (1778-1843)

Біографія. Народився в селі Основа під Харковом і *від назви села* прийняв псевдонім *Основ'яненко*. Батько його був власником цього села. В житті Квітки було *кілька подій*, що *мали вплив на цілу його літературну творчість*. П'ятилітнім хлопчиком, *тяжко хворий на очі* (майже сліпий), поїхав він з матір'ю на *прощу* і тут *несподівано прозрів*, що наповнило його душу глибокими *релігійними почуттями*. Через те хотів пізніше вступити до монастиря, але батько не дав згоди. Також *великий вплив* на світогляд Квітки мало його *знайомство* з славним українським філософом Григорієм Сковородою, який часто *гостював у батьківському домі*. Пізніше брав участь у театральних виставах та був *директором театру* в Харкові. Дружина дуже любила читати *французьку сентиментальну літературу* й *раділа йому також писати в такому сентиментальному дусі*.

Творчість. *Християнсько-релігійні почуття* Квітки проявилися в його *повісті "Маруся"*, де *всі постаті* наділені високими *християнськими якостями* й *сентиментальні*. Ця повість належить до *перших творів* не тільки в українській, але і в *європейській літературі*, де автор пише про *життя селян* з їх гарними прикметами та ніжними почуттями, а також дає *повний образ українського села*, описуючи народний одяг, хатню обстановку, звичаї Великодня, святання, заручин, похоронів.

Г. Квітка також *перший* почав писати *українською мовою оповідання на різні теми: гумористичні, повні веселих ситуацій* ("Солдатський портрет");

сантиментальні, з глибокими почуттями ("Щира любов"); **реалістичні**, з реальним підходом до життя ("Сердешна Оксана"); **моралізуючі**, ніякий злочин не залишається безкарним ("Перекотиполе"); **фантастичні**, побудовані на народних віруваннях ("Конотопська відьма").

Крім цього писав комедії, як напр. "Сватання на Гончарівці", яку й досі ставлять на українській сцені.

Значення. Григорій Квітка-Основ'яненко - це *творець української повісти*, який почав писати про долю *простих людей*, хоча *деколи ідеалізував людей та побут* (звичаї) *українського села*, не звертаючи багато уваги на соціальні обставини в тому селі.

САНТИМЕНТАЛІЗМ В ЗАХІДНЬО-ЕВРОПЕЙСЬКІЙ ПОВІСТІ в 18 ст.

До цього напрямку в літературі в Західній Європі треба зарахувати письменників француза *Жан Жака Руссо* (1712-1778) і англійців *Самуела Річардсона* (1689-1761) та *Лоренса Стерна* (1713-1768).

Ж. Ж. Руссо висунув *доктрину*¹⁾ *природної доброти людини* й свою віру в те, що *моральні якості людини* поліпшуються тільки як результат пережитих нею *сильних позитивних емоцій та почуттів*. Популярність здобула його *повість "Юлія"*, а твори "Про освіту" та "Соціальний контракт" були заборонені французьким парламентом, і Руссо був змушений виїхати до Швейцарії, а пізніше до Англії.

---

1) доктрина - теорія

Повернувшись назад до Франції, *при кінці життя написав свою автобіографію "Сповіді"*, видану лише після його смерті.

С. Річардсон почав писати свої *повісті у формі листів*, і цю форму бачимо в його головних сентиментальних повістях *"Памела"* і *"Кларісса"*, де навчав, яким способом впливати на інтелектуальність¹⁾ душі.

Л. Стерн в одній з своїх сатиричних повістей *"Трістрам Шенді"* (написана під впливом смерти матері та дядька), вдається до таких деталей як до довгого опису... жахливості вбивства мухи? Сьогодні Стерн вважається *передвісником²⁾ модерної психології³⁾*.

При цьому треба додати, що в *1760-тих рр.* сентиментальна повість розвинулася в *"повість почуттів"*, в якій переважають *витончені людські почуття*. Герої повісті відчувають глибоку симпатію до ближнього, а також *дуже емоційно реагують* на природне оточення, мистецтво та музику. Пізніший романтичний напрям прийняв багато елементів "повісті почуттів".

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які події в житті Григорія Квітки-Основ'яненка мали вплив на всю його літературну творчість?
2. Який образ вивів Г. Квітка в повісті "Маруся"?
3. Які теми мають оповідання Г. Квітки?

-----
1) інтелектуальність - здібність розуміти, інтелігентність

2) передвісник - дає вістку наперед

3) психологія - наука про розум

4. Як називається і до сьогодні популярна комедія Г. Квітки?
5. Яку доктрину висунув у своїх творах французький письменник Ж. Ж. Руссо?
6. В якій формі почав писати свої повісті англієць С. Річардсон?
7. Що знаєте про англійського письменника Л. Стерна?
8. Що таке "повість почуттів" в 1760-тих рр.?
9. Який пізніший напрямок у Західній Європі зв'язаний з "повістю почуттів"?

РОМАНТИЗМ

Характеристика. При кінці 18 ст. в європейській літературі панував *напрямок*, який називався "*клясицизм*" і який визнавав тільки те, що *можна було пояснити розумом*. Цей напрямок, крім того, *зв'язував письменників різними правилами* і як результат їх *твори були холодними та штучними*.

За клясицизмом слідував *сентименталізм*, в основі якого лежали вже *людські почуття*. Та й цей напрямок *не повністю задовольняв потреби людей*, бо хотіли мати твори, які б *хвилювали не тільки їх душу, а й - що важливіше - будили їх уяву*. Такий світ глибоких почуттів і фантазії письменники знаходили серед народу (*в народних піснях, казках, віруваннях*). *Перші твори* цього напрямку виявилися *штучними* (ненатуральними), оскільки не опиралися на дослідження народу.

З виникненням необхідності *докладного вивчення минулого народу* на матеріалі фолкльору, з'явилася наука "*етнографія*", яка сприяла розвитку

нового літературного напрямку, відомого під назвою "романтизм"¹⁾. Під поняттям "романтизм" розуміли щось таємне, що не завжди вдавалося збагнути розумом. Так народжувались прекрасні поетичні твори.

У період воєн французького імператора Наполеона (початок 19 ст.) романтичний напрямок охопив усю Європу, а окремі народи пробудилися до самостійного життя. Треба згадати таких славних письменників-поетів як *Байрон* (англієць), *Ґете* і *Шіллер* (німці), *Мицкевіч* і *Словацький* (поляки), *Пушкін* (росіянин), а також, розуміється, наш геніяльний Шевченко.

Особливості: опис таємничих явищ природи (страшні бурі, передпотопові звір'ята), любовних переживань, а також перевага почуттів над розумом, поява духів, *творчий настрій усього твору*.

Перші представники українського романтизму:

Левко Боровиковський (1806-1889). Належав до т.зв. "харківської школи", тому що до розвитку романтизму на Україні в великій мірі спричинився *Харківський університет*, де Боровиковський був студентом. Пізніше став гімназійним учителем та *захоплювався народними піснями*, збирав приказки, легенди, які використав у своїх романтичних баладах "Маруся", "Розставання" й у найбільш відомій - "*Чорноморець*". У баладі "Чорноморець" оспівано смерть козака та тугу за ним його матері, сестри й дружини, які перемінюються в ластівок²⁾.

---

1) романтизм - від слова "романський", бо поети-романтики зверталися до *пісень, казок і вірувань романських народів* (італійців, французів та еспанців)

2) ластівка - мала довгокрила пташка (sparrow)

ЛЕВКО БОРОВИКОВСЬКИЙ

Амбросій Метлицький (1814-1870). Один з найвизначніших представників українського романтизму, який народився на Полтавщині. Був професором Харківського, а пізніше Київського університетів. Уся його *поезія повна туги* за славним минулим України, про яку ще в дитинстві розповідала йому бабуся. Видав збірку поезій, де оспівував *українські степи та козацтво*, а також збірник українських народних пісень. *Збагатив українську літературну мову.*

Романтизм як джерело українського національного пробудження.

Головним осередком праці українських романтиків у *першій половині 19 ст.* був *Харківський університет*, звідки берё початок *українська етнографія* та де почалося *вивчення української мови*. Українські поети-романтики вивчали народні пісні, казки, перекази й таким способом надавали своїм творам *український національний характер*. Все це сприяло тому, що українська інтелігенція зрозуміла, як збагачувати *надбання української культури* й розвивати літературну мову, а також що треба робити, щоб *український народ* розвивався як окрема нація.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що таке класицизм?
2. Де знаходили письменники матеріял для зображення різних почуттів і фантазії?
3. Чим займається наука етнографія?
4. Від чого походить назва "романтизм"?
5. Як розвивався романтизм на початку 19 ст.?

6. Які особливості романтизму?
7. Як називалися перші представники українського романтизму?
8. Що вам відомо про Л. Боровиковського?
9. Що писав у своїх творах А. Метлинський?
10. Де був головний осередок праці українських романтиків у першій половині 19 ст.?
11. Чому романтизм був джерелом українського національного пробудження?

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ (1811-1843)

Західня Україна на початку 19 ст. в культурному й політичному відношенні була на дуже низькому рівні, навіть гіршому, ніж Придніпрянська Україна на час появи "Енеїди". Тут не було ні шкіл, ні свідомої української інтелігенції. Населення в основному складалося із селян, які працювали на панщині й були неписьменні, та духовенства, яке своїм щоденним життям, освітою й інтересами мало відрізнялося від селянства, а в проповідях вживало польську мову.

Ясним промінням у тій темряві була поява в 1837 році альманаха-збірника "Русалка Дністрова", виданого стараннями Маркіяна Шашкевича та його друзів Якова Головацького й Івана Вагилевича, що ввійшли в історію української літератури під ім'ям "Руської трійци". Вони зобов'язалися працювати для рідного народу.

"Русалка Дністрова" на Західній Україні, як і "Енеїда" на Придніпрянщині, була першою книжкою, написаною живою українською мовою.

Маркіян Шашкевич народився в селі Підлиссі, де його батько був священником. Після закінчення гімназії він поступив до духовної семінарії у Львові, звідки його незабаром виключили за недозволену прогулянку до міста. Батько розгнівався і відмовив йому у всякій допомозі на прожиття і подальше навчання. Маркіян мусів, тяжко бідуючи, заробляти собі на шматок хліба. Пізніше його прийняли до семінарії вдруге, і він став священником. Ще в гімназії почав писати вірші, а пізніше *в семінарії* з великим ентузіазмом узявся *за вивчення слов'янських літератур*. У 1837 р. (як уже вище згадано) видав в Угорщині (бо в Галичині цензура не дозволила) славний *альманах "Русалка Дністрова"* живою українською мовою. Це була збірка українських народних пісень і оригінальних творів М. Шашкевича та його друзів, вона стала *початком відродження й подальшого розвитку* української літератури в Західній Україні. Живучи в злиднях, у тяжкій боротьбі за існування, Шашкевич захворів на туберкульозу і *помер у дуже молодому віці* (32 роки).

Творчість. Писав, головно, *ніжні ліричні поезії*, в яких звучить *сум за родинним селом*, де провів дитячі роки; також *дає волю своїм почуттям туги й життєвої безнадії* (модні мотиви тодішніх чужомовних літератур). Поряд з цим треба згадати його *дуже популярну поезію "Веснівка"*, написану у *формі алегорії*, в якій він висловив *бажання-надію*, щоб *ніжна квітка-веснівка* української національної культури якнайкраще *розвинулася*, і в той же час - свою *тривогу*¹⁾ про те, що можуть прийти для неї тяжкі

---

1) тривога - страх, неспокій

хвилини та затримати її розвиток.

Крім цього Шашкевич написав *оповідання* "Олена" з *життя гуцулів*, повне фантазії й таємничості.

Вся творчість М. Шашкевича має романтичний характер, бо він *захоплюється народною творчістю*, славним минулим з описами грізних, таємничих краєвидів¹⁾ подібних до романтичних краєвидів англійського поета Байрона (згинув у молодому віці в боротьбі за самостійність Греції).

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яке становище було на Західній Україні на початку 19 ст. і чому?
2. Хто належав до "Руської трійці" й яке було її завдання?
3. Яке значення "Русалки Дністрової" в українській літературі?
4. Які найважливіші події в житті Маркіяна Шашкевича?
5. Яка найважливіша тема ліричних поезій М. Шашкевича?
6. Як пояснює М. Шашкевич алегорію в поезії "Веснівка"?
7. Який характер має вся творчість М. Шашкевича й чому?

---

1) краєвид - пейзаж

ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814-1861)

Коли б не Він, то й люди б нас не знали,
Коли б не Він, про нас не чув би світ:
В могилі забуття кістки б наші стлівали¹⁾
А до могили забур'янився б і слід...

Поезії Шевченка - це не лише переломний період у розвитку української літератури, але й у всьому українському національному житті. Письменники до Шевченка показали звичаї й душу селянина, закріпили й поширили любов до рідної мови та народу і звеличали минуле України. Це була народна література, яка ще не мала сили ширше розвинути суспільні й політичні ідеали чарами великої поезії чи красою поетичного слова.

Тарас Шевченко - вєлетень українського слова, який у своїй великій поезії не тільки описував життя тодішньої України й її славне минуле (з позитивними й негативними сторонами), але й закликав народ до боротьби за право на самостійний національний розвиток та за власну Незалежну Державу. Це був початок національної літератури.

Біографія. Народився в селі Моринцях на Київщині в родині бідного кріпака, а коли мав 2 роки переїхав до недалекого села Кирилівки. Недовго тривали щасливі безжурні хвилини Тараса, бо коли йому було 9 років, померла мати (мала всього 32 роки) і батько одружився вдруге. Мачуха не злюбила малого Тараса й примушувала його тяжко працювати, а багато разів і била. Через два роки після матері помер і його батько, який умираючи сказав пам'ятні слова, що синові

-----

1) стлівати - гнити, розкладатися

Тарасові не залишає спадщини, бо він буде "не абиякою людиною"... Тоді Тарас покинув рідну хату й пішов на науку до місцевого дяка Богорського, який був великим п'яницею та не дуже дбав про хлопцеву науку, а заставляв його працювати. Одначе спритний¹⁾ і допитливий²⁾ Тарас за два роки навчився читати й писати, покинув Богорського і пішов шукати кращого вчителя. В інших учителів також йому не щастило, бо всі казали, що не має здібностей ні до чого. Врешті, коли якийсь маляр хотів узяти Тараса до себе на виучку³⁾, на це треба було дозволу пана Енгельгардта, до якого Тарас "належав"⁴⁾. Пан відразу побачив *малярські здібності* молодого хлопця й узяв його до себе за кімнатного козачка. Коли пан Енгельгардт переїхав до міста Вільнюса (в Литві), а пізніше до Варшави (в Польщі), він забрав із собою також і Тараса. Тут пан віддав хлопця на навчання до портретиста Лямпі, але через польське повстання в 1831 р. Тарас знову ж мусів переїжджати далі до Петербургу.

У Петербурзі Тарас учився 4 роки в маляр-ремісника Ширяєва, який посилав його малювати паркані, вівіски й т.п. Коли однієї ночі Шевченко малював статуї богинь у петербурзькому літньому парку, він познайомився з українським мистцем *Іваном Сошенком*, який зацікавився долею талановитого хлопця та познайомив Тараса з *поетом-байкарем Євгеном Гребінкою*, з *російським поетом Жуковським*, з *мистцем-малярем Брюловим* і іншими культурними діячами. Вони всі вирішили *визволити Шевченка з кріпацтва*: Брюлов намалював портрет Жуковського і за придбані гроші, *2,500 рублів, було куплено*

1) спритний - практичний, жвавий

2) допитливий - цікавий

3) виучка - навчання

4) "належав" - був власністю пана

Шевченкові волю в пана Енгельгардта 22 квітня 1838 року.

На волі Шевченко вчився малярству в Академії Мистецтв, підвищував рівень своєї освіти та писав поетичні твори. У 1840-ому році вийшов друком перший "Кобзар" Шевченка, в якому були такі його поезії, як: "Думи мої", "Перебендя", "Тополя", "Іван Підкова" й інші. Коли в 1841 р. вийшла поема "Гайдамаки", Шевченко став відомим поетом. У 1843 р. він відвідав Україну, де побачив дійсний стан життя українського народу, а його культурні пам'ятки - в руїнах. Після того Шевченко почав писати твори, повні гніву проти поневолювачів-москалів і так зародилася поема "Сон". У 1845 р. скінчив Академію Мистецтв і знову ж поїхав на Україну, де в Києві став членом таємного Кирило-Методіївського Братства, що складалося з видатних діячів української культури. Метою братства було політичне об'єднання всіх слов'янських народів, скасування кріпацтва і поширення освіти. У той час Шевченко написав найкращі свої поеми: "Кавказ", "Посланіє", а також і невмирущий "Заповіт".

На донос якогось московського студента всіх членів братства заарештували й засудили, а Шевченко дістав найтяжчий присуд - 10 років заслання до Оренбурзької фортеці із забороною писати й малювати. Це сталося в 1847 р. Тяжка була доля Шевченка, як простого солдата на засланні, особливо, коли його було вислано ще далі, спочатку до Орської кріпости над річкою Уралом, а потім - в Новопетровський форт над Каспійським морем. З цього часу залишилися його ліричні поезії, повні безнадії й туги за Україною.

Коли помер цар Микола I-ий, Шевченкові друзі в Петербурзі почали добиватися його звільнення. Новий

цар Олександр II-ий *повернув Шевченкові волю в 1857 р.*, і він приїхав у Петербург знесиленим старцем і тілом і душею. *Помер передчасно*, маючи всього 47 років, 10 березня 1861 р.; поховали його над Дніпром на Чернечій горі *під Каневом* коло Києва, де "*лани широкополі, і Дніпро, і кручі...*"

Творчість.

*Баяди*¹⁾. В них Шевченко звертається до *народних вірувань*, повних романтизму, з яких найкращими є "*Причинна*" і "*Тополя*". Хоча Шевченкові були знані подібні поеми з інших літератур (польської та російської), "*Тополя*" має оригінальну й високомистецьку вартість. Крім цього треба ще згадати баяди "*Утоплена*", "*Лілея*", "*Русалка*" й ін.

"Перебендя". Ця поема має *особливе місце* в творчості Шевченка, бо в ній говориться *про завдання поета*. Кобзар-бандурист скрізь мандрує і всі його знають, а своїми піснями *виховує народ* релігійно, національно та морально. Але пізніше цей "*Перебендя*" втікає від людей, бо вони його не розуміють, та розмовляє з Богом, а для такого співця-поета на землі місця немає. *Цією ж темою* займалися такі великі поети: *Горацій* у старовинній Греції, росіянин *Пушкін* та поляк *Міцкєвіч*.

Історичні поеми. В них Шевченко змалював буйне²⁾ козацьке життя, їх сміливі³⁾ воєнні походи з

---

1) баяда - від італійського слова "балляре" (танцювати); це окремий рід поезії, в якій *поєднуються дійсні життєві події зі світом людської фантазії*

2) буйний - нестриманий

3) сміливий - відважний

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО

*9. III. 1814

†10. III. 1861

І МЕНЕ В СІМ'І ВЕЛИКІЙ,
В СІМ'І ВОЛЬНІЙ, НОВІЙ,
НЕ ЗАБУДЬТЕ ПОМ'ЯНУТИ
НЕ ЗЛИМ, ТИХИМ СЛОВОМ!

Т. Г. Шевченко

Дитя гуляло по покотіні
Море на морщини

Серед стіну змор. охоло
На вкривилим північ,
Воді лани каркошні
И Дашуно и кручи
Було видно було чут
Дитя дівч. робути

И пісне в Селі Волчан
В Рибі Волчаніска.
Не забувте полюбивши
~~забувте~~ ^{добре} ~~мидно~~ ^{мидно}

Т. Ш.

Автограф „Заловіту” Т. Шевченка

*величними постатями українських гетьманів. Це такі поеми: "Іван Підкова", "Гамалія", "Розрита могила", "Суботів", "Великий Лях"¹⁾. Далі Шевченко описує зруйнування Січі в період останніх років Гетьманщини в поемі "Невільник", а найбільшою історичною поемою є "Гайдамаки", в якій він описує *селянські заколоти*²⁾ (гайдамаччина) *проти польського поневолення в 1768 р.**

Побутові поеми, написані з життя українського народу. До них належить поема *"Катерина"*, в якій зображена *важка доля української дівчини*, та поема *"Наймичка"*, в якій блискуче зображена повна посвяти *любов матері*.

Політичні поеми, які мають найбільше значення для українського національного життя; в них Шевченко виступає як *національний поет*, бо закликає до *боротьби з царями, панами та різного роду диктаторами-тиранами*. До таких поем належить *"Сон"*, де він висміює царську родину й всю московську систему, коли побачив *страшний образ кріпацького поневолення* під час своєї подорожі на Україну, що й було *причиною його заслання*; також сюди належить і поема *"Кавказ"*, в якій Шевченко критикує *політику російського царизму*, називає Росію *"тюрмою народів"* за ту політику, яку вона проводила *щодо "черкесів"*³⁾ під час їх визвольної війни *в середині 19 ст.*, як і за її ставлення до інших народів.

---

1) лях - підвал, погріб

2) заколот - повстання

3) черкеси - кавказька народність

Суспільні поеми, зв'язані з проблемами тодішнього суспільного й національного життя. Так у поемі "Посланіє" Шевченко, звертаючись до земляків-українців, висловлює *гірке слово правди* про дійсний стан їх життя і призиває до *братання, любови до рідного краю та свого народу*. Він запевняє українців у тому, що кращі часи настануть лише тоді, коли вони *обнімуть свого "найменшого брата" - селянина-кріпака*. Поема "Посланіє" була і залишається *дороговказом на шляху національного відродження України*. В іншій поемі - "Неофіти" - Шевченко змальовує *життя перших християн*. *Головною думкою-алегорією* являється наступне: не дивлячись на те, що в боротьбі за певні ідеї *сама людина гине, її ідеї живуть і перемагають*.

Лірика - *короткі ліричні поезії*, в яких Шевченко дав вихід усьому тому, що *накипіло в нього на душі*. Тут знаходимо такі мотиви: *туга* за рідними селами, зеленими степами, синіми горами, розкішними¹⁾ полями, а також *жаль* за змарнованим життям і безнадійність. Ці поезії називаються також "Думки", які *мучили поета*, бо більшість часу перебував він *на чужині*: в Петербурзі й на засланні.

Шевченко і сучасні поети. Як Шевченко в своїй поезії охопив *життя тодішньої України* в усіх її ділянках та виступив проти всіх поневолювачів народу й проти кріпацтва, так і сучасні українські поети та письменники, *головно на рідних землях* (ще на початку шестидесятих років) - "*шестидесятники*", наслідуючи Шевченка, внесли в поетичну творчість *свіжий дух*. Їх

-----

1) розкішний - чудовий, пишний

поезія за своїм характером *глибоко патріотична і національна*. Цей дух *продовжується*, правда з деякими перервами, й до сьогодні, тепер уже - в Самостійній Державі.

На відміну від своїх батьків, ці поети-шестидесятники *гостро виступають проти більшовицько-російського поневолення*. Завдяки поезії Шевченка вони змогли досягнути більше духовних вартостей та *почали процес переродження молодшої генерації України*. "Вони жадібно¹⁾ шукали, знаходили й прокладали нові шляхи для всіх родів і жанрів сучасної української літератури з метою *вивести її з колоніально-провінційного животіння* й визволити від ілюстрування чергових гасел т. зв. генеральної лінії партії"... (Альманах УНС, 1981, М. Степаненко: "Літературна критика і критики в підсоветській Україні...", ст. 103). За це власне і було їх *розгромлено і засуджено* на довголітнє ув'язнення та концентраційні табори.

Їх ідеї, однак, *включно з духом Шевченка, не загинули*. Їх продовжили й розвинули далі в своїй творчості *деякі поети "середьдесятники"* та поети, *що писали після них*. Цей процес²⁾ *продовжується сьогодні*. Ось імена тих "шестидесятників": В. Симоненко, Л. Костенко, І. Світличний, М. Руденко, Є. Сверстюк, О. Бердник, І. Калинець, В. Стус і ін. (про них як і деяких "середьдесятників" і після та поетів і письменників у діаспорі будемо говорити в "Українській літературі - нова епоха ІУ").

Значення Шевченка. Значення творчости

---

1) жадібний - нетерплячий, палкий

2) процес - перебіг, хід

нашого великого поета можна найкраще висловити словами українського історика й літературознавця Дмитра Дорошенка¹⁾ :

..."Та найдорожче, найцінніше для нас у поезії Шевченка - це її **глибоко-національний зміст і громадський напрям**, це - виявлення в її могутніх поетичних образах **ідеалу вільного і незалежного життя України**, того ідеалу, що присвічує нам і досі в наших змаганнях²⁾. **Поезія Шевченка** виросла **на історичному українському ґрунті** і на якому відбилася сумна доля його рідного народу..."

Кожний українець згадує його *"незлим, тихим словом"*, його ім'ям називали **полки української армії** під час Відродження Української Держави в 1917-21 рр. і вже в Новій Державі від 1991 р., його ім'я з гордістю носили й далі носять **наші культурні установи**, напр., "Просвіта" і "Наукове Товариство" (у Львові, а також і в Нью-Йорку), **його твори перекладено** майже на всі культурні мови народів світу, а **пам'ятники Шевченка** красуються по цілому світі (Вашінгтон, Канада, Аргентина, ...) На поезії Шевченка виховувалися, виховуються і будуть виховуватися **молоді** покоління українського народу, бо **його поезія - це ідеал, КРАСИ́, ДОБРА́ І ВИСОКОЇ СПРАВЕДЛИ́ВОСТИ**.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яка різниця між народною літературою перед

---

1) Дмитро Дорошенко - повний член НТШ і перший президент УАНаук, помер у 1951 р.

2) змагання - боротьба

Шевченком та національною літературою, що з'явилася після нього?

2. Які ви знаєте найважливіші події з життя Тараса Шевченка?

3. Що таке Кирило-Методіївське Братство?

4. Які види поем написав Тарас Шевченко?

5. Які головні думки поеми "Перебендя"?

6. Як називається найбільша історична поема Т. Шевченка та яка її тема?

7. Яка різниця між політичними й суспільними поемами Т. Шевченка?

8. Чим важливі балади, а чим - побутові поеми Т. Шевченка?

9. Які думки висловлював Т. Шевченко в своїй ліриці?

10. Які Шевченкові ідеї внесли в поезію сучасні українські поети, т. зв. "шестидесятники", деякі "семидесятники" та поети, що писали після них?

11. Що найцінніше для нас у поезії Шевченка?

12. В чому полягає значення Шевченка?

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ (1819-1897)

Біографія. Народився на Чернігівщині, в родині заможних господарів, де *розмовляли тільки українською мовою*; особливий *вплив на нього мала мати*, яка часто співала чарівні українські пісні. Після закінчення гімназії вчився в Київському університеті, але мусів його покинути заради заробітку, вчителюючи в Луцьку на Волині, а пізніше в Києві. Захоплювався історичними повістями англійського письменника Волтера Скотта і під його впливом написав повість

"Михайло Чернишенко". За *участь у Кирило-Методіївському Братстві* був, як Шевченко й інші члени, *засланий у Сибір* разом з молододо дружиною Олександрою Білозерською, пізніше - письменницею Ганною Барвінок.

Після звільнення проживав у *Петербурзі*, який став тоді *осередком української літературної праці*, де опинилися також і інші звільнені члени Братства із Шевченком на чолі. *Після смерти Шевченка* в Петербурзі почав виходити журнал "*Основа*", головним співробітником якого став Куліш і в якому *він друкував свої твори*. Куліш старався поставити українську мову на рівень інших європейських мов і тому він *створив український правопис*, який називали "*кулішіівкою*", та *переклав на ньому Святе Письмо*, а також і *драми Шекспіра, Гете та Байрона*. Осів на хуторі й до останньої хвилини свого життя *був активним письменником*.

Творчість.

Поезія: різна змістом і характером; між нею вирізняється збірка "*Україна*" з *історичним змістом* і збірка "*Дзвін*" з *чудовою лірикою* про самотність, красу природи, життя й красу жіночої душі, а також написав збірку *перекладів* англійця Байрона та німців Гете й Гайне.

Оповідання: найкраще з них - "*Орися*", повне сонця й радощів з історичного минулого.

Драматичні твори: збереглися "*Байда, князь Вишневецький*", "*Петро Сагайдачний*" і *переклади*

чужоземної літератури.

Повісті: однією з найкращих не тільки в творчості П. Куліша, а й *усій українській літературі*, являється "*Чорна Рада*", в якій описані *найтяжчі часи в історії України*, коли її було поділено на Правобережну і Лівобережну. Перша була віднесена¹⁾ до Польщі, а друга - до Москви. Автор звинувачує в цьому козаків-запорожців, які, скликавши *збори всього козацтва* - "*чорну раду*", ліквідували попереднє рішення ради про вибір на гетьмана полковника Сомка і вибрали гетьманом запорізького кошового Івана Брюховецького - московського прихильника. Він був винен в смерті Сомка та *в поділі України* й її фактичному руйнуванні.

Значення Куліша. Він - *творець української історичної повісти*. Описані в "*Чорній Раді*" часи "*руїни*" України можна *порівняти* з подібними часами в історії Америки, а саме з часами (громадянської) *війни між Північчю та Півднем* (1861-1865 рр.). Двісті років після "*чорної ради*" та руйнування України розгорілася *жорстока війна* між юнійними військами Півночі та конфедератами Півдня²⁾, в якій часто брат виступав проти брата, батько - проти сина, рідня - проти рідні, товариші - проти товаришів... Однак *в Америці*, після перемоги Півночі, *обидві частини об'єдналися під одним керівництвом у Вашингтоні* й сьогодні США - *світова потуга*, а в Україні той розподіл довів до занепаду Гетьманщини, а пізніше і *до московської та більшовицької неволі*, яка з невеликими перервами тривала аж до серпня 1991 р.

-----
1) віднесений - загарбаний, прилучений

2) конфедерати Півдня - сім конфедератських штатів відокремилися від Півночі США з-за расових непорозумінь

Тоді то московсько-більшовицька імперія нарешті розпалася і Україна була проголошена Самостійною Державою.

МАРКО́ ВОВЧО́К (1834-1907)

Біографія. Народилася на Московщині, де її батьки (українсько-литовського роду) мали маєток. В Орлі¹⁾ познайомилася з *Опанасом Марковичем*, де він перебував на засланні за участь у Кирило-Методіївському Братстві, і *вийшла за нього заміж*. Від чоловіка перейняла любов до української мови та українського народу. Коли вони переїхали на Україну, Марковичева так вивчила й опанувала українську мову, що навіть *Шевченко був вражений красою її писань*. Крім цього вона бачила тяжку кривду поневоленого українського селянина, його гірке життя і ставала на його оборону. *Багато подорожувала* по Європі (Італія, Англія, Франція, Німеччина), втішаючись славою й признанням європейських літературних середовищ. Останні роки свого життя провела на Кавказі, де й померла.

Творчість. *Марія (з Вілінських) Маркович*, відома в українській літературі під псевдонімом *Марко Вовчок* - *співець народної недолі*. Вона підняла *протест* проти *приниження людської гідності, безглуздя²⁾ кріпацтва та страхіття невільництва* подібно до того, як це зробила *американська письменниця Герріст Бічер Стоу* в своїй повісті "Хатина дядька Тома". Цей *протест* зазвучав у таких *оповіданнях* Марко Вовчок, як

---

1) Орел - місто в південній Росії

2) безглуздя - абсурд, дурущі

"Інститутка", "Козачка", "Горпина" та інших. В оповіданні "Два сини" письменниця порушує питання про солдатчину, звертаючи увагу на переживання матері-вдови, в якої забрали до війська обох синів - усю її надію. Один з синів гине, а другий зі знищеним здоров'ям вертається до старої матері, і також за короткий час умирає.

Після ліквідації кріпацтва в Росії в 1861 р. Марко Вовчок береться за *інші сторони народнього життя*. Тут особливо відоме її *історичне оповідання "Маруся"*, де вона змальовує *часи гетьмана П. Дорошенка та героїзм* молоденької дівчинки Марусі, яка, не вагаючись¹⁾ ні хвилини, пішла в далеку й небезпечну дорогу, щоб допомогти козакам-борцям та віддати своє життя за Україну. Це оповідання стало *дуже популярним у Франції* й до сьогодні являється *обов'язковою лектурою для шкільної молоді*.

Тарас Шевченко з великим признанням писав про Марко Вовчок, бо відчував, що в тій жінці *сила, що продовжить боротьбу за кращу долю українського народу, та присвятив їй поезію "Марку Вовчку"*.

***Порівняння зображення долі кріпачки в оповіданнях
М. Вовчок та в повісті "Маруся" Г. Квітки-
Осков'яненка.***

В оповіданнях М. Вовчок ("Інститутка", "Козачка", "Горпина" та ін.) українська кріпачка *тяжко працює на панщині, яка нищить її молодість, вроду, силу й майже всіх доводить до могили*.

У повісті Г. Квітки-Осков'яненка кріпачка Маруся повна любови до своїх побожних батьків та до

---

1) вагітися - сумніватися, бути нерішучим

свого нареченого Василя. Одначе перед весіллям вона застуджується й умирає. Василь з горя йде до монастиря, де скоро також помирає. Автор показує українську кріпачку з її *ніжними почуттями без опису страхіть*¹⁾ кріпаччини.

Долю кріпачки в М. Вовчок зображено *реалістично* (правдиво), тобто так, як і була в дійсності доля кріпачки (письменниця *бачила на Україні* гірке життя поневоленої кріпачки-українки).

Опис кріпачки Марусі в Г. Квітки-Основ'яненка *ідеалістичний* (з меншою життєвою правдою), *занадто сантиментальний* (Квітка виховувався в достатку й не бачив тяжке життя українського селянства) і його образ села вірний тільки з *етнографічного* (побутового) боку.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які ви знаєте найважливіші події з життя Пантелеймона Куліша?
2. Які види творів писав П. Куліш і які були їх теми?
3. Що описує П. Куліш у повісті "Чорна Рада"?
4. З чим можна порівняти подібні часи, описані в повісті "Чорна Рада"?
5. Яке значення П. Куліша в українській літературі?
6. Які ви знаєте найважливіші події з життя М. Вовчок?
7. Чому Марко Вовчок - співець народної неволі?
8. В яких оповіданнях М. Вовчок зазвучав протест проти поневолення і хто в американській літературі зробив те саме?
9. У чому значення оповідання М. Вовчок "Маруся"?
10. Як зображено долю кріпачки в оповіданнях

-----
1) страхіття - жах, огиди

М. Вовчок, а як - в повісті Г. Квітки-Основ'яненка "Маруся"?

11. Які причини *реалізму* в житті українського села в М. Вовчок, а які - *ідеалізму* в повісті Г. Квітки "Маруся"?

ОЛЕКСА СТОРОЖЕНКО (1805-1874)

У 1860-тих роках у *Петербурзі* почав виходити журнал "*Основа*". Він мав великий вплив на розвиток українського літературного руху, хоч і проіснував лише *короткий час*. Велике його *значення* в тому, що він згуртував *старших письменників* і *відкрив шлях* для нових (ми вже згадували участь у ньому П. Куліша та інших членів Кирило-Методіївського Братства).

На сторінках журналу "*Основа*" писав свої оповідання також і Олекса *Стороженко*, який був не тільки талановитим *письменником*, але й *композитором, мистцем-малярем та різьбарем*. Народився він на Полтавщині; предки його були військовими полковниками й сотниками. Закінчив військову школу й, коли його полк перевели на Україну, їздив по Україні скуповувати коні для війська та при цьому слухав оповідання про старовину¹⁾. Поранений у війні з турками покинув військо. Останні роки свого життя провів на хуторі, серед прекрасної української природи.

Для своїх *оповідань* Стороженко бере *теми з народних переказів і казок*; вони повні фантазії та гумору. Найбільшим його твором є *оповідання "Марко*

---

1) старовина - давні часи

Проклятий" - це вічний бурлака¹⁾, що мусить до кінця світу покутувати за свої страшні гріхи, за які навіть пекло не хоче його прийняти до себе. Ще й сьогодні в українському народі жива приказка "товчеться²⁾, як Марко в пеклі". Також написав оповідання про Запоріжжя й запорожців.

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ (1833-1873)

... У нетопленій ³⁾ хатині,
У сурдугі⁴⁾ і плащу⁵⁾,
Сидить студент медицини
Третій місяць без борщу...

З цього складається *ціле життя* С. Руданського - *повне злиднів⁶⁾, холоду й голоду*. Його батько, який був священником на Поділлі, хотів, щоб і син пішов по священничій лінії. Одначе Степан мав *інші пляни*, порвав з батьком, покинув рідну хату, виїхав *до Петербургу*, де почав *вивчати медицину*. Тяжкі обставини студій підірвали його здоров'я і після закінчення університету як лікар *виїхав до Ялти* в Криму, де й помер, не доживши й до 40-а років. Він залишив по собі гарну пам'ять *серед бідних людей*, до яких хилився серцем та яким помагав щиро, безкорисним лікуванням.

Писав *балади, ліричні поезії*, повні безнадії (через нещасливе кохання), але також - *поезії на громадські та історичні теми*. Одначе Руданський найбільше відомий

---

1) бурлака - мандрівник

2) товчеться - б'ється, калатається

3) нетоплена - холодна

4) сурдуг - пальто, плащ

5) плащ - накривало, пальто

6) злидні - бідність, зuboжіння

як *автор "співомовок" - коротких жартів*, приказок, сміховинок про жидів, панів, циганів, поляків, москалів. Усі вони повні щирого гумору, написані легкою формою і через те *здобули велику популярність*. С. Руданський також зробив *цінні переклади* "Слова про Ігорів похід", "Іліяди" Гомера та ін.

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ (1834-1888)

Біографія. Народився в гірській околиці *на Буковині* в родині шляхтича. Уже в молоденькому віці виявив поетичний талант, але писав німецькою мовою, що була тоді урядовою мовою на Буковині. Коли був у війську в Італії на австрійсько-італійському фронті, написав *першу поезію українською мовою "Нічліг"*. Після виходу з війська проживав у рідному селі в горах, де займався літературною працею. Останні роки життя провів у *Чернівцях*.

Творчість. Належить до *найвидатніших українських ліриків*. *Головним змістом* перших його ліричних поезій *являється солдатське життя*, яке він добре знав, бо сам служив. *Головні теми* його ранньої лірики *туга*¹⁾ новобранців за рідною стороною, *побратимство, непевність* перед битвою ("Новобранець", "Лист", уже згадана поезія "Нічліг" і ін.)

Більші його поеми - з гуцульською тематикою, найкращі з яких *"Довбуш", "Король Гуцул"* і ін.

Головним змістом оповідань Федьковича є

-----

1) туга - носталгія, сміток

гаряче кохання, дружба, трагічні непорозуміння. До таких оповідань належать "Люба згуба", "Сафат Зінич", "Опришок" і ін.

Значення Федьковича. В українській літературі Ю. Федькович займає окреме місце як співець шумливих гуцульських ббрів¹⁾, зеленого Черемошу²⁾, мрійливої трембіти³⁾ та "кривавої гуцульської слави".

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яке значення журналу "Основа" для українського літературного руху?
2. Звідки брав теми до своїх оповідань О. Стороженко?
3. Яка головна думка оповідання О. Стороженко "Марко Проклятий"?
4. В яких обставинах писав свої твори С. Руданський і чому?
5. Завдяки яким творам став відомим С. Руданський та який їх зміст?
6. Який зміст оповідань Ю. Федьковича?
7. Які головні теми ліричних поезій Ю. Федьковича?
8. Яка перша поезія українською мовою Ю. Федьковича?
9. Яке значення Ю. Федьковича в українській літературі?

"ВАЛУЇВСЬКИЙ" і "ЕМСЬКИЙ" ЗАКОНИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ.

У 1863 р. в Росії починається наступ на українську мову: виходить закон ("указ") проти

-----
1) ббри - ліси

2) Черемош - ріка в Карпатах на Гуцульщині

3) трембіта - довга труба з одного куска дерева на 6 ф. (2-2.5 м.)

ГОРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

української мови й літератури, що зветься "*Валуївським*"¹⁾, згідно з яким ніякої української літератури "*не було, нема і бути не може*". Цей закон викликав *застій у розвитку* української літератури, що тривав до 70-тих років 19 ст.

У 1870-тих роках *оживає українське наукове життя*, починається *дослідження етнографії, історії та мови*. Як і в першій половині 19 ст., коли творили наші романтики, виходять друком: збірка *етнографії української землі Павла Чубинського* (автора слів гімну "*Ще не вмерла Україна*"), *історичні праці Володимира Антоновича* та праці різних авторів *про мову*.

Ці наукові праці викликали *новий наступ російського уряду на українську мову*. В травні 1876 р. з'явився нечуваний в історії культури *закон проти української мови й літератури*, відомий під назвою "*Емський*"²⁾. Цим новим законом на територію російської держави *заборонялось пропускати будь-які українські книжки, заборонялись будь-які сценічні вистави та лекції українською мовою і навіть тексти під музичними нотами*. Це, розуміється, привело до *цілковитого застою*³⁾ *в розвитку української культури*, який тривав довгі роки.

ЛЬВІВ - ЦЕНТРОМ КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ

"Валуївський" і "Емський" закони на Придніпрянській Україні, яка була під російською окупацією, стали причиною того, що все культурне

---

1) "Валуївський" - міністр освіти Росії Валуїв

2) "Емський" - місто Емс у Німеччині, де тоді перебував російський цар Олександр II-ий на вакаціях

3) застій - здержання, припинення

життя було перенесене на Західню Україну, яка перебувала під австрійською окупацією. Центром цього життя став Львів. Шевченкові ідеї захопили спочатку молодь, яка згуртувалася в організації "Громада" у Львові, а по інших містах - в гуртки, відомі під назвою "громад". Появилися українські газети "Мета", "Нива"¹⁾ й ін., постав український театр, а в 1868 р. засновано товариство "Просвіта", яке відіграло велику роль в поширенні освіти й національної свідомості.

У 1873 р. у Львові постало Товариство ім. Шевченка, яке в 1892 р. було переіменоване на "Наукове Товариство ім Шевченка" - НТШ, яке має великі заслуги в розвитку української науки.

Стали також виходити різні літературні журнали з творами не тільки галицьких, але також і придніпрянських письменників, як, напр. "Літературно-Науковий Вістник" (з 1908 р. під редакцією проф. Михайла Грушевського та Івана Франка), де можна було знайти перлини красного письменства, "Записки Наукового Товариства ім. Шевченка", які збагатили українську науку вартісними працями з ділянки українознавства.

Тим часом характер літературних творів міняється. На зміну романтизму приходить реалізм, що вимагає дійсного відтворення життя.

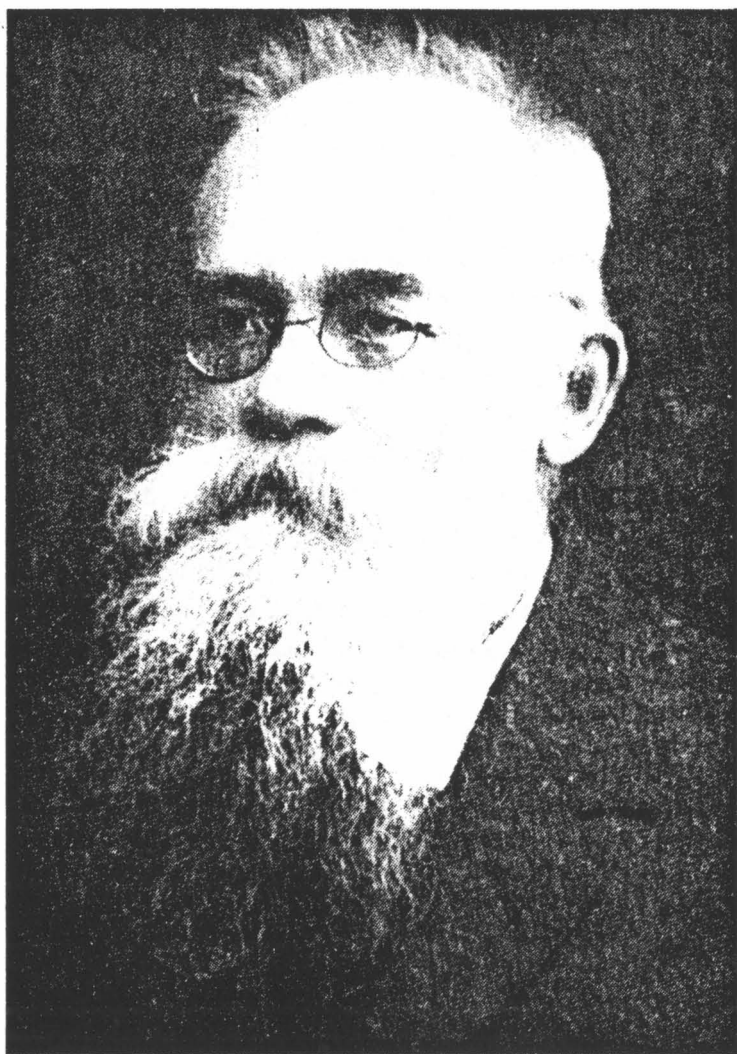
Дайте відповіді на такі питання:

1. Що таке "Валуївський" закон?
2. Як оживляється українське наукове життя в 1870-тих роках?
3. Що таке "Емський" закон?

---

1) нива - поле, рілля

М. Трусовичу

4. Які були наслідки "Емського" закону?
5. Яке місто стало центром всього культурного життя на Україні й чому?
6. Які організації й товариства виникли там у 60-их і 70-их роках 19 ст.?
7. Яке було значення тих організацій і товариств?
8. Які журнали виходили в той час у Львові?
9. Яка тематика вибиралася для їх змісту?
10. Який напрямок приходить на місце романтизму на Україні при кінці 19 ст.?
11. Що вам найбільше подобається в українській літературі нової епохи (до реалізму) і чому?

НОВА ЕПОХА II

(до I-ої світової війни)

РЕАЛІЗМ - це *напрямок*, що спирався на вивчення життя та вимагав *правдивого його відтворення*¹⁾. Реалізм прийшов *на місце романтизму* в українську літературу, але *наперед* треба згадати *найбільш відомих представників європейського, також і американського реалізму* (післяромантичну епоху), який охоплює *період володіння славетної королеви Вікторії в Англії* (понад 60 років).

До них зараховуємо: у *Франції - повістярів* Бальзака, Фльобера і Золя та *поета* Бодлера; в *Англії - повістярів* Діккенса, Траллопа (великий реаліст) і Джорджа Еліота (псевдонім письменниці Мері Енн Еванс) та популярного до сьогодні Роберта Стівенсона; в *Росії - повістярів* Тургенєва, Лева Толстого і Достоевського та *драматурга* Чехова; в *Скандинавії - драматурги* Ібсен (норвежець) і Стріндберг (швед); в *Америці* здобули світову славу *повістярі* Марк Твейн (псевдонім письменника Самуела Клеменса), Герман Мелвіл (повість "Мобі Дік") та письменниця Геррієт Бічер Стоу (відома повість "Хатина дядька Тома") і також *поет* Волт Вітмен (дає дійсний образ Америки-нації).

Вертаючися до української літератури періоду реалізму і беручи до уваги *широкий розвиток світової літератури* того часу, треба ствердити, що вона (українська література) *не вийшла за рамки власного оточення* (за малими винятками). *Найважливішою причиною* цього була *бездержавність* українського народу, а крім того *українці не могли навіть уживати*

---

1) відтворення - формування

свого власного національного імени, в своїй літературі, заступаючи його назвою "**малороси**", "**Малоросія**" і "**рутенці**", "**Рутенія**". Не дивно, що, починаючи від Шевченка, імена наших славних письменників і поетів, включно з реалістами й драматургами другої половини 19 ст., не були відомі на Заході (крім творів Шевченка, перекладених на інші мови, стор. 44, але лише в 20 ст. і крім оповідання "Маруся" М. Вовчок, яке було поширене у Франції, стор. 49, УЛ-тура Нова епоха I).

При кінці 19 ст. *реалістичні повісті* писали такі письменники: **Іван Нечуй-Левицький**, **Панас Мирний** та **Борис Грінченко**, а *реалістичні драми* - **Михайло Старицький**, **Марко Кропивницький** і, головню, **Іван Тобілевич** (Карпенко-Карий).

ІВАН НЕЧУЇ-ЛЕВИЦЬКИЙ (1838-1918)

Біографія. Народився в священицькій родині на Київщині, над річкою Россю (притока Дніпра) і, головню, мати прищепила синові любов до українського слова. Вчився в Києві, а пізніше як учитель гімназії перебував у різних місцях України, що давало йому можливість придивлятися до *життя української інтелігенції та простолюддя* з різних боків. Останні роки життя провів у Києві, де й помер.

Творчість. Повість "**Микола Джеря**", де описується *життя бурлак і рибалок* над рікою Дністром і Чорним морем та їх *кріпацька доля*; "**Кайдаше́ва сім'я**"¹⁾ в якій, на прикладі однієї селянської родини, показана основна *ріса*²⁾ *вдачі*³⁾ українського народу - *стремління*⁴⁾ *до окремого*

1) сім'я - родина

2) ріса - особливість

3) вда́ча - характер

4) стремління - намагання

самотійного життя; "Бурлачка" - про життя фабричних робітників; "Причепи" - про безладдя, що його внесли в спокійне життя міщанських та священницьких родин польські впливи; "Хмари" - про вироджування української інтелігенції та про її взаємини з московським народом; ця повість займає визначне місце в історії української літератури.

Усі повісті І. Нечуя-Левицького мають також велику мистецьку вартість: в них на високому художньому рівні краса української природи, краса мови; вони зачаровують читача своєю поезією.

Драматичні твори: "Маруся Богуславка", "На Кожум'яках".

Значення. І. Нечуй-Левицький - творець української побутової повісти, тому що описав **народне життя** з різних сторін, а також дав дійсний образ українського побуту.

Повісті І. Нечуя-Левицького можна порівняти з повістями великого англійського письменника Чарльза Діккенса, який також дав дійсний образ тодішнього англійського суспільства (напр., у повістях "Давід Копперфілд", "Олівер Твіст", "Ніколас Ніклбай").

ПАНАС МИРНИЙ (1849-1920)

Біографія. Народився на Полтавщині та походив з давнього козацького роду. В школах учився дуже добре, але вони давали мало знань і тому мусів доповнювати освіту власними силами. Пізніше поступив на державну службу й уже в 1872 р. написав

вірш "Україна" та *оповідання* "Лихий попугав"¹⁾ з яким виступив у львівському журналі "Правда". Помер у тяжкій біді й голоді в Полтаві.

Творчість. *Панас Рудченко* відомий в українській літературі під псевдонімом *Панаса Мирного*. Найбільший його твір - *повість* "Хіба ревуть воли, як ясла²⁾ повні?", де він подає *широкий образ селянського життя другої половини 19 ст.* У повісті "Лихі люди" автор дав *психологічний нарис*³⁾ життя української молоді в 70-тих роках 19 ст.

"Морозенко" - *оповідання* про переживання⁴⁾ бідного сільського хлопчика Пилипка, який бачить журбу своєї матері через злидні та, щоб її допомогти й принести дарунки від хресного батька на Новий Рік, він іде через ліс до нього. В лісі збився з дороги, а мороз був великий, і Пилипко замерз. Коли бідна мати його знайшла, з великого болю, розірвалося її серце.

У цьому оповіданні переплітаються *реалістичні образи селянських злиднів з фантастичними переживаннями* Пилипка, якому перед смертю вбачається Мороз-Морозенко з різними привидами⁵⁾. Це оповідання *можна порівняти мотивом до баллади великого німецького поета Гете "Лісовий цар"* ("Ерлькеніг").

Значення. *Усі повісті й оповідання П. Мирного* показують *соціальну несправедливість, конфлікти між багатими й кріпаками*, вони також у високій мірі *психологічні*, бо передають *всю глибину людських*

-----

1) попугати - змішати

2) ясла - жолоб

3) нарис - скеч, спроба

4) переживання - враження

5) привид - приміра, дух

переживань.

Твори П. Мирного *можна порівняти* також з творами американської письменниці Герпріет Бічер Стоу ("*Хатина дядька Тома*" - описи страхіть кріпацтва) та з творами французького письменника *Фльобера* ("*Мадам Боварі*" - критика тодішнього суспільства).

БОРИС ГРІНЧЕНКО (1863-1910)

Біографія. Народився на Київщині й, коли був у гімназії в Києві, *захопився писаннями Котляревського, Гребінки, а головню "Кобзарем" Шевченка.* Пізніше вчителював у сільських школах, пізнав *нужди*¹⁾ народу, працюючи для піднесення народної освіти; крім цього *збирав етнографічні матеріали* та опрацював українсько-російський словник, який до сьогодні має високу наукову вартість. Помер в Італії, куди виїхав лікуватися.

Творчість. Писав поезії, оповідання, повісті, драми та робив переклади з чужоземних творів. Найбільшу ціну мають *повісті "Соняшний промінь"* та *"Під тихими вербами"*, в яких відтворені цікаві зразки²⁾ народного *побуту*, а також *оповідання "Олеся"* (про дівчину, яка врятувала село від татар, віддавши своє життя за рідний край).

Значення. Писав під впливом І. Нечуя-Левицького, головню, в *описах народного побуту*, а

-----

1) *нужда* - зубожіння, бідність

2) *зразок* - приклад

також вертається до нашого *славного минулого* - козаччини.

УКРАЇНСЬКА ДРАМА

Михайло Старицький (1840-1904). Велика заслуга його в тому, що намагався піднести *рівень¹⁾ українського письменства до рівня західноєвропейського*. Назвемо декілька з його *оригінальних драматичних творів*, як *"Ой не ходи, Грицю..."*, *"Циганка Аза"*, *"За двома зайцями"* і ін.

Марко Кропивницький (1840-1910) - найвизначніший представник української етнографічної драми, повної приказок і прислів'їв, народних звичаїв. Треба згадати п'єсу *"Дай серцю волю, заведе в неволю"* (з основною темою кохання й заздри), а також *"Олеся"*, *"Невільник"* і ін.

Іван Тобілевич (1845-1907) - відомий під псевдонімом Карпенко-Карий, який з Лесею Українкою займає почесне місце серед українських драматургів. Творець української соціальної²⁾ драми. Він не тільки затримується на етнографічному образі села, але йде глибше, досліджуючи *причини голоду, бід, темноти*, намагається розв'язати складні питання *громадського, соціального та економічного життя*.

Написав багато драм: *"Безталанна"*, *"Сава Чалий"*, а між ними комедію *"Мартин Боруля"*, в якій сміється над людьми, що всяким способом намагалися

---

1) рівень - ступінь розвитку, прогрес

2) соціальний - суспільний, відношення між людьми

втиснутись¹⁾ у ряди панства.

Найвидатніша комедія І. Тобілевича - "Суета"²⁾ з вдумливою аналізою людського життя, де автор представляє сіру буденщину³⁾ українського села, гонітву людей за грошіма, за землею, за вигідним життям, експлуатацію людської праці, самолюбство, денаціоналізацію⁴⁾.

Значення драматичної творчості М. Старицького, М. Кропивницького та І. Тобілевича велике, бо вони заохотили інших українських письменників до писання драм (І. Франка, Л. Українку, П. Мирного, Б. Грінченка та ін.) і поклали тривкі основи для розвитку українського театру.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що таке реалізм?
2. Який період охоплює післяромантична епоха (епоха реалізму) в літературі Європи та Америки?
3. Які були найбільш відомі представники цієї епохи в літературі Європи та Америки?
4. Яка причина того, що українська література другої половини 19 ст. не була відома на Заході?
5. Які українські письменники-повістярі писали в дусі реалізму?
6. Хто був головним представником української реалістичної драми?
7. Які повісті написав Іван Нечуй-Левицький і які головні теми обговорені в них?

-----
1) втиснутись - увійти

2) суета - життя без мети, беззмістовність

3) буденщина - щоденне життя

4) денаціоналізація - зневага, нехтування своїм народом

8. Яке головне значення І. Нечуя-Левицького в українській літературі?
9. З творами якого чужоземного письменника можна порівняти повісті І. Нечуя-Левицького і в чому їх схожість¹⁾.
10. Який головний твір П. Мирного та яка його тема?
11. Чим важливе оповідання "Морозенко" П. Мирного і до якого чужоземного твору воно подібне?
12. Яке значення оповідань і повістей П. Мирного в нашій літературі?
13. З якими чужоземними письменниками можна порівняти П. Мирного й чому?
14. Як називаються найбільш відомі твори Бориса Грінченка та яке його значення в українській літературі в цілому?
15. Яке значення Михайла Старицького в українській літературі?
16. Яке значення Марка Кропивницького в українській літературі й чому?
17. Який вид драми створив Іван Тобілевич (Карпенко-Карий) і чому вона так називається?
18. Який найвидатніший твір І. Тобілевича і чим він важливий?
19. Яке головне значення драматургії М. Старицького, М. Кропивницького й І. Тобілевича в українській літературі?

ЕПОХА МОДЕРНІЗМУ

При кінці 19-ого і на початку 20-ого століть українська література досягла вершин у своєму розвитку

-----

1) схожість - подібність

й дуже відрізняється від цього самого періоду в світовій. У загальному треба ствердити, що більшість *західноєвропейських письменників* була під впливом марксиста Ж. Сореля (француз), німців К. Маркса, Ф. Енгельса і Ф. Ніцше з їх соціалістично-фашистськими та ліберальними ідеями. *Українські модерністи* І. Франко, Л. Українка, О. Кобилянська, М. Коцюбинський, В. Стефаник, Б. Лепкий і інші виразили в своїх творах нові погляди й ідеї, зв'язані з *робітничим і селянським життям*, показали глибину людської думки, але при цьому не забували про ідею Самостійної Держави, яка, хоча й на коротко, стала дійсністю у *Визвольних Змаганнях* (1918-1921 рр.) і в кінці-кінців стала *реальністю наших днів* (1991 р.)

Крім цього треба додати, що українська література епохи модернізму (як і періоду реалізму) того часу, хоч не була відома на Заході (щойно після I-ої світової війни), *піднесла нашу націю на нові дороги політичного та культурного життя*, тобто мала конструктивний характер. *Література ж західного світу тих років* (як ми вище згадали) не була прогресивною, що, розуміється, задержало її дальший розвиток на деякий час.

ІВАН ФРАНКО́ (1856-1916)

Біографія. Народився в селі Нагуєвичях Дрогобицького району в родині селянина-коваля. Малим хлопцем часто перебував у батьковій кузні, де приглядався до його праці, прислуховувався до цікавих селянських розмов і так навчився шанувати людей та їх

працю, а іскри, що розсипалися від ударів батькового молота, запалювали в серці майбутнього поета вогонь любови до рідного народу. Ці перші глибокі дитячі переживання Франко пізніше по-мистецькому переказав у своєму оповіданні "У кузні":

"На дні моїх споминів десь там у найглибшій глибині горить вогонь... Це вогонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас¹⁾ його я взяв дитиною в свою душу на даліку мандрівку життя і що він не погас досі..."

Коли Франко був у другій класі початкової школи в Дрогобичі, помер його батько; він глибоко відчув цю втрату й тяжко переживав. Перший рух бунту проти всякого насильства²⁾ зародилися в серці хлопчини, коли він бачив нелюдяне ставлення деяких учителів до селянських дітей-школярів. Пізніше він описав це в оповіданні "Грицева шкільна наука". За допомогою вітчима³⁾ закінчив початкову школу й гімназію та вступив на філософічний факультет університету у Львові. Ще в гімназії почав писати власні твори, а вже будучи в університеті, співпрацював з львівським журналом "Друг", де ці твори друкувались.

У 1877 р. Франка заарештували разом з усією редакцією "Друга" за взаємини з українським ученим М. Драгомановим, який у той час перебував у Женеві, в Швейцарії, звідки посилав листи до української молоді, радячи їй познайомитися з новими західно-

-----
1) запас - акумуляція, склад

2) насильство - примушення

3) вітчим - нерідний батько

європейськими думками та не залишатися позаду. Це не сподобалося владі. Обвинувачували Франка в соціалістичній діяльності. Ця подія *тяжко відбилася на подальшому житті письменника*.

Після закінчення університету та досягнення *докторату філософії* у Відні став доцентом¹⁾, однак Франка *ніколи не іменували* повним професором з уваги на його ув'язнення та політичний процес. Тоді написав свої *революційні поезії "Каменярі"* та *"Вічний революціонер"*, а також *"Бориславські оповідання"* - про тяжко працюючих бідних людей. Займався також науковою і публіцистичною працею, *редагуючи різні газети й журнали*.

У 1905 р. Франко написав *одну з найкращих своїх поем "Мойсей"*, де дав вираз своїм *сүто національним почуттям*. Все своє життя присвятив *праці для українського народу* і не залишив її навіть тоді, коли тяжка хвороба не давала йому можливості рухати руками. Помер 28 травня 1916 р. у Львові, де на його могилі збудовано *пам'ятник у вигляді каменяря*²⁾, що молотом розбиває скелю.

Творчість.

Поезія - появилася у збірках: *"З вершин і низин"*, *"Зів'яле листя"*, *"Мій ізмарагд"*³⁾ та ін. *Початкові вірші* І. Франка *повні героїства, минулої слави, тужливих споминів* (напр., збірка *"Зів'яле листя"*) і пише він під псевдонімом *Джеджалик*. У період знайомства з М. Драгомановим поет пише під новим псевдонімом *Мирон* і наповнює свої поезії гарячими

-----
1) доцент - асистент професора

2) каменяр - людина, що лобить скелю

3) ізмарагд - дорогоцінний камінь

Розпадуться пута віковії, тяжкії кайдани,
Непобіджена злими ворогами Україна встане.

Встане славна Україна, щаслива і вільна,
Від Кубані аж до Сяну річки одна, нероздільна!

ІВАН ФРАНКО

революційними почуттями. Так, напр., каменярі(в одноіменній поемі "Каменярі") лупають¹⁾ тверду скелю, а ті каменярі - це **робітники**, які працюють на суспільному й національному полі з **новими ідеями** для майбутнього щастя народу. Революційні поезії Франка ввійшли до збірки "**З вершин і низин**", де, напр., **прославляючи красу пробудженої весною природи**, поет пише:

... Гей, брати! В кого серце чистеє,
Руки сильніі, думка чесная, -
Прокидайтеся!
Встаньте, слухайте всемогучого
Поклику весні!
Сійте²⁾ в головах думки вольніі,
В серцях жадобу³⁾ братолюбія,
В грудях сміливість до великого
Бою за добро, щастя й волю всіх!...

До збірки "З вершин і низин" входить також **велика поема "Панські жарти"**, про тяжке життя українського народу в період **панщини, про знущання панів над селянами** й про те, що їх намагається боронити лише старенький галицький священик.

Суто національні питання порушує Франко в поемах "Іван Вишенський" та "Мойсей". У поемі "**Іван Вишенський**" поет описав **трагічні переживання Вишенського**, який запізно зрозумів потребу активної любови до ближнього. На лист земляків з України з проханням допомогти обороняти права народу він просто не відповідає. Поема "**Мойсей**" - **це вершина поетичної творчости Франка**. Вона має

1) лупати - ломити

2) сіяти - сипати, "розвивати" (в цій поезії)

3) жадоба - прагнення

алегоричний характер. У ній поет звертається до українського народу з вірою в "воскресний день народного повстання", але цей день настане тільки тоді, коли цей народ матиме довір'я до свого провідника.

Дитячі поеми: "Лис Микита", "Пригоди Дон Кіхота", "Абу-Касимові капці" та інші дуже цінні в його творчості для молоді.

Великий вклад І. Франка в українську лутературу - це його переклади чужоземних поетів, таких як Гете, Байрон, Гомер та ін.

Оповідання - різноманітність тем, як: "Лесішина челядь"¹⁾ (з селянського життя), "Малій Мірон" (виведені різні характери дітей, учнів, учителів), "На дні" (життя в'язнів) та багато інших. Славні його "Бориславські оповідання" - про життя українських робітників у місті Бориславі та використання їх ненаситними²⁾ нафтовими промисловцями. Серед оповідань виділяється "Боа констріктор", у якому представлений тип змія-давун³⁾, власника нафтярні, який немилосердно давить свою жертву - українського робітника.

Повісті. "Захар Беркут" - найцінніша з повістей Франка з часів татарських нападів у 13 ст., де автор проводить думку, що не страшний зовнішній ворог, коли всі працюють для загального добра і стоять один за всіх і всі за одного; "Борислав сміється" - продовження оповідання "Боа констріктор", де зображено конфлікт

1) челядь - слуги

2) ненаситний - жадібний, ненажерливий

3) змії-давун - удав, отруйна змія, яка своїм тілом душить-давить людину

між двома світами: світом бориславських промисловців¹⁾-багатіїв та голодних селян, нещадна експлуатація робітників та туга за кращим майбутнім; *"Перехресні стежки"* - про пробудження українського села та труднощі²⁾ в громадській праці; *"Великий шум"*³⁾ - про часі реакції в українському селі в давній австрійській державі, коли **приневолювали народ до платної праці на панщині** після 1848 р. Також багато інших менших повістей.

Драматичні твори - "Украдене щастя" та комедія "Учитель" ставилися часто на сцені, а також "Сон князя Святослава", "Кам'яна душа" й ін.

Наукові твори - про старохристиянське письменство, апокрифи, народні пісні, праця про І. Вишенського показують велике знання І. Франка та сміливість його висновків.

Значення Франка:

... Якби ти знав, як люблю я тебе,
Як люблю невимовно!⁴⁾
Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя, слава,
В тобі дух мій, будуще моє,
І краса, і держава.

Ці слова Івана Франка дають **образ його життя й творчості**, які він віддав на службу українському народові.

---

1) промисловці - власники фабрик

2) труднощі - перешкоди

3) шум - галас

4) невимовно - надзвичайно

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що значить епоха "модернізму" в українській літературі?
2. Назвіть українських модерністів на переломі 19-ого і 20-ого століть.
3. Яка була різниця між ідеями західноєвропейських письменників та поглядами й ідеями українських модерністів кінця 19-ого і початку 20-ого століть?
4. Які ви знаєте головні події в житті Івана Франка?
5. Яка різниця між початковою й пізнішою поезією І. Франка?
6. Який поетичний твір є вершиною поезій І. Франка і чому?
7. Які теми порушує І. Франко в своїх оповіданнях?
8. Які ви знаєте головні повісті І. Франка та які їх теми?
9. Які ще інші види творів писав І. Франко?
10. Які слова І. Франка свідчать про те, що вся його творчість як і його життя були віддані на службу українському народові?

ЛЕСЯ УКРАЇНКА (1871-1913)

Біографія - приbrane ім'я *Лариси Косач-Квітки*, яка народилася в Зв'ягелі на Волині. На все її життя та на творчість мали *вплив три чинники*:

1. *Оточення*, серед якого жила *змалку*. Батько її *Петро Косач* був відомий *український діяч*, а мати *Ольга* була відома *українська письменниця*, яка писала під псевдонімом *Олени Пчілки*, головно поезії для дітей. Вона прищепила Лесі *любов до рідної мови, пісні та народу* й допомогла зробити перші кроки на полі

поезії. З самого дитинства була *серед простого народу*, бавилась із сільськими дітьми, слухала народні пісні, казки, легенди й записувала їх. *Народна пісня* була тим *найбагатшим джерелом*, яке постійно підсилювало її творчість. Також *високо культурна атмосфера в родині Косачів* впливала на швидкий інтелектуальний розвиток письменниці (напр., інсценізація уривків з "Іліади" Гомера). Від ранніх років Леся вивчала чужі мови, знала їх вісім, між ін. англійську, французьку, німецьку, еспанську. Крім цього вона була близько зв'язана зі своїм дядьком *Михайлом Драгомановим* - українським ученим, рідним братом її матері, який звертав увагу Лесі на *речі з різних ділянок життя*.

2. *Природа. Дитячі роки* Леся провела *серед чудової волинської природи*, де зародилася у неї велика *любов до природи* й пізніше, де б вона не була - в Криму, в Єгипті чи на Кавказі - всюди природа будила її уяву та *підсилювала творчі поривання*. Саме тому, що ще з дитячих років Леся перебувала під впливом чудової волинської природи, в неї пізніше виникла думка написати "*Лісову пісню*" - *величний гімн природі*, найкращий з усіх літератур.

3. *Хвороба, чинник*, який надавав творам Лесі *глибокий і серйозний зміст*. Вже від дванадцятого року життя з'явилася в неї *туберкульоза кістей*, що найперше вразила її руку (вона перестала грати на фортепіано), а пізніше - перейшла на ноги та легені. Її хвороба була *довготривалою* й тому Леся часто залишалася *на самоті* зі своїми власними думками та могла *глибоко продумувати життєві проблеми* й шукати відповіді на них не тільки у власних думках, але також *в творах світової літератури*. Свою недугу та жорстокі болі Леся зносила з великою терпеливістю, не

кидаючи пера. Тоді також написала, м. ін., славу поезію *"Контра спем сперо"* (без надії - сподіватися), яка закінчується словами:

...Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть, думи сумні!

Та хвороба взяла своє - *Леся померла на Кавказі*, проживши всього 42 роки. Похоронено її було в Києві. *Іван Франко* писав про Лесю Українку: *"Ця хвора, слабосила дівчина - трохи чи не єдиний мужчина на всю Соборну Україну!"*

Творчість.

Поезії (короткі вірші):

Особиста (приватна) лірика - сумовитого характеру з мотивами самоті, хвороби, кохання, природи (напр., поезія *"Давня казка"*). Ця лірика написана як *наслідок її довгої хвороби*. Леся змушена була шукати полегшення від болю в Криму, в Карпатах, на Кавказі, в Єгипті й це відбилось на її особистій ліриці;

Громадська лірика - характер її цілком інший, ніж характер особистої лірики - сильний, бадьорий¹⁾ тон на теми громадського життя, велика енергія до боротьби. Найкращим прикладом цієї лірики являється широковідомо поезія *"Контра спем сперо"* (закінчення якої наведено вище) та інша славна поезія *"Слово, чому ти не твердая криця?"*²⁾

Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскриться?

---

1) бадьорий - веселий

2) криця - сталь

Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той, що здійма вражі¹⁾ голови з плеч?
Месники²⁾ дужі³⁾ приймуть мою зброю,
Кинуться з нею одважно до бою...
Зброе моя, послужи воякам
Краще, ніж служиш ти хворим рукам!

Поєми (довгі вірші).

Були написані в стилі англійського поета-романтика Джорджа Байрона: вони *епічні*⁴⁾ або *лірико-епічні*⁵⁾. До них належать "*Русалка*", написана на основі народного переказу про дівчину, яка втопилася через нещасне кохання, "*Самсон*" на основі Біблії, що була найбільш улюбленою книгою Л. Українки, "*Роберт Брюс*", в якій описана боротьба шотландського народу за *самостійність*. Поетеса проводить думку, що *при упёртих зусіллях народ таки здобуває волю*. Шотландський герой Роберт Брюс підіймає повстання проти англійців і шість разів зазнає невдачі й тільки за сьомим разом стає переможцем. Видно, що Л. Українка добре знала твір англійського письменника Волтера Скотта⁶⁾ "Пан островів" (Лорд оф Айлс), який був зразком її "Роберта Брюса". Також написала такі поєми, як: "Одне слово", "Ізольда Білорука" і ін.

Драми.

Писані в останній період творчости поетеси.

-----
1) вражі - ворожі

2) месники - ті, що карають за якусь кривду

3) дужі - сильні

4) епіка - твори *без власних почуттів і думок поета* описового характеру, об'єктивність

5) лірико-епіка - твори *з власним почуттям й думками поета, суб'єктивність*, переплітаються з *епікою*

6) Волтер Скотт - батько європейської історичної повісті

Тут вона знайшла **найкращу форму поетичного слова** для свого характеру. До драм брала теми не тільки з **українського життя**, але і з **античної історії, з періоду середньовіччя, французької революції, життя Північної Америки в 17 ст.** Треба згадати такі замітніші драми, як: *"Блакитна троянда"*¹⁾ (про життя української інтелігенції), *"Одержима"*²⁾ (конфлікт між любов'ю вселюдською й егоїстичною), *"Вавилонський полон"* (боротьба проти рабства за майбутню свободу), *"Три хвилини"* (часи французької революції), *"У катакомбах"*³⁾ (життя перших християн), *"Бояриня"* (українсько-московські взаємини: донька знатного⁴⁾ козака виходить заміж за московського боярина й переїздить до Москви, де чужий світ, чужі люди та звичаї нищать її здоров'я і де вона вмирає з туги за Україною), *"Камінний господар"* (світовий сюжет⁵⁾, який знаходимо в таких поетів світової слави, як еспанця *Тірсо де Моліна* в його безсмертній драмі "Дон Жуан", француза *П'єра Корней* у його трагікомедії "Ле Сід", француза *Жана Мольєра* - одного з найбільших письменників сатири, вже згаданого поета-романтика англійця *Байрона* і ін.) та нарешті драма *"Оргія"*⁶⁾ (переможний Рим пригнічує давню грецьку культуру: виведені в творі римляни - це московські пани, а греки - це частина української інтелігенції, яка пішла на службу Росії, збагачуючи московську культуру).

Найкращим твором Л. Українки(як уже згадано вище) є, без сумніву, драма-казка *"Лісова пісня"*,

-----
1) троянда - рожа - рід квітки

2) одержима - переповнена ідеєю, стремлінням, бажанням

3) катакомби - підземелля, де жили перші християни

4) знатний - відомий, славний

5) сюжет - зміст

6) оргія - неморальні святкування або таємні обряди, зв'язані з культом грецької та римської мітології

що глибиною думок та красою поетичних образів **стоїть нарівні** з такими світовими творами, як *"Сон літньої ночі"* В. Шекспіра, *"Пер Гінт"* Г. Ібсена чи *"Баладина"* Ю. Словацького. В *"Лісовій пісні"* представлені різні **фантастичні герої** (характери), взяті з переказів, легенд і вірувань українського народу. Найкращим з них є *Мавка*, яка не тільки представляє чар лісової природи, але й являється **символом усієї краси та поезії** в людському житті. **Провідна думка твору**: ніякі матеріялістичні заклики не усунуть з людського життя природного тягу¹⁾ людини до краси, до поезії, до висот.

Значення Л. Українки:

"Від часу Шевченкового *"Поховайте та вставайте"*... Україна не чула такого сильного, гарячого поетичного слова, як з уст цієї слабосилої, хворої дівчини"...

Ці знаменні²⁾ слова І. Франка найкраще характеризують творчість Л. Українки: високий мистецький рівень її поетичних творів, її великий талант, глибину її думок, **широку освіту**, яка дала їй можливість черпати³⁾ надбання найкращих **світових поетів** та перенести їх на український ґрунт (таких майстрів ліричної поезії, як німця *Гайнріха Гайне* та великого французького письменника *Віктора Гюґо*, а далі вже вищезгаданих, еспанця *Тірсо де Моліна*, французів *П'єра Корней* та *Жана Мольєра* і англійця *Джорджа Байрона*).

---

1) тяг - нахил, схильність

2) знаменні - важливі, багатозначні

3) черпати - застосовувати

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА (1863-1942)

Біографія. Народилася на Буковині в родині урядника. Захопилася творами німецьких письменників і почала писати німецькою мовою та друкувала їх у віденських, а також берлінських журналах. Пізніше, під впливом громадської діячки *Наталії Кобринської* й інших перейшла на українську мову. *Подібно письменниці Марко Вовчок*, головною темою оповідань і повістей О. Кобилянської являється *боротьба за права жінки та її суспільне визволення*. Померла в Чернівцях на Буковині.

Творчість.

Оповідання: збірки *"Покора"*¹⁾, *"До світла"* - знання жіночої душі та поетичне чуття краси природи, *"Сниться"* - воєнна тематика.

Повісті: *"Царівна"* - внутрішні переживання дівчини, яка, не дивлячись на важку долю та сірі обставини життя, *розуміє красу природи* й любується нею; *"Земля"* - прив'язання селян до землі, злидні солдатського життя, конфлікт між двома братами; *"В неділю рано зілля копала"* - на підставі народної пісні "Ой не ходи Грицю та на вечерниці": Гриць захоплюється вродою Тетяни, але кохає Настку й сватає її. Горда, мрійлива Тетяна дістає чародійне зілля від циганки Маври (матері Гриця, якого вона підкинула немовлям чужим людям на виховання) й дає випити Грицеві. Гриць умирає, а Тетяна божеволіє.

Романтичне забарвлення цілої повісті схоплюють малюнки циганського життя, ворожба, чари, фантастична гірська природа, а в кінці сама особа

---

1) покора - слухняність, смиренність

СВІТА КОБИЛЯНСЬКА

Гриця, в якого змішана кров двох інших рас.

Крім цього О. Кобилянська, написала багато інших оповідань і повістей.

Значення Кобилянської: перенесла на український ґрунт *напрямки літератур інших країн* з глибокими психологічними переживаннями своїх героїв і героїнь, при цьому змальовує *високий ідеал жінки* з її тонкими почуттями та відчуттям краси. Вона - *поетеса лісів та землі*.

РОЛЯ ЖІНКИ В ТВОРЧОСТІ МАРКО ВОВЧОК, ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Жіночі образи, виведені в творах цих українських письменниць (друга половина 19-ого і початок 20-ого ст.), мали великий вплив на формування думки українського громадянства як протилежність кріпацькому безглуздю з його приниженням людської гідності; ці письменниці звертають увагу українського громадянства на *необхідність боротьби за права жінки* та на її місце в суспільстві.

Жінка в оповіданнях Марко Вовчок - це селянка-кріпачка, яка все своє життя *працює на панщині*, що нищить її молодість, вроду, силу, здоров'я і в кінці-кінців передчасно заганяє в могилу.

Жінка в драмах Лесі Українки повна *посвяти та любови до України*, а образ Мавки в "Лісовій пісні" відзеркалює жінку зі зовнішньою й духовною вродою, яка є не тільки образом чару лісової природи, але також і *символом усієї краси та поезії в людському житті*.

Жінка в повістях Ольги Кобилянської має ніжні почуття, тонке розуміння краси, а також усього

позитивного та негативного, що її оточує.

Порівнюючи всі *три типи української жінки*, треба ствердити, що: *Марко Вовчок* дає образ жінки-кріпачки, яка звичайно вмирає без надії на краще майбутнє; *Леся Українка* дає образ жінки-революціонерки, яка вже бореться з важкими обставинами з вірою в краще майбутнє, але не досягає відповідного признання в суспільстві; *Ольга Кобилянська* дає образ жінки-людини, яка хоче зайняти відповідне місце в суспільстві.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які три чинники мали вплив на життя й творчість Лесі Українки?
2. Яка різниця між особистою й громадською лірикою Л. Українки?
3. В якому стилі писала свої поеми Л. Українка й яка з її поем є найкращим прикладом цього стилю?
4. Яка головна думка поеми Л. Українки "Роберт Брюс"?
5. Які ви знаєте головні драми Л. Українки та які їх теми?
6. Який найкращий твір Л. Українки та яка його провідна думка?
7. Яке значення Л. Українки в українській літературі?
8. Яка головна тема оповідань та повістей Ольги Кобилянської?
9. Чому повість Ольги Кобилянської "В неділю рано зілля копала" має романтичне забарвлення?
10. В яких повістях бачимо О. Кобилянську як поетесу лісів та землі?
11. Який вплив на формування думки українського

громадянства має роля жінки в творчості М. Вовчок, Л. Українки та О. Кобилянської?

12. Які три типи української жінки представляють М. Вовчок, Л. Українка та О. Кобилянська?

13. Які характери в своїх творах дають усі три письменниці?

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ (1864-1913)

Біографія. Народився в Вінниці на Поділлі. Склавши іспит на народного вчителя, деякий час перебував у Басарабії, де йому була доручена *боротьба з філоксерою*¹⁾; пізніше використав цей біографічний факт як тему оповідання *"Для загального добра"*. Через тяжку хворобу-ревматизм²⁾ переїхав до Чернігова, де працював у земській управі й тут проживав до кінця свого життя. Для зміцнення здоров'я їздив до Італії, на острів Капрі, а також у Карпати (до Криворівні).

Творчість.

*Оповідання й новели*³⁾: збірки *"У пугах"*⁴⁾ *шайтана*⁵⁾, *"Поєдинок"* та ін. - реалістичні малюнки тодішнього життя, написані під впливом І. Нечуя-Левицького; *"П'ятизлотник"* - гарні сторони людської душі; *"Помстився"* - чудові образи придунайських країн; *"Під мінаретами"*⁶⁾ - протест проти лиха соціального порядку та інші оповідання, вже

1) філоксера - шкідник виноградників

2) ревматизм - хвороба суглобів (joints)

3) новеля - англійська "навел" означає повість; наш - епізод

4) пуга - кайдани

5) шайтан - сатана, диявол, чорт

6) мінарет - шпиль турецької святині - мечеті

з власними творчими ідеями.

"На камені" - невеличке *оповідання-новеля*, написана під впливом *імпресіонізму* (особливого модерного напрямку, що затримується *на окремих фрагментах життя людини* й передає настрій цієї людини лише в даний, хвилинний момент; також дає можливість авторові *оживити природу*, яку добре бачить око мистця та відчуває його душа); *"Інтермеццо"*¹⁾ - новеля, ліричний монолог²⁾.

*Повісті: "Фата Моргана"*³⁾ - найбільший твір Коцюбинського; дає образ соціальних відносин в українському селі перед і під час першої революції в Росії 1905-ого року; *"Тіні забутих предків"* - одна з найцінніших повістей в українському письменстві, однак не докінчена через передчасну смерть письменника. Як і О. Кобилянська, М. Коцюбинський *захопився красою гуцульських гір* і, спираючись на народні вірування та гуцульський фолклор, створив окремий фантастичний світ з мавками й різними фантастичними постатями гуцульської природи, з їх особливою мовою з гуцульським діалектом. Тому цю повість називають *поемою гуцульського життя*.

Значення. М. Коцюбинський так сильно відчував красу природи й так глибоко *вмів заглянути в людську душу*, де знаходив небуденну красу, що його називають *"поетом краси природи та краси людської душі"*. Крім цього був *першим українським письменником, який ввів модерний напрям*

-----
1) інтермеццо - коротка музична композиція, яку грають між діями довгих композицій або і виконують самостійно

2) монолог - розмова однієї людини

3) фата моргана - міраж, оманна, мариво

імпресіонізму в українську літературу.

НЕОРОМАНТИЗМ У ТВОРЧОСТІ Л. УКРАЇНКИ, О. КОБИЛЯНСЬКОЇ Й М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Неоромантизм або "новий романтизм" - це напрямок у літературі, що звертається до оригінального романтичного напрямку з початку 19 ст.

Неоромантичний напрямок використовують у деяких своїх творах українські модерністи: *Леся Українка* в своїй фантастичній драмі "*Лісова пісня*", *Ольга Кобилянська* в повісті "*В неділю рано зілля копала*" й *Михайло Коцюбинський* у повісті "*Тіні забутих предків*".

У "*Лісовій пісні*" *Леся Українка* поетично описала красу *волинської й поліської природи* згідно з легендами, переказами та віруваннями українського народу, створивши для цього різні фантастичні постаті (*дідуган Водяник* - спокій і краса озер, *Водяна Русалка* - чар і принада¹⁾ тих озер, *Лісовик* - образ лісу, *Куць* - лицар болот і багон²⁾, *Польова Русалка* - краса ланів та *Маєка* - краса лісових полян та гущавин, яка являється найкращим образом усієї краси та всієї поезії в людському житті).

У повісті "*В неділю рано зілля копала*" *Ольга Кобилянська* надає романтичного забарвлення таким постатям, як *красуні Тетяні*, яка, щоб повернути до себе коханого Гриця, дає йому чародійне зілля з отрутою, *циганці Маєрі*, яка живе самотньо, по-своєму,

---

1) принада - спокуса

2) багно - бруд, болото

збирає по горах зілля й ворожить людям; також іншим циганським постаттям, описам циганського табору й циганського життя. *Ворожби, чари, фантастична гірська декорація*, на тлі якої відбувається дія цілої повісти, додають ще більшого романтизму цій повісті.

У повісті "Тіні забутих предків" Михайло Коцюбинський, як і О. Кобилянська, захопився красою гуцульських гір та поезією гуцульської душі й використав *гуцульський фолкльор*, створивши окремий світ фантазії з мавками та різними фантастичними постаттями гуцульської природи, з описами Черемошу, полонин¹⁾, а також *добірною*²⁾ *мовою* окремого гуцульського діалекту. Ця повість - *поема гуцульського життя*.

У загальному треба ствердити, що *повернення до романтизму*, т. зв. *неоромантичного напрямку* в українській літературі при кінці 19 ст. та з початку 20 ст., доказує, що *українська людина* як член ще недавно недержавної нації та в результаті різних модерних напрямків не змінилася, а все *поверталася до своїх чинників*, які зробили Україну могутньою в минулому та є надія, що після довгожданої Самостійности в 1991 р. ці два чинники знову ж привернуть їй могутність у майбутньому. Ними є: *земля* - найкраща в цілій Європі, що *гартувала українське тіло* проти найгірших ворогів, та *природа* - повна ніжних чудових малюнків, яка *кристалізувала українську душу* та робила її незалежною від зовнішніх нагативних впливів.

---

1) полонина - лука, пасовище в горах

2) добірний - найкращий, вибраний

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яку тему порушив М. Коцюбинський в оповіданні "Для загального добра" й чому?
2. Чим визначається новеля М. Коцюбинського "На камені"?
3. Яка різниця між повістями М. Коцюбинського "Фата моргана" і "Тіні забутих предків"?
4. Яке значення для української літератури має творчість М. Коцюбинського?
5. Що таке неоромантизм?
6. Як проявляється неоромантизм у "Лісовій пісні" Л. Українки?
7. Як проявляється неоромантизм у повісті О. Кобилянської "В неділю рано зілля копала"?
8. Чому повість М. Коцюбинського "Тіні забутих предків" неоромантичного характеру?
9. Що вказує на повернення романтизму в українській літературі при кінці 19 та з початку 20 ст.?

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК (1871-1936)

Біографія. Народився в с.Русові (Галичина) в родині селянина. Після закінчення гімназії в Дрогобичі вивчав медицину в Кракові. Від 1908 р. був послом до австрійського парламенту. Після війни проживав у Галичині, де й помер.

Творчість.

Новелі В. Стефаника вийшли збірками "Синя книжечка", "Камінний хрест", "Земля" та ін. В них він затримується на окремих моментах людського

життя, при цьому демонструє *велике розуміння селянської психіки*. Напр., у *"Синій книжечці"* автор дає *образ селянина*, який пропивши маєток, іде в світ із синьою службовою книжечкою - оце і все його багатство; *"Камінний хрест"* знову ж описує *прощання селянина* з рідним селом перед виїздом до Канади; в збірці *"Земля"*, в новелі *"Сини"* розповідає *про відчай*¹⁾ *батька-селянина*, сини якого згинули на війні, а в нарисі *"Стратився"* український жовнір в австрійському війську з туги за ріднею накладає на себе руки.

Короткі поезії в прозі²⁾ *"Дорога", "Мое слово"* - ліричні уривки, написані короткими реченнями *покутським*³⁾ *діалектом*, в яких автор *правдиво змальовує* (подекуди автобіографічного характеру) *повне трагізму життя українського селянина*.

Значення. В літературі звать В. Стефаника *співцем гарту*⁴⁾ *селянської душі*, бо в своїх новелях він з великим знанням висвітлює *селянський побут, страждання*⁵⁾ *селянина*. Учень знайомиться також з *творчими переживаннями автора*.

БОГДАН ЛЕПКИЙ (1872-1941)

Біографія. Народився на Поділлі в священицькій родині. Народні звичаї, обряди, пісні,

-----

1) відчай - втрачати надію

2) проза - розповідна форма писання, інша від віршованої

3) Покуття - південносхідня частина Галичини

4) гарт - сила, енергія

5) страждання - терпіння

БОГДАН ЛЕПКИЙ

подільська природа розвивали в нього від ранніх років поетичний таланти. Родинний дім також прищепив йому глибоку релігійність та любов до всього рідного. Студіював в університетах у Відні, Львові й Кракові, а після закінчення університету був учителем гімназії в Бережанах (у Галичині). Під час першої світової війни працював у таборах воєннополонених українців у Німеччині й Австрії, а пізніше став професором університету в Кракові (в Польщі), де й помер.

Творчість.

Поезії. Поетичні збірки *"Осінь"*, *"Листки падають"*, *"Тим, що полягли"* та ін., в яких є краса природи, сумні хвилини розлуки, туга за рідним краєм, рідними звичаями, бо більшість свого життя перебував він *поза Україною*. Одним із прикладів прекрасної лірики Б. Лепкого може бути такий:

Сніжок паде... От так з забутих літ
летять на мене незабуті мрії,
біленькі-білі, мов лілеї квіт.
Сніжок паде... Немов крізь мряку мріє
якийсь далекий, гарний, добрий світ,
де все цвіте, сміється, променіє -
це спомини з моїх дитячих літ.

Оповідання, також написані *на основі власних споминів* про українське село та звичаї селян, *"З села"*, *"Щаслива година"*, *"Цвіт щастя"* (одне з найкращих) та ін.

Повісті: *"Під тихий вечір"*, *"Сотниківна"*, *"Крутіж"*¹⁾ та велика історична повість *"Мазепа"*

-----

1) крутіж - вихор, вир

(складається з чотирьох окремих частин: *"Мотря"*, *"Не вбивай"*, *"Бату́рин"* і *"Полта́ва"*), в якій звеличує постать гетьмана Мазепи за його високу ідею державности та за намагання звільнити Україну з-під московського панування, для чого йде на союз зі шведським королем Карлом XII-им.

Значення. Поруч І. Франка та Л. Українки визначається великий поетичний талант Б. Лепкого, а крім цього, його повість-епос *"Мазепа"* ні в чому не уступає популярній повісті німецького письменника Е. М. Ремарка періоду Першої світової війни *"На Заході без змін"*. Повість *"Мазепа"* перекладена на багато чужоземних мов.

"МОЛОДА́ МУЗА" ТА "НОВА́ ХАТА"

На початку 20 ст. постали два угруповання українських письменників *"Молода Муза"* - на Західній Україні та *"Нова́ Хата"* - на Східній Україні, які проголосили гасло¹⁾ - *"мистецтво для мистецтва"*, тобто мистецтво повинно *служити виключно ідеалові краси*. Ці угруповання були доказом того, якими ідеями була просякнута українська література того часу в протилежність до західноєвропейського руху, т. зв., "дада", створеного румуном *Тріста́ном Ца́ром* у Цюріху в Швейцарії, гаслом якого було *"мистецтво проти мистецтва"* - *нищення всього гарного, продуктивного*.

Головними представниками *"Молодої Музи"* були:

-----

1) гасло - лозунг, клич

Василь Пачовський - поет особистої лірики (сумовитого характеру подібно як у Л. Українки) *та драми* й його поезії визначаються музикою поетичного слова, а його драма-містерія¹⁾ *"Сон української ночі"* представляє собою романтичну ідеалізацію минулого; *Петро Карманський - поет терпкої²⁾ іронії³⁾*; *Остан Луцький - автор збірки "В такі хвили"*, що, вивезений більшовиками, помер на заслання, та ін., а також *Володимир Бирчак, Михайло Яцків та Осип Турянський - автори оповідань і повістей*. При цьому треба згадати вченого й поета *Василя Шурата з його перекладами німецьких "Нібелюнгів" та англійської "Пісні про Ролянда"* і збірок ліричних поезій, а також поетку *Уляну Кравченко* (авторку збірок поезій), всі вони співпрацювали з "Молодою Музою".

Головними представниками *"Нової Хати"* були: *Микола Вороний* (збірки легких, принагідних⁴⁾ поезій), *Володимир Самійленко* (поет, що призивав українців до об'єднання, до згоди, головню *в збірці "Україна"*, а також *переклав "Божественну Комедію"* Данте і твори французів Мольєра та Беранже; найбільше прославився своєю сатирою⁵⁾ *"На печі"*, де висміював тих українців, які тільки на словах, а то й кричучись, "боролись" за Україну), також *А. Кримський, Л. Василевська та ін.*

---

1) містерія - таємниця

2) терпкий - різкий

3) іронія - форма говірки, яка суперечить дійсному наміру висловитися з негативним результатом

4) принагідний - привабливий, спокусливий

5) сатира - літературний твір, в якому автор різко висміює людські вадки

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ (1878-1944)

Це псевдонім *Олександра Кандиби*, ветеринарного лікаря в Києві, збірка якого *"З журбою радість обнялась"* вийшла в 1907 р. і відразу поставила поета *на провідне місце* в українській літературі. У цій збірці його *поезії повні радості й надії* на краще майбутнє українського народу, головню, через першу революцію в Росії в 1905 р. Одначе пізніше, коли почали підійматися хвилі чорної реакції царського уряду, загрожуючи всім надіям кращого майбутнього народу, Олесь виявляє сумніви побачити вимріяну весну народнього щастя. Цю зневіру висловив він у чарівній поезії *"Айстри"*¹⁾. Ось приклади з цього вірша:

Опівночі айстри в саду розцвіли...
Умились россою, вінки одягли.
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убирать...
А ранок стрічав їх холодним дощем
І плакав десь вітер в саду за кущем...
І вгледіли айстри, що вколо тюрма...
І вгледіли айстри, що жити дарма,
Схилились і вмёрли...

Після занепаду Української Держави О. Олесь проживав на еміграції у Відні та Празі, де й помер. Його емігрантські поезії повні сатири, але також і ніжної, сумовитої особистої лірики.

Вибухає Перша світова війна, а з нею приходять і утворення легіону Українських Січових Стрільців (як окремої частини австро-угорської армії) у боротьбі проти Росії. Деякі з них розвинули живу літературну

---

1) айстри - прекрасні різноколірні квіти

діяльність та продовжували подальший розвиток української літератури.

Дайте відповіді на такі питання:

1. У чому значення новель В. Стефаника?
2. Як називають В. Стефаника в українській літературі й чому?
3. Чим виділяються поезії Богдана Лепкого?
4. Яка тема найбільшої повісти Б. Лепкого?
5. Яке значення Б. Лепкого в українській літературі?
6. Яке гасло проголосили два угруповання українських письменників "Молода Муза" та "Нова Хата" на початку 20 ст.?
7. Який рух в західноєвропейській літературі, що постав у Швейцарії, був протилежним двом угрупованням на Україні, й яке в нього було гасло?
8. Які були головніші представники "Молодої Музи" та "Нової Хати"?
9. Яка різниця між ранніми й пізнішими поезіями Олександра Олеся?
10. Який письменник чи письменниця сподобалися вам найбільше?

НОВА ЕПОХА ІІІ (до "шестидесятників")

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА

З вибухом Першої світової війни *велика кількість європейських і, пізніше, американських письменників брали в ній участь, і деякі з них загинули* ще до того, як могли щось написати. Через те в загальному треба ствердити, що *європейська і також американська літератури того часу не розвинулися як слід. Гідними більшої уваги* являються такі твори: дуже популярна повість-епос *"На Заході без змін"* німця *Е. М. Ремарка*, комедійна повість *"Добрий вояк Швейк"* чеського письменника *Я. Гашека* та повісті американців *Е. Гемінгвея "Прощання зброї"* (Фервелл ту Армс) і *Л. Столлінгса "Що за ціна слави"* (Уат Прайз Глорі).

В українській літературі того часу треба відмітити *розвиток стрілецької прози й поезії*, а пізніше, скоро після війни, *історичної повісти та драматичного письменства*.

"Стрілецька Муза". Коли вибухла Перша світова війна в 1914 р., *українська молодь на Західній Україні, що входила тоді в склад Австрії, створила легіон Українських Січових Стрільців у рядах австрійської армії з надією визволитися з-під московського ярма¹⁾*.

Українські Січові Стрільці *вкрились славою на полях боїв і при цьому створили багато стрілецьких пісень* та розвинули українську літературу в *поезії й прозі*. Серед них треба згадати автора відомих

---

1) ярмо - неволя

стрілецьких пісень, ліричних поезій та повістей *Романа Купчинського* і поета *Олеся Бабія*. Вони пізніше продовжили свою творчість на еміграції та в діяспорі (більше про їх творчість пізніше; вони обидва померли в Америці). До письменників "Стрілецької Музи" відносимо також *Миколу Голубця*, *Юрія Шкрумеляка* та ін.

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ ТА ДРАМАТИЧНЕ ПИСЬМЕНСТВО З ПОЧАТКУ 20 ст.

Після Першої світової війни широко розвивають історичну повість такі її представники, як *Андрій Чайковський* ("За сестрою", "Побратими", "На уходах"¹⁾), *Осип Назарук* ("Ярослав Осьмомисл", "Роксоляна"), *Юліян Опільський* - псевдонім *Юрія Рудницького* ("Іду на вас", "Сумерк"²⁾), *Осип Маковей* ("Ярошенко"), *Катря Гриневич* ("Шестикрилець", "Шеломи в сонці"), *Наталёна Королёва* ("Рік 1313", "Квід ест верітас"³⁾), *Микола Голубець* ("Жовті Води"), *Юрій Косач* ("День гніву", "Рубікон Хмельницького"); також треба згадати цикл історичних оповідань таких наших письменників, як *Андрій Кащенко*, *В'ячеслав Будзинівський* і ін.

Після розвитку *етнографічної драми* *Михайла Старицького* та *Марка Кропивницького* великим успіхом користувалися *психологічні драми* *Володимира Винниченка*, як, наприклад, "Закон", "Гріх" та ін. Також на початку 20 ст. розвивають історичну драму *Василь*

---

1) уходи - мандрівка

2) сумерк - присмерк, сутінок

3) "квід ест верітас" - слова Пилата до Ісуса Христа - що то є істина

Пачовський ("Сонце руїни", "Роман Великий", "Мазепа"), Спиридон Черкасенко ("Казка старого млина", "Про що тирса¹⁾ шелестіла"), Людмила Старицька-Черняхівська ("Гетьман Дорошенко", "Крила") та ін. Крім цього драматичне письменство розвивали такі наші великі письменники, як Іван Франко, Леся Українка, Олександр Олесь і інші.

ЕПОХА "РЕНЕСАНСУ" В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

"Літературний ренесанс" припадає на час створення Української Держави аж до 1930-тих років. Постали різні угруповання та організації письменників з літературними журналами й альманахами, які розвинули всі ділянки національного життя. Пізніше, вже в радянській Україні, найбільший вклад в українське культурне життя внесла організація "Вопліте" (Вільна Академія пролетарської літератури) і її члени стояли на українському національному ґрунті, продовжуючи "літературний ренесанс". До них належали: поети Павло Тичина, Максим Рильський, Микола Зеров, Юрій Клен, Євген Плужник і ін. та драматург Микола Куліш.

Однаке цей "ренесанс" не тривав довго. Московсько-більшовицька влада в недовгому часі накреслила свої директиви й тут почалася трагедія українських письменників. Більшість з них не погоджувалася з вказівками партії. Ті, що були сильніші

---

1) тирса - рід трави

характером, пішли на розстріл або згинули на засланні, або наклали на себе руку. Інші стали комуністичними "письменниками" або виїхали за кордон.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Чому з вибухом Першої світової війни європейська і також американська літератури не розвинулися як слід?
2. Які твори того часу являються гідними більшої уваги?
3. Що сталося на Західній Україні, коли вибухла Перша світова війна в 1914 році?
4. Що створили Українські Січові Стрільці на культурному полі?
5. Яких представників того угруповання ви знаєте?
6. Хто писав історичні повісті після Першої світової війни? Назвіть їх твори.
7. Хто розвинув психологічну драму?
8. Яких ви знаєте інших представників драми на Україні після Першої світової війни?
9. На який час припадає "літературний ренесанс" на Україні?
10. Що таке "Вапліте" і яка була її програма?
11. Яких ви знаєте найважливіших представників "літературного ренесансу"?
12. Що сталося з більшістю українських письменників, які не погоджувалися з вказівками партії, а що - з іншими?

ПАВЛО ТИЧИНА (1891-1967)

Народився на Чернігівщині й середню освіту здобув у Чернігові, а пізніше - в Києві. В 1918 р. видав *першу збірку поезій "Соняшні клярнети"*¹⁾, а в 1921 р. - збірку *"Золотий гомін"*. Вони дали *початок новій епосі в українській поезії*. Соняшність настроїв, життєрадісні акорди, віра в перемогу визвольних національних поривань²⁾ - ось *характерні риси його ранніх творів*. При цьому треба згадати його вірш *"Пам'яті тридцяти"*, присвячений загиблим героям під Крутами. Ось віняток з нього:

На Аскольдовій Могилі
Поховали їх -
Тридцять мучнів українців
Славних молодих...
На кого завзявся воїн?
Боже, покарай!
Понад все вони любили
Свій коханий край...

Національні поривання поезій П. Тичини, на жаль, *довго не тривали*. Вже в 1924 р. виходить його збірка *"Вітер з України"* й ін., де пробивається страх і розпач за свої "національні гріхи", самовиправдання, а в 1933 р. віршем "Партія веде" він остаточно вбив у собі поета, зате був нагороджений званням академіка за підданість. Від цього часу аж до смерті П. Тичина став т. зв. *"календарним" поетом*: писав тільки з нагоди партійних з'їздів, конгресів "миру", подвигів³⁾ космонавтів і т. п.

1) клярнети - музичні духові інструменти

2) поривання - побуджування

3) подвиг - вчинок

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ (1895-1964)

Народився в Києві й учився на філологічному факультеті Київського університету, який не закінчив. Також, без сумніву, *один із визначніших поетів 20 ст.*, однаке *відрізняється від Тичини*. Починає писати дуже рано, маючи всього 15 років. Справжній хист¹⁾ виявляється в збірці *"Під осінніми зор'ями"* (1918 р.), після чого сліднують інші. В його творах відчувається *вплив французької поезії*: посилюється врівноваженість²⁾, послідовність³⁾.

Після перебування в тюрмі Рильський "перебудувався" (збірка "Знак терезів⁴⁾", 1932 р.).

Тому, що М. Рильський *неокласик⁵⁾ з усталеною віршовою формою*, хоч і писав він під тиском, в його вірші *досить змінити деякі слова* і цей вірш зазвучить *по-справжньому* ("Зимові записи", 1964 р.); робив *багато перекладів з чужих мов*, головно перекладів старогрецьких поетів і світових та слов'янських класиків.

МИКОЛА ЗЕРОВ (1890-1941)

Народився на Полтавщині. Закінчив історично-філологічний факультет Київського університету. *Критик і літературознавець*, майстерний перекладач, автор двох поетичних збірок *"Антологія⁶⁾ античної⁷⁾"*

-----

1) хист - талант

2) врівноваженість - розсудливість

3) послідовність - логічність

4) терези - знак Зодіаку "Вага"

5) неокласицизм - повернення до класичної грецької та римської поезії

6) антологія - твори, головно, одного літературного напрямку або періоду

7) античний - старовинний

поезії" (1920) та *"Камена"* (1924), а також збірки сонетів *"Соннетаріум"*, яка вийшла на еміграції. Так, як Рильський - *неокласик*. Засланий в Сибір, де й загинув.

ЮРІЙ КЛЕН (1891-1947)

Народився на Поділлі. Закінчивши університетські студії, потрапив на далеку північ, куди його перед Першою світовою війною заслано як людину німецького походження (псевдонім Освальда Бурггардта). Від 1931 р. перебував на еміграції, де писав, головню, *поезії*, що вийшли окремими збірками: *"Прокляті роки"* - протест проти терору на Україні, *"Каравели"* та велика поема-епос *"Попіл імперій"* - про більшовицькі й гітлерівські злочини на Україні; остання являється *вершиною його поетичної творчості*, вийшла вже після його смерті. Як і Зеров, належить до *неокласиків*.

Також написав літературну критику *"Спогади про неокласиків"*, до яких, крім нього, М. Рильського та М. Зерова належали ще Павло Филипович і Михайло Драй-Хмара. В цих "Спогадах" Ю. Клена, між іншим читасмо:

"Назва цієї групи була випадкова і вказувала лише на те, що ці поети вчилися в класиків, тобто майстрів, які дали *невмирущі*¹⁾ *зразки поезії*. А це, розуміється, було не на руку пролетарським "поетам", які не хотіли вчитися та відносились до неокласиків з неприхованою²⁾ ворожнечею".

---

1) немирущі - вічні

2) неприхований - не скритий

Мова тут іде про те, що багато пролетарських "поетів" тільки те й робили, що славили комуністичну партію, Советський Союз, Сталіна, не дбаючи ні про що інше і не звертаючи уваги на стиль, багатство мови й т. д.

ЄВГЕН ПЛУЖНИК (1898-1936)

Народився на Вороніжчині (на північний схід від Чернігова). Вчився в Ветеринарному інституті в Києві, як і - в Театральному інституті ім. М. Лисенка, а пізніше вчителював на Полтавщині. Його поезія зближена своїми філософічними ідеями до неокласиків і *повна песимізму*. Вийшли збірки: "Дні", "Рання осінь" і ін. Загинув на Соловках (Далека північ Росії). Творчість Плужника один з критиків схаактеризував словами: *"поезія щирости"*.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які збірки поезій Павла Тичини (рання творчість) дали початок новій епосі в українській поезії?
2. Який характер ранньої поезії Павла Тичини?
3. Що сталося з Павлом Тичиною пізніше?
4. Вплив яких поетів відчуваємо в поезії Максима Рильського?
5. У чому проявляється неокласицизм творів М. Рильського, не зважаючи на те, що писав він під тиском режиму?
6. Що ви знаєте про Миколу Зерова?
7. Яке правдиве прізвище Юрія Клена і де він опинився через те?

8. Яке значення поетичних збірок Юрія Клена?
9. Як називалася "п'ятка" українських неоклясиків і що про них пише Ю. Клен?
10. Чим примітна поезія Євгена Плужника?
11. Як схарактеризував Євгена Плужника один з наших критиків?

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ (1902-1954)

Учився два роки в Політехнічному інституті, а пізніше переходить до Київської кіностудії, де працює сценічним режисером. Спочатку писав *ліричні поезії з мотивами моря*. Пізніше перейшов на *писання оповідань і романів*¹⁾. Ю. Яновський - це один з найбільших українських майстрів прози. Перший його роман *"Майстер корабля"* (1928) - твір молодости, потім - *"Чотири шаблі"* (1930) - писалися вже під час терору, через що *друга частина їх не була написана* щиро, правдиво і відверто. В своїй пізнішій збірці оповідань-новель *"Вєршники"*(1935) Ю. Яновський *не зміг проявити свій талант* - таким сильним був гніт²⁾ совєтського режиму. Вже після смерти Сталіна почав писати новий роман, однак вичерпаний фізично, серце не витримало і він помер.

При цьому підкреслимо: про що б не писав Ю. Яновський, він завжди *оцінював минуле з позицій сучасності*.

---

1) роман - прозовий твір великої форми, охоплює широкий період часу

2) гніт - пригнічення, тиск

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ (1893-1933)

Не мав закінченої гімназії й доповнював знання самоосвітою; вивчив французьку та німецьку мови. Став по боці Української Центральної Ради та воював проти німецьких і російських загарбників. Розпочав свою творчість поезіями, а пізніше перейшов на *оповідання та новели*: "Я", "Мати", "Синій листопад", а закінчив свою творчість романом "Вальдшнепи", повним бурхливого та нервового неспокою.

В 1925-28 рр. почав гарячу літературну дискусію, в якій висував потребу зв'язків із Західною Європою, кинув гасло "геть від Москви" та закликав до боротьби з культурним пануванням Москви. Він написав ряд памфлетів¹⁾ "Камо грядеші²⁾", "Думки проти течії"³⁾, а також статтю "Україна чи Малоросія" (заборонена). Він, член комуністичної партії, не міг погодитися з дальшим підкорюванням українського народу Москвою і тому покінчив життя самогубством.

МИКОЛА КУЛІШ (1892-1942)

Народився на Херсонщині в бідній селянській родині. Після закінчення гімназії поступив до університету, але мусів його залишити із-за війни Росії з Австрією. Під час нашої державности (1918-21 рр.) був інспектором народних шкіл, а коли написав п'єсу⁴⁾ "97", вона стала основою української драматургії в першій

---

1) памфлет - брошура обмеженого розміру

2) камо грядеші - куди йдеш

3) течія - установа, схема, потік

4) п'єса - драматичний твір для сцени: трагедія, драма, комедія, скеч і ін.

половині 20 ст. До 1930-тих років проводив активну громадську й літературну діяльність. На процесі, що був проведений над творцями української літератури, його засудили на 10 років заслання в Сибір, де й загинув.

Найважливіші твори М. Куліша - п'єси з національної трилогії *"Народний Малахій"*, *"Мина Мазайло"* та *"Патетична¹⁾ соната"*.

"Народний Малахій" появився вперше в 1928 р. в постановці славного українського режисёра *Леся Курбаса*. Головною постаттю в цій п'єсі є Малахій - український Дон-Кіхот (безсмертний Дон-Кіхот у світовій повісті еспанця Сервантеса), який зі страху перед арештом замурувався в сховищі²⁾, начитався там "різних філософій", після чого задумав утекти в світ. Його замкнули в божевільню, щоб не домагався реформ на Україні. Це - *комедія-сатира* на більшовицьку бюрократію та більшовицькі порядки; автор мусів деякі її частини викинути, але пізніше й цю поправлену п'єсу заборонено.

"Мина Мазайло" появився в 1929 р. також у постановці Леся Курбаса в театрі *"Березіль"*. Це також сатира на "міщанське" життя героя, який змінив прізвище на Мазенін і був звільнений з праці за опозицію до "українізації", як і сатира на цілу сім'ю Мазайла, яка по-своєму розуміє цю "українізацію".

"Патетична соната" появилась на сцені *щойно в 1943 р.* у Львові та мала великий успіх у постановці наших знаменитих режисерів і акторів *Володимира Блавацького* та *Йосипа Гірняка* (цей твір був

---

1) патетичний - зворушливий

2) сховище - притулок, укриття

ЛЕСЬ КУРБАС

комуністичним режимом відразу заборонений, хоч Куліш переробляв його кілька разів). *Цю найбільшу українську драматичну поезію - в світовій літературі можна порівняти з "Фавстом" Гете і "Пер Гюнтом" Ібсена.*

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що можна сказати про творчість Юрія Яновського?
2. Що означало гасло Миколи Хвильового "геть від Москви"?
3. Чому Микола Хвильовий покінчив самогубством?
4. Що ви знаєте про життя Миколи Куліша?
5. Як називаються п'єси з національної трилогії Миколи Куліша?
6. Що ви знаєте про п'єсу, де виступає український Дон-Кіхот?
7. Які найважливіші думки п'єси "Мина Мазайло"?
8. Чому п'єса "Патетична соната" появилась на сцені щойно в 1943 р.?
9. З якими драматичними поезіями в світовій літературі можна порівняти "Патетичну сонату"?

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ

Українська *національна* література між двома світовими війнами *до 1939 р.* розвивається *тільки за межами Східньої України: в Західній Україні*, що була під Польщею, *та в Варшаві й Празі*, де опинилася *українська еміграція*. Одначе еміграційні письменники, в багатьох випадках, *боролися з культурними та*

економічними труднощами, а крім того, як і в минулому, через *бездержавність українського народу* вони не могли винести українську еміграційну літературу в *широкий світ*. Проте самі вони завжди *йшли з духом часу*, надаючи літературі *національного характеру та мистецької краси*, і тому заслуговують на нашу подяку та низький поклін.

На Західній Україні центром літературного життя було місто *Львів*, де більшість письменників згуртувалася при журналі "*Вісник*", що виходив за редакцією *Дмитра Донцова* - емігранта з Придніпрянщини, а також - при католицькому журналі "*Дзвони*".

1. До групи письменників при журналі "Вісник" серед інших належали:

Євген Маланюк (1897-1968) - передовий поет та визначний публіцист¹⁾, який дав новий напрям українській поезії. Написав багато поетичних збірок, серед яких "Земля і залізо", "Земна Мадонна", "Серпень" і ін. Тематика модерністських поезій Маланюка: людина, історія, головню зі скитських часів, а також штучний голод на Україні в 1933 р. Крім цього написав "Нариси з історії нашої культури", "До проблеми большевизму" і ін. Советські критики зробили його ім'я символом "фашизму". Помер у Нью Йорку.

Богдан Кравців (1904-1975) - поет, журналіст, літературознавець, науковець; університетські студії відбув у Львові. Перша його збірка поезій "Дорога"

---

1) публіцист - видавець

(1929) - це відгук бадьорості¹⁾ молоді, що мріяла про широкі обрії²⁾ світу, а далі - "Сонети й строфи" (1933), "Під чужими зорями" (1941) та ін. Кравців - *неокласик* з усталеною формою вірша, передає суворість³⁾ життя людини. Крім цього зробив *ряд перекладів* та написав чимало *літературно-критичних статей*, а також - *антології* "Поети чумацького шляху", "Шістдесят поетів шістдесятих років". Приймав участь у редагуванні "Енциклопедії Українознавства" українського та англійського видання.

Леонід Мосендз (1897-1948) - автор збірки *ліричних поезій "Зодіак"* (1941), драматичної поеми "Вічний корабель", а серед прозових його творів також треба згадати оповідання "Засів", яке відзначається гарним образом дитячих переживань.

Також співпрацювали з "Вісником" *Олесь Ольжич, Олена Теліга, Юрій Луца* (про них говоритимемо нижче), *Юрій Клен* (див. "Епоха ренесансу" в українській літературі" стор. 94 в Новій спосі III) та ін.

2. До групи письменників при католицькому журналі "Дзвони" належали:

Наталена Королева (1888-1966) - народжена в Іспанії; студіювала археологію та історію в Парижі, Римі й у Петербурзі. Брала участь в археологічних розкопках у Єгипті, Вірменії та Ірані, а пізніше емігрувала до Чехії, де вийшла заміж. Оригінальна тематикою в *повістях і нарисах*, взятих головно з

1) бадьорість - веселість

2) обрії - горизонт

3) суворість - строгість

Біблії, літератури періоду середньовіччя, старо-українських легенд, автобіографій ("Без коріння", "Сон тіні", згадана перед тим історична новеля "Квід ест верітас" і ін.). У період Першої світової війни вступила до Червоного Хреста, а пізніше служила в дипломатичній службі УНР в Чехії, де й померла.

Творчість Наталени Королевої *можна порівняти* з мітологією й легендами *шведської письменниці Сельми Лагерлеф*, яка писала в тому самому часі, що й наша письменниця.

Богдан Ігор Антонич (1909-1937) - учився у Львівському університеті та писав статті *як критик*. Його *збірки поезій "Привітання життя" і "Три перстені"* та інші мали високомистецьку вартість і повні романтизму; помер передчасно у Львові.

До цієї групи письменників належить також *Григор Лужницький*.

У Варшаві працювали:

Юрій Липа (1900-1944) - поет, лікар, громадський діяч та воїн, що загинув у рядах УПА. Крім кількох *збірок поезій*, залишив збірник оповідань і новел *"Нотатник"*, де описав героїчні події та змалював героїчних учасників *Визвольних Змагань* (1918-21 рр.), а також - *історичну повість - "Козаки в Московії"* та *драми*. *Блискучі статті* Ю. Липи *"Бій за українську літературу"*, *"Розподіл Росії"* і *"Призначення України"* формували політичну думку й дії суспільства: поет *глибоко вірив в саму людину*.

Наталія Лівійцька-Холодна - поетеса, творчість якої була надрукована в різних збірках ("Вогонь і попіл" та ін.).

Павло Зайцев - критик, літературо- й шевченкознавець та інші, які **об'єдналися в літературну групу "Танк"** і видавали **журнал "Ми"**, де поміщували свої твори.

У Празі працювали:

Юрій Дараган (1894-1926) - народився на Херсонщині (мати грузинка), воїн армії УНР, захворів на туберкульозу, після війни вчиться в Празі, де в дуже молодому віці помер. У своїх віршах оспівує **геройзм княжого Києва, епоху Мазепи й Визвольні Змагання** (збірка поезій "Сагайдак", поема "Мазепа" та ін.).

Оксана Лятуринська (1902-1970) - у своїх поезіях **відроджує давнину України** в збірках "Гусла"¹⁾, "Княжа смаль"²⁾.

Олекс Стефанович (1900-1970) - у своїх поезіях **оспівав княжу епоху, епоху Хмельниччини, героїв Базару**; описав природу Волині й Полісся; також писав на релігійну тематику (збірки "Поезії", "Стефанос", "Волинські сонети").

Дайте відповіді на такі питання:

1. Де розвивається українська національна література між двома світовими війнами?
2. Як можна характеризувати українських еміграційних письменників?
3. Де був центр літературного життя на Західній Україні?
4. Чому советські критики зробили Євгена Маланюка

-----
^{1) Гусла} - музичний народний інструмент

^{2) смаль} - скляста непрозора речовина

символом "фашизму"?

5. Що ви знаєте про Богдана Кравціва?

6. Які письменники згуртувалися при католицькому журналі "Дзвони"?

7. Що ви знаєте про Леоніда Мосендза?

8. Які теми порушувала Наталена Королєва в своїх повістях і нарисах?

9. Що ви знаєте про Юрія Липу, а що - про Наталію Лівницьку-Холодну?

10. Які письменники працювали в Празі в період між двома світовими війнами?

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ /КАНДИБА/ (1907-1944)

Син визначного поета О. Олесь (див. "Олександр Олесь" в українській літературі, нова епоха II, стор. 90), народився в Житомирі; студіював у Відні, а пізніше в Празі, де закінчив університет та захистив докторську дисертацію¹⁾ з філософії. В українській науці здобув собі ім'я працями *в ділянці археології*. Керував визвольними змаганнями *в Карпатській Україні*, а пізніше - *боротьбою з нацистами*, які його замучили в концентраційному таборі смерті в Саксенгаузени.

Почав писати ще за студентських часів. Залишив збірки поезій: "Рінь"²⁾, "Вежі", "Підзамче"; в них лунає³⁾ голос незвичайної людини та її стремління до великої мети:

... воно(змагання Ю.Л.) дощем спадає золотім
Тобі на серце, - і життя щоденне

---

1) дисертація - теза

2) рінь - шутер, гравій

3) лунає - звучить

Здається святом, палацом твій дім,
І кожне діло є благословенне.

Олег Ольжич - поет-герой, який, посвятивши
власне життя в боротьбі за волю та свободу України,
став символом для української молоді.

ОЛЕНА ТЕЛІГА (1907-1942)

Народжена в Петербурзі; пізніше батьки
переїхали до Києва, де батько був професором
політехніки. Виховувалася в висококультурній
атмосфері (як і Леся Українка) і, виїхавши за кордон,
студіювала в Українському педагогічному інституті в
Празі. Одружилася з бандуристом Михайлом Телігою
та переїхала до Варшави, а пізніше жила в Кракові, де
стала членом ОУН. У 1941 р. *стає головою Спілки
письменників у Києві*, зайнятому тоді німцями, та
*редагує журнал "Літаври"*¹⁾. В недовгому часі
нацисти арештували її разом з чоловіком та іншими
письменниками; після нелюдського катування всіх їх
було розстріляно.

Після її смерті були видані такі збірки: "Душа на
сторожі" (1946) і "Прапори духа" (1947) повні життєвої
радості, молодечого духу та палкого²⁾ патріотизму. Ось
малий уривок:

Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі.
В сліпуче саяво не лякайся дивиться -
Лише по спеці гряде жданий грім
І з хмар сковзнé - багнетом - блискавиця.

---

1) літаври - барабани у формі півкулі, виготовлені з міді й накриті шкірою

2) палкий - гарячий

ЗАГАЛЬНИЙ НАРІС СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (після 1939 р.)

Українська література, видана на Україні *за останніх 70 років* (до 1991 р.), в основному зосереджується на *радянському періоді*, розуміється, *невірно відображеному*. *Монографії*¹⁾ окремих радянських письменників також *повні невірностей*, напр., творчість П. Тичини дореволюційної епохи (до 1917 р.) є *"лише прологом до його дальшого шляху"* (урівок з однієї з тих монографій), а крім того *"всі українські радянські письменники вчилися в Горького і Маяковського"* (московсько-більшовицькі письменники, Ю.Л.) - інший уривок з монографій.

Треба взяти до уваги, що *при кінці 1950-тих років було 500 членів* Спілки письменників України (в 1970-тих роках - понад 600...?), а сьогодні, після проголошення Самостійності в 1991 р.? Знаємо, що *на кінець Другої світової війни було тільки 250 членів СПУ!* Це мале число наш "старший брат"²⁾ приписує "воєнним стратам", хоча статистично загинув на війні письменників можна нарахувати не більше як 30 осіб! *Ще до війни* наказом партії було зліквідовано *близько 250-ти* радянських українських письменників.

У нижчеподаній підрадянській літературі бачимо *образ поневоленої української літератури та її письменників*, бачимо також *стремління цих письменників зберегти українську ідентичність і окремішність*, не зважаючи на жахливі умови життя та праці *останніх 70-ти років* (до 1991 р.). Крім цього, говорячи про цих письменників і їх творчість, головню

1) монографія - наукова праця особливої тематики

2) "старший брат" - москалі

про т. зв. "шестидесятників", "семидесятників" і інших, що писали *після них*, з певністю можна ствердити, що В. Симоненко, Л. Костенко, М. Вінграновський, І. Драч, В. Чорновіл чи В. Мороз, І. Дзюба, Є. Сверстюк, І. Світличний, М. Руденко, І. Стасів, В. Стус та багато інших *стали виявом боротьби за свободу творчості, за вільне слово*, що не знає ніяких обмежень, за творчість не "з наказу", а за велінням душі (серця).

Еміграційна українська література разом з літературою в діаспорі дає загальний образ її розвитку за останні 40-45 років, про що читаємо нижче. Додається також перегляд найновішої української літератури на прикладах творчості *наймолодших письменників*. Ось що говорить про молоде покоління письменників американський соціолог Альвін Тафлер:

"Уже не вистачає для Джанні знати минуле,
Йому вже навіть не вистачає знати сучасне,
бо все, що є тепер, і є тут - скоро зникне.
Джанні мусить навчитися зі сучасного
передбачати майбутнє..."

ІІІДРАДЯНСЬКА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Беручи до уваги час і обставини, в яких розвивалася українська література під більшовицьким ярмом, можна поділити її на 4 *періоди* або на 4 *покоління* письменників:

Перше покоління, народжене в минулому столітті (т. зв. "маловартісне" покоління),

Друге покоління, народжене в першому десятилітті 20 ст. (т. зв. покоління "перебудови"),

Третє покоління, народжене після 1910 р. (т. зв. "пропаще" покоління),

Четверте покоління, народжене в 1930-тих роках (т. зв. "шестидесятники", "семидесятники" та після них).

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що ви знаєте про життя Олега Ольжича?
2. Чим відома творчість О. Ольжича?
3. Чому О. Ольжич став символом української молоді?
4. Які головні етапи життя Олени Теліги?
5. Які головні теми поезій О. Теліги?
6. Який час охоплює сучасна українська література та на які частини можна її поділити?
7. В якому дусі написана українська література радянського періоду?
8. Який образ дає еміграційна українська література разом з літературою в діаспорі?
9. Які думки висловлює американський соціолог Альвін Тафлер про сучасну літературну молодь?
10. На які 4 періоди та на які 4 покоління письменників можна поділити підрадянську українську літературу?

Перше покоління.

Вступ.

Ви, що слова у юрбу метаєте,
Ніби старі п'ятаки¹⁾,
Чому ви лише повторяєте?
Де ваші власні думки?

---

1) п'ятаки - п'ять копійок (центів)

Чи ви їх нікчемність¹⁾ ховаєте,
Чи взагалі їх не маєте,
Чи повсихали у вас язики?

Василь Симоненко: "До папуг"

Цей уривок віддзеркалює загальну **вартість першого покоління** підрадянських українських письменників. На підставі статистики більшовики знищили 3/4 письменників цього покоління, а ті, що залишились - були примушені писати під смак і накази партії. **В посталінській епосі** (після 1953 р.) вони були неспроможні²⁾ оновити свою творчість, чим викликали на себе **гостру критику** "шестидесятників" і після них. **Навіщо ж тоді взагалі вивчати творчість цього т. зв. "маловартісного" покоління?**

Процес опору на Україні (до 1991 р.), як і намагання **вивести українську культуру на вершини** (до проголошення Самостійности) - мають свої **глибші коріння в минулому**, тому звертаємо **особливу увагу на перше покоління** підрадянських українських письменників.

Представники:

Микола Вороний (1871-1942) - автор збірок поезій, книжки статей "Театр і драма" і також **автор маніфесту українського модернізму**, де, м. ін., закликає до **естетизму** (культу краси та чистоти мистецтва); крім цього автор ряду перекладів. Загинув на засланні.

Сергій Єфремов - літературознавець і критик висловлював думку, що **нові комуністичні форми вичаються в літературі**, але вірив, що це ненадовго; загинув на засланні.

-----
¹⁾ нікчемність - підлість

²⁾ неспроможний - безсильний

Микола Чернявський (1868-1948) - у своїх творах відтворює життя інтелігенції на провінції, зокрема часів революції 1905 р. і після неї; також проводить думку, що *велика краса звертає людські думки до Бога*. Був реабілітований після смерті Сталіна й тоді вийшли його твори. Помер у Херсоні.

Степан Васильченко (1879-1932) - *це псевдонім Степана Панасенка*. Оригінальність його оповідань полягає в тому, що він *лучить дійсний* (реалістичний) *світ з романтичним світом уяви*, чарівної казки ("На світанні", "Оксана" та ін.). Доживав віку на скромній праці вчителя в Києві, помер з голоду.

Володимир Свідзінський (1885-1941) - створив *власний світ поезій* без ніякого зв'язку з кумуністичною дійсністю, а також *великий мистець форми*. Він згинув у бараці, який запалили більшовики, загнавши туди українців, що не хотіли втікати разом із ними перед наступом німців у 1941 р.

Андрій Головка (1897-1972) - в своїх оповіданнях і повістях описує *життя українського села* в умовах царської Росії та більшовицької влади, а його *повість "Мати"* (1931) можна *порівняти з повістю М. Коцюбинського "Фата моргана"* (див. УЛ Нова епоха II, стор. 82). Помер у Києві.

Борис Антоненко-Давидович (1899-1984) - викликав цілу дискусію своєю повістю "Смерть" (1928), в якій герой обговорює *національні проблеми*. Найкращий його твір *подорожній репортаж "Землею українською"* (1930), а після заслання - збірка "Збруч" (1959) і роман "За ширмою"¹⁾ (1961) - про взаємини

---

1) шйрма - завіса, засліона

батьків і дітей без будь-якого політичного забарвлення і тому критикований партією. Помер у Києві.

Володимир Гжицький - автор реалістичної повісти "Чорне озеро" (1929), де підкреслено **колоніальний характер російської політики** до поневолених народів; був реабілітований та видав інші твори. Помер у Львові.

Більшість цих письменників першого покоління підрадянської української літератури й багато інших(тут не згаданих) померли не своєю смертю, одначе до часу розпаду СРСР більшовики старалися зробити їх комуністичними "писаками".

Творчість Павла Тичини, Максима Рильського, Миколи Хвильового та Євгена Плужника було вже обговорено, коли йшлося про епоху "ренесансу" української літератури (див. Нова епоха III, стор.94).

Друге покоління.

Вступ.

Багато письменників цього покоління **загинуло й пропало безвісти**, як і письменників першого покоління. **На підставі статистики 1960 р.** на 330 членів Спілки письменників України 110 було з другого покоління, які в більшості **задавали тон і визначали організаційну лінію Спілки**. Це покоління ввійшло в літературу в роки найбільшого творчого піднесення української культури, аж до т. зв. "уніфікації" - створення "одинокі" комуністичної літератури, здійсненої Сталіном у 1932 р. На підставі **дослідження Б. Кравціва "На багряноту коні революції"** (Нью Йорк, 1960) **втрати другого покоління** можна обраховувати

---

1) багрянтий - малиновий колір

до 300 осіб: розстріляні, заслані й ті, що в умовах сталінського терору перестали писати!

Українська література *не могла вільно розвиватися* через безпосередній більшовицький терор 1920-тих, а головню 1930-тих років. Вона і до, і після 1917 р. була фактично поза законом. У 1920-тих роках проявляється в ній *брак форми, невикінченість*, а до 1928 р. не було навіть устійненого правопису.

Друге покоління розуміло *всі ці слабості* української літератури й працювало *над її удосконаленням*. Воно намагалося якнайдалі відсунутися від залежності російської літератури, шукати "*вікна до великого світу*", ідеї західньої свободи, протестувало проти провінційного молоросійства 19 ст. та проти тих, хто найлегше піддавався новому режимові.

Представники.

Творчість Юрія Яновського ми вже обговорювали, коли мова йшла про епоху "ренесансу" української літератури (див. Нова епоха III, стор. 94), а з інших треба згадати:

Олекса Влизько (1908-1934) - від 13-ого року життя поет став глухонімим. У 1927 р. вийшла перша його збірка "*За всіх скажу*", а пізніше майже одна за одною - інші. Дуже оригінальний *поет Чорного моря та сильних людей*, якого на основі фальшивого доносу було розстріляно у віці 26 років! Перечистивши частину його поезій, режим оправдав його у 1970-тих роках.

Леонід Первомайський (1908-1973) - *тематика* його поезій *різноманітна* і, як на радянські умови, *свіжа*; обмежений писати був тільки те, що дозволено. Його книга "*Слов'янські балади*" (1946), де зібрані

переклади зі слов'янських мов - значний *вклад в українську перекладну літературу*.

Микола Бажан (1904-1983) вибивається на рівень творчості П. Тичини й М. Рильського. *У першому періоді* творчості відчуваються впливи вистав *Л. Курбаса*, а пізніше - кінорежисера *О. Довженка*. Великий мрійник, *поєднав барокко з романтизмом* і відкрив "бароккову людину" 20 ст. ("Будівлі", 1929), а також піднісся на вершину поетичної майстерності, показуючи *стремління до політичного та культурного відродження* своєї нації з тюрми в майбутнє ("Слово о полку").

Як і Рильський він *піддався генеральній партійній лінії* щойно в 1932 р. в поемі "Смерть Гамлета", після чого починає повільно відходити від літературної творчості, а якщо писав власні твори, то це панегірики¹⁾ комуністичній партії та її вождям.

Олександр Корнійчук (1905-1966) - драматург, спочатку непомітний, пожадливий кар'єрист і від 1933 р. починає вибиватися в перші ряди письменників ("Загибель ескадри"); його п'єси побудовані на *соціалістичному реалізмі*²⁾, і він, знаходячись під опікою "самого" Сталіна, прославляє "турботу партії за живу людину" ("Платон Кречет", комедія "Над Дніпром" і ін.). Він *не вніс нічого в драматургію*, але саме за це здобув звання провідного драматурга, збираючи лаври слави аж до смерті. Цілком належав партії й *був ідеальним прикладом творчої безплідності соціалістичного реалізму*.

-----
1) панегірик - вірш, який прославляє якусь людину

2) соціалістичний реалізм - метода писання творів у СРСР від 1934 р., що приписувала письменникові триматися партійної лінії в літературі

Олександр Довженко (1894-1956) - найбільша його заслуга для розвитку української культури полягає в **створенні українського кіномистецтва**. Перші фільми "Ягідки кохання", "Сумка¹⁾ дипкур'єра" - це початкові шукання; пізніший фільм "Звенигора" (1928) був заборонений. Щоб уможливити собі дальшу працю в кіномистецтві, Довженко мусів зробити політичні уступки Москві та виставив фільм "Арсенал" (1929), звернений проти Центральної Ради. Однак після того залишив на якийсь час кіномистецтво, щоб далі не йти по партійній лінії, і став вишукувати ділянки, де б його творчий геній міг знайти якесь застосування, включно до проєктів реконструкції Києва і т. п.

Тільки **по смерті Сталіна** О. Довженко посправжньому взявся за перо і, крім інших речей, написав **повість "Земля"** (за однойменним його фільмом з 1930 р.), яка є **могутньою поемою людині й природі**, безмежній життєвій силі та красі України; також повість **"Зачарована Десна"**.

Олександр Довженко створив **грунт для появи "шестидесятників"**, які відважно, на повний голос, стають в обороні розвитку української культури, виступаючи проти русифікації й дискримінації українців на рідних землях (про них більше в Новій епосі ІУ, четверте покоління).

Третє покоління.

Вступ.

На 330 імен у Спілці письменників України аж 100 таких, які народилися після 1910 р. і ввійшли в літературу між 1930-им і 1953 рр. (смерть Сталіна). Ось

---

3) сумка - торба

декілька з них:

Андрій Малишко (1912-1941) - написав 8 поетичних збірок, де пішов на спілку з тією силою, що поезії не зносить і уникає, тому в його віршах поезії немає.

Михайло Стельмах (1912-1983) - почав писати в 1950-тих рр. і його твори повні описів про "щасливе" життя на Україні та з ідолопоклонством¹⁾ партії.

*Олесь Гончар (нар. 1918 р.) - після Другої світової війни один з найбільш видатних письменників на Україні. Його роман-трилогія "Прапорonosці" (1947-48) розвиває ідею провідництва Червоної Армії в Західній Європі; також такі повісті, як "Микита Братусь" (1958), "Людина і зброя" (1959) та інші, писані з ідеями комунізму. Однак вже тоді він звільняється від офіційної ідеології, делікатно відчуваючи красу природи та при цьому використовуючи **скарби української літературної мови.***

*Від 1960-тих років О. Гончар став однією з **опор**²⁾ українського національного відродження, одним з його стягів³⁾ у цей же час, коли на горизонті появляються "шестидесятники". Він - **предтеча**⁴⁾ і **співучасник найновішої української літератури** 1980-тих і 90-тих років. Появляється **роман у новелях "Тронка"** (1962), де Гончар розвиває проблеми одного українського села, на дорогах якого схрещуються найболючіші питання столиць світу. Пізніше був надрукований роман **"Собор"** (1968), який влада за якийсь час **заборонила видавати,***

1) ідолопоклонство - поклонятися ідолові

2) опора - підтримка

3) стяг - прапор

4) предтеча - передвісник

а в діяспорі він перевидавався **чотири рази**. Собор (катедра) у цьому романі є важливим **національним собором**, свідком трагічної історії рідної землі, що перетривав лихоліття; собор - **надія на майбутнє народу**. Одначе О. Гончар не тільки борець за наші національні ідеали, але також і творець з найширшим **гуманістичним діяпазоном**¹⁾. Це він обстоює²⁾ у всіх своїх романах і повістях **загальнолюдські цінності** та свої міркування про **загальний стан світу**. Інші його твори: "Циклон" (1970), "Бригантина"³⁾(1980), "Спогад про океан" (1990) та багато новел і оповідань, **перекладених на сорок чужих мов**.

Інші представники третього покоління (розуміється, крім О. Гончара) **писали також по лінії соціалістичного реалізму** й тому їх назва "пропаще" покоління цілком виправдала себе, беручи до уваги й негативний вплив на розвиток української літератури.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яка загальна вартість творів письменників першого покоління періоду радянського панування?
2. Які важливіші представники першого покоління і що сталося з ними?
3. В чому основне значення творів письменників і поетів другого покоління?
4. Що ви знаєте про творчість Миколи Бажана?
5. Чому Олександр Корнійчук являється провідним советським драматургом?
6. Які найбільші заслуги Олександра Довженка?

---

1) діяпазон - масштаб

2) обстоювати - захищати

3) бригантина - двоцогловий корабель

ОЛЕСЬ ГОНЧАР

7. Що таке соціалістичний реалізм?
8. Які головні представники літератури третього покоління?
9. Як розвивалася творчість Олеся Гончара до 1960 р.?
10. Який головний твір О. Гончара після 1960 р.?
11. Чому третє покоління підсоветських українських письменників називають "пропащим"?

НОВА ЕПОХА ІУ

(до сьогодні)

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПІДРАДЯНСЬКИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У 1961 р. з'являється в підрадянській українській літературі гурт молодих талановитих поетів, т. зв. "*шестидесятників*", до яких належали Іван Драч, Василь Симоненко, Ліна Костенко, Євген Гуцало, Ігор Калинець, Микола Вінграновський, Василь Стус, Іван Світличний, Іван Дзюба та інші. Критик і літературознавець І. Світличний пише про них у журналі "Вітчизна" таке:

"Сама поява тих своєрідних поетів стала можливою лише в наслідок всенародного підняття, духу свободи і розкútости¹⁾, духу дерзання²⁾ й творчости.

"Шестидесятники" *ламають окови соціалістичного реалізму*, вносять *свіжий дух у поезію*, наповнюють її патріотичними мотивами та оригінальною формою, опертою *на національних традиціях*, але й близькою до західноєвропейської поезії. Всі вони народжені в 1930-тих роках, *виховані виключно в комуністичній школі*, що впорскувала³⁾ в них "вищість" російської культури та "відмирання" української. Одначе вони *демонструють свою незалежність від батьків* і замість співати "Широка страна моя родная" (Широка країно моя рідна) співають пісеньки Іва Монтана (відомого тоді французького фільмового актора та естрадного⁴⁾ співака);

1) розкútість - вільність

2) дерзання - бажання

3) впорскнути - вводити

4) естрадний - театральне варієтє

захоплюються також Ернестом Гемінгвеем (славний американський письменник). "Шестидесятники" *не можуть пробачити батькам* їх покiрність Сталіновi та іншим партійним "вождям", але також *не можуть зрозуміти*, що тоді тим батькам (головно третє покоління) *не було іншого виходу*.

Саме з уст цього четвертого покоління підрадянських українських письменників несподівано пролунали відважні *слова критики* цілої комуністичної системи, повної брехні та лицемірства¹⁾:

Доволі вже! Втомивсь я від ганьби²⁾
За мавп, що научились говорити,
Повільно, тупо³⁾, глухо, пиховато⁴⁾
Ще й спекулюють іменем епохи.

Впливи на творчість "шестидесятників".

Щонайменше *три по́статі* приготували ґрунт і критикою, і своїми творами *для піднесення мистецького слова в 1960-тих роках*, а саме О. Довженко, М. Рильський і О. Білецький.

Олександр Довженко мав великий вплив на покоління "шестидесятників" (див. Нова епоха III, стор. 118) як своїми статтями, так і увагами про літературу, які були джерелом надхнення тих молодих поетів.

Максим Рильський (див. Нова епоха III, стор.97) не тільки мав великий вплив своєю творчістю на "шестидесятників", але й щиро привітав їх від старшого покоління та підтримував прихильною критикою:

"... в нашу поезію входить нове
покоління, нова зміна. З'явилася

---

1) лицемірство - дволичність

2) ганьба - сором

3) тупий - глупий

4) пихаватий - зарозумілий, гордовитий

фаланга¹⁾ молодих здібних людей,
це очевидний факт, якому треба радіти.
З'явилися свіжі голови, залунали
нові мелодії?
ЧУДЕСНО!" ("Батьки й діти").

Олександр Білецький (1884-1961) - **літературо-знавець і критик**, маючи довгий науковий досвід, підтримував також молодих поетів та сказав:

"Українська література жила раніше
затиснута й обмежена в можливостях
висловлювання російською та
австрійською цензурами, а також тією
національною обмеженістю, яка мимоволі
виникає в окремих представників народу,
змушених вести гостру й постійну
боротьбу за своє національне існування..."

О. Білецький неодноразово вказував також **на бідність української літератури**, до чого довели соціалістичний реалізм і комуністична догма²⁾.

Крім впливів вищезгаданих старших письменників, **молодь четвертого покоління ввійшла САМА в літературу**. **Вона мала силу ввійти**, бо це не були окремі індивідуальності, а **виразники** цілого молодого покоління **нової епохи, втілення³⁾ цілої генерації**. Це були молоді письменники, які зуміли не лише відкрити правду минулого, але й **стати носіями ідей майбутнього цілої нації**. Відкривались нові сторінки в історії української літератури.

---

1) фаланга - група

2) догма - теорія

3) втілення - включення

Представники

Ліна Костенко - народжена 1930 р. на Київщині, в сім'ї вчителя; вчилася в Київському педагогічному інституті, а в роках 1952-1956 - в Московському літературному інституті, закінчивши його з відзначенням. Перша збірка її поезій *"Проміння землі"* появилась в 1957 р., в якій дає образ роздавленої, але променюючої землі; мимо всіх катаклізмів голодів, терорів і воєн та земля жива та набирає силу. Пізніше вийшли інші її збірки: *"Вітрила"* (1958) і *"Мандрівка серця"* (1961), написана в соту річницю смерті Т. Шевченка. Ті три збірки поставили Л. Костенко на *вершині української поезії 20 ст.*

У 1965 р. разом з Віктором Добровольським написала сценарій для фільму "Перевірте свої годинники", але ні той фільм, ні ще інша збірка не побачили вже світу. Також подальші старання Ліни Костенко, аж до 1978 р., не увінчалися успіхом, і вона *17 років змушена була мовчати та не писати вірші.* Це сталося з причини її виступів разом з іншими письменниками *проти репресій та судового беззаконня* на Україні. Після кількох років т. зв. "відліги" за часів Хрущова знову вернулися старі порядки "комуністичного раю", а з ними переслідування всіх "шестидесятників" та й Л. Костенко.

Щойно в 1978 р. (як вище згадано) і в 1980-тих роках до сьогодні починає вона знову писати й тут треба відзначити *інтимну лірику* Ліни Костенко. Це є своєрідні *роздуми* - монологі й діалогі: все те, що вона *бачила та пережила* (в дечому можна *порівняти до інтимної лірики Лесі Українки*, а також явний *вплив Шевченка*).

Ліна Костенко найстарша з покоління

"шестидесятників" і її головна заслуга в тому, що по десятиліттях безнадійного примітивізму¹⁾ в підрадянській українській поезії вона *відродила правильне розуміння значення поетичної творчості, відродила почуття власних сил, відкрила чисту лірику*. Ось такий уривок:

...Передають поетам поети
З душі у душу,
Свободу духу і правду слова,
Не промінявши на речі тлінні²⁾ -
На славолюбство і на вигоду.
І не зронивши³⁾, бо звук падіння
Озветься болем в душі народу...

Василь Симоненко (1935-1963) - народжений на Полтавщині в селянській сім'ї; у 1957 р. закінчив журналістичний факультет Київського університету й пізніше працював у редакціях "Молодь Черкащини" та інших, де друкував свої статті, поезії й переклади (головно з угорських поетів). Перша збірка поезій вийшла в 1962 р. ("*Тиша і грім*"), в 1963 - казка "*Цар Плаксій та Лоскотон*", а після його смерті (в наслідок хвороби пістряка⁴⁾) - третя збірка поезій "*Земне тяжіння*" (1964). Пізніше видано також (на еміграції в 1965 р.) книжку його поезій "*Берег чекань*".

В. Симоненко був дуже оригінальним і щирим поетом, який, взявши собі *за приклад Шевченка*, присвятив увесь свій талант *боротьбі проти російського шовінізму*⁵⁾ в обороні свого народу. Також, як

1) примітивізм - простацьтво, проста форма

2) тлінний - нетривкий, що швидко псується

3) зронивши - розливши, переливши

4) пістряк - рак (хвороба)

5) шовінізм - нерозсудливість, сліпий патріотизм

Шевченко, Симоненко *підносить* людину з приниження, де вона не зі своєї волі попала. Треба привернути її *людські права*, заповнити порожнечу в душі людини:

Ти знаєш, що ти - людина,
Ти знаєш про це, чи ні?
Усмішка твоя - єдина,
Мука твоя - єдина,
Очі твої - одні...

З іншого вірша:

З гнобителем не житимеш у згоді,
Йому пам'ять, тобі тягнути віз!
Жиріє¹⁾ з крові змучених народів
Наш ворог найлютіший - шовінізм...

Невідомий автор передмови до в 1970 роках на Україні нелегально поширюваної збірки поезій В. Симоненка писав:

"Колись історики літератури може й назвуть Василя Симоненка *найталановитішим поетом свого покоління*. Але ми його знаємо, що серед нас не *було і немає* поета більшої громадської мужности, більшої рішучости, більшої безкомпромісности, ніж Василь Симоненко."

Ось ще такі незабутні слова з вірша "Лебеді материнства":

...Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Іван Драч (нар. 1936 р.) - великої популярности здобув поемою "*Ніж у сонці*" (1961), за яку пізніше був дуже критикований владою, але критик і літературознавець *І. Світличний* (див. далі) так писав

-----

1) жиріти - жититися, годуватися

про нього й "шестидесятників":

"...Слава Богу, що в поетичному ко́смосі не безлюдно...
Росте ціла генерація нових космона́втів, вони
прагнуть¹⁾ піднятися вище і літати швидше".

Кре́до²⁾ І. Драча - бачити, шанувати, *любити людину реальну*. Ось *його слова* в зв'язку з написанням епічного твору "Ніж у сонці", а також поеми "Смерть Шевченка", в якій Шевченко говорить:

Страшно впасти у кайдани,
Умира́ть в нево́лі,
А ще гірше - спати, спати,
І спа́ти на волі...

Одна з останніх його збірок поезій - **"Теліженці"** (1985) - про село свого дитинства на Київщині, в якому відкриває джерела ніжності та мужності, шукаючи нові форми *правди буття*, описуючи *нелегку долю сучасників та їх боротьбу за щасливу майбутність*.

Микола Вінграновський (нар. 1936 р.) - учень О. Довженка, кіноактор, кінорежисер і сценарист. Перша збірка поезій **"Атомні прелюди"**³⁾ (1962), в якій видно *ширий ліризм та любов до батьківщини*. В 1966 році під тиском режиму "покаявся", але пізніше, вже в умовах "гласности" та сьогодні в Самостійній Державі інформацій про нього немає.

Євген Гуцало (нар. 1937 р.) - свої оповідання ("Люди серед людей", а також "Олень Август") написав *під впливом імпресіонізму Коцюбинського* (див. Нова епоха II, стор.82); вони пісані зі щирістю та

-----
1) прагнуть - хочуть

2) кредо - переконання

3) прелюди - вступ

Евген Гуцало

ощадливістю вислову. Від 1981р. вийшли три його поетичні збірки: "Позичений чоловік", "Приватне життя феномена" і "Парада плянёт".

Іван Світличний (1929-1992) - закінчив філологічний факультет Харківського університету, а пізніше працював в Інституті мовознавства та літератури Академії Наук. Критик і літературознавець він в огляді на збірку поезій К. Журби ставить питання: "А де людина?". Чи можна заступити тракторами й комбайнами *людину* (в повному розумінні цього слова)? І це був перший проблиск І. Світличного в підрадянську українську літературу, бо, наприклад, тільки протягом 1959 р. *його думки* про поезію та літературу стали *новим подувом*¹⁾ у сірій дійсності поетичної творчості України. Може під його впливом десь, немов з якогось невидимого й несподіваного підпілля, вийшли всі ті: і Црач, і Вінграновський, і Гуцало...

Ось що пише Світличний:

"Колиходиш у літературу, чисть черевики!
Не забувай, що там був Пушкін, був Гоголь,
був ШЕВЧЕНКО! Обітри²⁾ черевики! Ці *чудові*
слова Остапа Вишні, як пересторога для тих,
хто переступає поріг літератури, слід би
викарбувати на дверях усіх літературних
осередків..."

Розуміється і проти нього починається переслідування режиму. Від 1965 р. він кілька разів відбуває покарання в концтаборах аж на Уралі. У 1981р. дістає параліч, не може говорити, ні писати, ні читати; реабілітований у 1991 р. (Самостійність України).

І. Світличний пише багато статей з *літературо-*

1) піддув - подих

2) обтерти - витирати

знавства й літературної критики, поезії, перекладає з французької мови (Беранже, Мопасан, Ля Фонтен і ін.); а також - з слов'янських мов (Словацький, Максимович і ін.); крім цього займається мовознавством. Написав збірку поезій "Гратовані сонети"¹⁾ (1978), яка вийшла за кордоном. Разом з І. Калинцем був членом міжнародного ПЕН-клубу²⁾ (1976). Незадовго до смерті вийшли його **вибрані поезії, статті, переклади "Серце для куль і для рим" (1990) та **дитяча книжечка** "Як Гусак говорив так-так-так" (1992).**

Євген Концевич³⁾ один з "шестидесятників", друг І. Світличного, в своїх спогадах про нього пише ось що:

"Іван - благородний борець нескореного українського опору комуністичному móлоху⁴⁾. Свідомий український патріот... Шістдесятник двадцятого століття. Зрештою - переможець... Все правда. Все ясно. Все на поверхні. Все очевидне, чітке⁵⁾..."

Святослав Караванський - народжений 1920 р. в Одесі; учився в індустріальному інституті та заочному відділі інституту чужоземних мов. Робив переклади й у 1940 р. пішов добровільно до війська, а уникнувши німецького полону повертається до Одеси. Тут незабаром засуджують Караванського на 25 років концтаборів (1942 р.), і вся його літературна творчість продовжувалася **в тюрмі**, де писав **поезії, н'єси** та робив

1) сонет - форма вірша з 14-ти рядками та 4-ма строфами (перші дві строфи - 4 рядки, дві останні - по 3)

2) ПЕН-клуб - Міжнародна асоціація поетів і письменників

3) Євген Концевич - через нещасний випадок прикутий до ліжка, але продовжує літературну та громадську працю

4) móлох - юрба, натовп

5) чіткий - ясний, зрозумілий

*переклади. У 1960 р. звільнили його дотерміново; робив багато перекладів з англійської мови й був діяльний в громадському житті, виступаючи проти русифікації в школах. У 1965р., коли протестував проти арештів української інтелігенції, Караванського знову арештували й засудили на довгі роки концтаборів. Одначе, при кінці 1970-тих років був звільнений і тоді мав можливість виїхати зі своєю дружиною Н. Строкатою та **сьогодні живе в Америці**, продовжуючи літературну діяльність. Тут він видав свої оригінальні поезії та переклади, а саме: "Сутичка з тайфуном"¹⁾(1980), "Моє ремесло"(1981) і інші.*

*Ігор Калинець - народжений 1939р у Ходорові біля Львова; закінчив філологічний факультет Львівського університету й працював в обласному архіві у Львові. Перша його збірка поезій **"Вогонь Купала"** (1966) вийшла окремою книжкою, але після того він був заборонений. Одначе його **інші збірки** почали поширюватися **в самвидаві**²⁾ й пізніше **друкувалися за кордоном**. У 1972 р. І. Калинець і його дружина Ірина³⁾ були арештовані та засуджені на дев'ять років ув'язнення і три роки заслання. Сьогодні продовжує свою літературну діяльність. Деякі його поезії були перекладені на німецьку й французьку мови.*

Василь Стус (1938-1985) - народжений на Вінничині; закінчив Донецький педагогічний інститут, після того працював викладачем, шахтарем, журналістом. Двічі був ув'язнений і засланий в

-----
1) Сутичка з тайфуном - зустріч з грозою

2) самвидав - самостійне видавництво

3) Ірина Калинець - нар. 1940 р., писала дитячі поезії й оповідання; відома зі своїх виступів в обороні політичних в'язнів, коли перебувала в концтаборі в Мордовії.

Ігор КАЛІНЄЦЬ

концтабори на Уралі аж до смерти. Один з найбільших українських поетів цього століття. На Україні більшість його поезій було заборонено й тому поширювались вони в копіях; доти тільки частина його поезій появилась у збірках *"Зимові дерева"* (1970) в Бельгії, *"Свіча в свічаді"* (1977) та *"Палімпсести"* (1986). Крім цього його поезії перекладені на різні мови світу (англійську, німецьку та ін.).

Творчість В. Стуса можна поділити на *три періоди: дотюремний, тюремний і прощальний*. При цьому треба відмітити, що зовсім невідомо остання передсмертна збірка В. Стуса - *"Птах душі"*, але можливо, це найбільша річ поета, бо, розсуджуючи з історії В. Симоненка, передсмертний спалах¹⁾ творчости - *найсильніший*. *Особливе місце* в поезії Стуса, безперечно, належить *досвідіві Шевченка*. Ю. Шевельов²⁾ у передмові до Стусових "Палімпсестів" писав:

"Шевченко для нього - як українська мова. Він нею пише, він нею дихає, він кує й перековує її, як йому велить творчий дух. Не можна собі уявити Стуса поза українською мовою, не можна його уявити поза Шевченковою стихією³⁾".

У своєму *"Таборовому зошиті"*, що чудом дійшов з-за ґрат до нас, В. Стус писав:

"...Інтелігенція офіціозу⁴⁾, прагнучи жити, простує до безславної смерти, ми, в'язні історії, -

-----
1) спалах - пробблиск

2) Юрій Шевельов - мовознавець і літературознавець, професор Колумбійського університету в Нью Йорку, колишній голова УВАН

3) стихія - сила

4) офіціоз - газета

ідемо в життя, коли тільки воно прийме нас - життя, через скільки поколінь?".

"На щастя, не довелося чекати кількох поколінь для того, щоб життя прийняло й гідно оцінило слово і подвиг Василя Стуса" - пише Михайлина Коцюбинська¹⁾ в журналі "Сучасність" (вересень 1991, "Феномен Стуса"). Також там же:

"Сьогоднішня *популярність імени Стуса* виникла, безперечно, на гребені певної політичної хвилі, зумовлена навалою²⁾ пізнання того, що замовчувалося, приховувалося від народу, душилося, а насправді *було і є гордістю нації*. Широкий загаль знає передусім ім'я Стуса ...". Ще інша характеристика В. Стуса:

"...Всупереч течії, за найжорстокіших обставин він проніс у руслі української традиції *ідеали гуманізму, патріотизму, демократії*. Він поліцарськи *зберіг вірність цим ідеалам до кінця...*". ("Сучасність", січень 1988, "Звернення до президента міжнародного ПЕН-клубу...").

Іван Дзюба - народжений 1931 р. на Донеччині; закінчив Донецький педагогічний інститут та аспірантуру літератури, а пізніше працював завідувачим відділом критики в журналі "Вітчизна". Критик і літературознавець написав *збірку літературно-критичних статтей "Звичайна людина чи міщанин"* (1959), де можна знайти багато свіжих і нових думок, що передбачали велику зміну в творчості українських поетів і письменників: *розрив з старими практиками сталінських часів*. Також гідна уваги його стаття "*Сумлінність художнього досліджу*" (1964), де захищав

---

1) Михайлина Коцюбинська - дослідниця літератури; живе в Києві

2) наваля - велика кількість, купа

незалежність людини від суспільства. Спілка письменників України засудила його за націоналістичне "відхилення" й праця потрапила в самвидав та за кордон, де вийшла від назвою **"Інтернаціоналізм чи русифікація"**, перекладена також на англійську та італійську мови. Головна тема цієї праці - загрозливе становище України в комплексі безпосередніх і далекосяжних цілей російсько-советського режиму.

Головно через довгочасну тяжку хворобу, арештований і переслідуваний, Дзюба **примушений піти на компроміс з режимом**. Його заява того "кляття" широким гомоном відбилась по світу. Після довгих років І. Дзюба врешті може знову (в умовах Самостійної Держави) займатися літературознавством та критикою без ніяких перешкод. Він головний редактор "Літературної України". Також треба відмітити його літературні нариси "На пульсі доби", видані в 1981 р. Живе в Києві.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Яке значення "шестидесятників" у підрадянській українській літературі?
2. Які три письменники підготували ґрунт для піднесення мистецького слова на Україні в 1960-тих роках та які були їх думки?
3. Що ви знаєте про життя Ліни Костенко?
4. Яка головна заслуга в українській літературі Л. Костенко?
5. Які головні ідеї в творчості Василя Симоненка?
6. Що ви знаєте про Івана Драча?
7. Що важливе в поезіях Миколи Вінграновського, а що - в оповіданнях Євгена Гуцала?

8. Які головні етапи в житті Івана Світличного?
9. Що ви знаєте про творчість Івана Світличного?
10. Що ви знаєте про життя й творчість Святослава Караванського?
11. Чим відомий Ігор Калинець та його дружина Ірина?
12. Що знаємо про життя Василя Стуса?
13. Як можна поділити творчість В. Стуса й яке значення має Шевченко в поезії Стуса?
14. Як можна схарактеризувати Василя Стуса?
15. Який творчий шлях Івана Дзюби до сьогоднішніх часів?

Підсумки

Усі *"шестидесятники"* й ті, що прийшли після них (*"семидесятники"* та *"восьмидесятники"*), про яких ми вже говорили (Нова епоха ІУ, стор. 122-135), а про інших будемо говорити далі, на відміну від своїх батьків, стали людьми *вповні думаючими*; для них *"щось нав'язане"* є *нестерпним*. Вони досягнули вершини більших вартостей, більших духовних цінностей, ніж їхні попередники. Тому *поява "шестидесятників"* була *першим кроком у цілковитому переродженні молодого покоління України*. Вони були *ініціаторами завершення духовної революції* в нашому народі й нарешті, - вони сьогодні (більшість з них) є *провідниками* різних ділянок життя в Самостійній Державі!

УКРАЇНСЬКИЙ РУХ ОПОРУ - "ЗАХАЛЯВНА ЛІТЕРАТУРА"¹⁾

У березні 1963 р. скликано нараду "керівників партії та уряду з діячами літератури й мистецтва", на якій тодішній генеральний секретар ЦК ВКП(б)²⁾ **Микита Хрущов** виступив з заявою, що партія *не допустить* ніяких відхилень від соціалістичного реалізму (див. Нова епоха III, стор. 117), що треба повернутися до нього, і при цьому *реабілітував Сталіна*. Також, розуміється, Хрущов зазначив, що до неспокірних будуть стосовані сталінські методи й замість концтабору посилатимуть у дім божевільних. (Однак партія вже знову замкнути *оновлений творчий дух* не могла в клітку соціалістичного реалізму, й той дух виявився в т. зв. "*дисидентизмі*"³⁾ тобто в українському рухові опору та "захалівній літературі".

"Захалівна література"

"...Буде суд. Що ж, будемо битись... саме тепер потрібно, щоб хтось показав ПРИКЛАД ТВЕРДОСТИ і одним махом змив це гнітюче враження, яке створилося після відходу деяких людей від активної громадської діяльності. Випало мені... Тяжка це місія. Сидіти за ґратами нікому не легко. Алеж не поважати себе ще важче. І тому будемо битись!"

Ці слова **Валентина Мороза** (про нього будемо говорити далі) й подібні документи, що *при кінці 1960-*

1) "захалівна література" - позацензурна література

2) ЦК ВКП (б) - Центральний Комітет Всесоюдної Комуністичної Партії (більшовиків)

3) "дисидентизм" - розбіжність у поглядах, незгода

тих і в 70-тих роках були підтверджені офіційними советськими опублікуваннями, дісталися *незаконними дорогами на Захід*. Такими документами були заборонені на Україні *тексти промов*, віршів, оповідань, сатиричних нарисів, а також *листи* до редакцій советських газет і журналів, які ставали в обороні винищеної Москвою української літератури. Крім того такими забороненими документами були *звернення*, що їх посиляли до найвищих партійних і урядових органів. Те все називалося "*захалавною літературою*", тобто: *закритою, прихованою, неофіційною літературою*, з якої українська еміграція (діяспора) здогадувалася про різні факти, що творилися тоді на Україні.

Авторами тієї "захалавної літератури" були представники *молодого українського покоління* (згадані вже "шестидесятники" й пізніше деякі "семидесятники" чи інші діячі літератури, науки та мистецтва), позначені виразним духом *соборности - всеукраїнства*, які ставали в обороні прав свого народу. Ось ще кілька рядків з тієї літератури:

Вірую.

У гromі-Бог. А ти зроби́сь камінням,
і Боже Слово вікуй на граніті,
бо камінь лиш у гromі не згоряє,
і лиш на нім карбують заповіти.

Почаїв.

Говорить молитву яснараменний хрест
на святій горі за золотою Іквою¹⁾;
воєвода Юрій на посивілім коні
предвічного змія добиває пікою.

---

1) Іква - ріка, доплив ріки Бога

Валентин Мороз - народжений 1936 р. на Волині; вчився на історичному факультеті Львівського університету, але через арешти й переслідування **за критику жорстокої русифікації України** не міг захистити дисертацію на кандидата історичних наук та був вигнаний з України й засланий у концтабори. Вимагали від нього "покаяння", однак він ніколи не просив прощення, а навпаки, на знак протесту проти нищення над ним В. Мороз проводив довготривалі *голодовки*. Найбільш відома з тих голодовок по цілому світу (тривала понад 100 днів) була при кінці 1975-ого та спочатку 1976 років, після якої його звільнили й відправили на Захід. Сьогодні В. Мороз викладає в університеті в Канаді.

Його твори-есеї: "Хроніка опору", "Серед снігів" та ін.

Михайло Осадчий - народжений 1936 р. у Сумській області (на північ від Полтави); закінчив факультет журналістики на Львівському університеті й захистив наукову працю на кандидата наук. Коли вийшла збірка його поезій "Місячне поле" (1966), був арештований і засланий у концтабір, а психологічний роман "Більмо"¹⁾ дістався на Захід (у рукописі), перекладений на чужі мови. Сьогодні перебуває він у Києві й в Америці, де написав недавно дві поезії, які пригадують, що "від Вашингтона до Буша Америка є для нас прикладом правильної демократичної системи" (з відвідин М. Осадчого в березні 1990 р. в Детройті, МІ)

Анатолій Шевчук - народжений 1937 р. у Житомирі; одержав фах будівельного майстра. Через

---

¹⁾ Більмо - катаракта

стан здоров'я був звільнений з війська. Писав новелі й оповідання, а за "антирадянську пропаганду та агітацію" засуджений до концтабору. Сьогодні інформації про нього немає.

Євген Сверстюк - народився 1928 р. на Волині; закінчив Львівський та Київський університети (аспірантура). У 1965 р. був звільнений з інституту педагогіки за *протест проти переслідування української інтелігенції* та арештований і репресований. У 1972 р. за книгу есеїв *"Собор у риштуванні"*¹⁾ був засуджений до концтабору й його праці поширювалися в самвидаві та в рукописах. Літературознавець, критик і поет; сьогодні є членом міжнародного ПЕН-клубу та живе на Україні.

Український рух опору

Ще в 1968 р. советський журнал "Проблеми комунізму" стверджував, що український рух опору діяв *на всіх українських земах*. У ньому пишуть:

"... є знаменним фактом, що автори протестів походять *не тільки з Москви й Ленінграду*... Є петиції з Новосибірська, з Харкова, з Дубна, з колективного господарства в Латвії, з невеликого містечка над Волгою. Разом з українськими й релігійними документами... вони, можна б сказати, репрезентують принаймні початок справжнього національного ферменту... не зважаючи на масові переслідування, *боротьба за національні права на Україні продовжується неослаблено*"

---

1) риштування - платформа

В грудні 1969 р. в Москві відбулися пленарні збори правління творчих спілок СРСР, де взяли участь найвищі партійні чинники, які виявили неспокій управління становищем у ділянці літератури й мистецтва. Вони вимагали від письменників і мистців творити лише так, як наказує партія. І тоді знову почалася нова хвиля арештувань та заслань українських інтелектуалів, що тривала довгий час.

Отже той український рух опору був одержимий¹⁾ визвольними ідеями, національно-політичними думками й великими прагненнями людей ті *ідеї здійснювати*, за них *терпіти* та за них *умирати*. У 1973 р. вийшла "*Хартія*²⁾ *Свободи*" (розуміється позацензурно) *Олесь Бєрдника* (про нього далі нижче), з якої подаємо деякі цитати:

"...Мамо-Україно!... Ти ніколи не вмиреш, Мамо, бо маєш в глибині народного серця Корінь Вічності, який тягнеться у нескінченність Буття... Любов і Свобода - лише цією стежкою проведе Зоряне Братерство людей Землі до Нового Світу!"...

У 1974 р. вийшов відомий "*Маніфест 17-ий*"³⁾, підписаний членами національно-визвольних рухів: литовського, естонського, латишського, грузинського, вірменського й українського з такими людьми, як Левко Лук'яненко, Іван Ільчук, Іван Покровський, Олексій Степанюк та інші, які домагалися суверенітету⁴⁾ національних республік СРСР. Також *група правників* під проводом Л. Лук'яненка (про нього дещо пізніше) опрацювала програму *політичної партії "Українська Робітничо-Селянська Спілка"*, вимогою

---

1) одержимий - надхненний

2) хартія - статус, право

3) "Маніфест 17-тий" - звернення до народів

4) суверенітет - незалежність, верховна влада

якої був вихід УРСР зі складу СРСР. Нарешті треба згадати програму **Антона Коваля**, задокументовану в **"Відкритому листі до представників Рад Депутатів УРСР"**, в якій він пропонував прийняти нову конституцію УРСР (дотеперішня конституція СРСР - нездійсненна) з гарантією для України мати **"становище суверенної національної держави"**.

Олесь Бєрдник - народжений 1927 р. на Херсонщині; брав участь у Другій світовій війні й після неї навчався в театральній студії в Києві та був актором у різних театрах України. Після заслання друкував свої твори в періодичній пресі, а останні два твори були заборонені. Був виключений зі СПУ-ни та довгі роки переслідуваний. Був співзасновником (з М. Руденком) Української Гельсінкської Спілки; на Заході вийшли його твори самвидава, а саме: **"Золоті ворота"** (1975), **"Свята Україна"** (1980) і інші. Зараз живе на Україні.

Микола Руденко - народжений 1920 р. на Донбасі; видатний український письменник і видавець та засновник Української Гельсінкської Спілки¹⁾. Учасник Другої світової війни; член комуністичної партії, розчарувався в її ідеології, після чого написав книжку, в якій **заперечив економічну теорію Маркса**. Через те опинився в концтаборах на довгі роки й щойно в час "гласности"²⁾ був звільнений. Ще в 1988 році відвідував Америку, перебуваючи в Вашингтоні (був прийнятий тодішнім президентом Регеном), в Детройті та інших осередках. Цікаві його думки (ще до часу

-----
1) Українська Гельсінкська Спілка - існувала від 1976 р. та в своїй діяльності керувалася **Загальною Деклярацією прав людини**

2) "гласність" - у 1985 р. впровадив Михаїл Горбачов (колишній президент СРСР), відкриваючи доступ до інформації, що була десятиріччями приховувана від народу

Самостійності України) про необхідність для України мати союзників і *"єдиними союзниками можуть бути євреї"*. Це його переконання ґрунтоване на досвіді таборового життя, де обидві національності були в ширих і дружніх відносинах. Розуміється такий погляд М. Руденка *через справу І. Дем'янюка*¹⁾ не був та далі не є (1993) *популярним*, але в мудрій політиці не можна керуватися емоціями!

Лев Лук'яненко - народжений 1928 р., до часу створення Самостійної Держави був головою Української Гельсінкської Спілки; довгі роки був ув'язнений за провідництво в українському національному русі. За професією - адвокат. Тепер консул України в Канаді.

Отже "Захальна література" й "Український рух опору" 1960-70 рр. охопив тоді близько 600 осіб, які *свідомо залишилися українськими письменниками* й являлися **НАЙБІЛЬШОЮ СИЛОЮ**, що захищала існування української культури. І це стосується не тільки тих, яких ми шануємо (і дотепер) *за людяність та відвагу протистоять наступові Москви*, але й до критикованих нами, як Корнійчук, Бажан чи інші.

Тому треба сказати, що **ПРАЦЮВАТИ УКРАЇНСЬКИМ ПИСЬМЕННИКОМ У СОВЕТЬСЬКОМУ СОЮЗІ - ЦЕ БУЛО ГЕРОЙСТВО!**

Дайте відповіді на такі питання:

1. Які найбільші цінності "шестидесятників" в українській літературі?

---

1) Іван Дем'янюк - обвинувачений євреями в недоказаних злочинах проти в'язнів у нацистських концтаборах та невинно засуджений в Ізраїлі, але апеляційний суд після близько 20 років звільнив його у 1993 р. і він вернувся до Америки

2. Які розпорядження дав Нікіта Хрущов щодо соціалістичного реалізму на нараді керівників партії та уряду в 1963 р.?
3. В якій формі розвинувся творчий дух на Україні після розпоряджень Хрущова?
4. Які думки письменників-дисидентів пробиваються на Україні?
5. Що ви знаєте про "захалавну літературу"?
6. Чим відомі Валентин Мороз, Михайло Осадчий, Анатолій Шевчук і Євген Сверстюк?
7. Як розвинувся український рух опору?
8. Що таке "Хартія Свободи"?
9. Чого вимагали члени національно-визвольних рухів у "Маніфесті 17-ому" з 1974 р.?
10. Як працювала група правників під проводом Л. Лук'яненка й яку програму мав Антін Коваль?
11. Що ви знаєте про Олеса Бердника, Миколу Руденка й Левка Лук'яненка?
12. Яка загальна характеристика підрадянського українського письменника?

"ВІСІМДЕСЯТНИКИ" НА УКРАЇНІ

Улітку 1990 р. перебував в Америці літературний критик та публіцист *Микола Рябчук*, який також гостював у Детройті, МІ, де відвідав Український культурно-громадський клуб та дав доповідь про нову поезію "вісімдесятників" на Україні.

Розуміється, він був в Америці ще до часу проголошення Самостійності України (1991), але, користуючись з "гласности", *він міг вільніше писати.*

У своїй доповіді М. Рябчук торкнувся *розвитку нової поезії* молодшої України "вісімдесятників", яких назвав *поколінням "задушених"*. Тому також перший том його поезії має титул *"Зима у Львові"*; ось кілька рядків з цієї поезії:

... Випростовую обвуглені крила голубів
Може щось зміниться, здійметься вітер
Розправляться крила
І не посиплеться¹⁾ тирса
І очі скляні оживуть.

І так - ці "скляні" очі такі ожили й так, як колись "шестидесятники", *з'являється цілий ряд поетів*, які починають *дійсно творити*. *"Батьки зі своїми дітьми стали вперше друкувати свої твори"*, а зміст при цьому цілком змінився. Далі М. Рябчук звернув увагу, що за довгі роки переслідувань наша поезія й ціла література були просо́чені²⁾ тавро́м³⁾ повсякденности та провінціалізму⁴⁾. Сьогодні ця нова українська література *набирає досвід світової літератури* й з нею розвивається.

Вкінці М. Рябчук знайомив нас з творами деяких "вісімдесятників", як *Василя Герасименка* (терпіння батька), *Івана Малковича* (журба за рідну мову), *Ігоря Римарука* (збірка "Вісімдесятники") й ін.

На жаль, маємо ще дуже мало інформацій про найновішу українську літературу на рідних землях, але Самостійність і розвиток вільного слова дають надії на краще майбутнє.

---

1) посипати - розкидати

2) просо́чений - прониклий

3) тавро - знак, слід

4) провінціалізм - відсталість

УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА У ВІЛЬНОМУ СВІТІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Вступ.

Українська література у вільному світі розвивається у Сполучених Штатах Америки (США), в Канаді, в країнах Південної Америки (Бразилія, Аргентина, Венесуела й ін.), в Західній Європі (Німеччина, Англія, Франція, Іспанія, Італія, Бельгія й ін.) та в Австралії. Туди емігрувало багато видатних письменників і поетів, а також появилися нові молоді таланти.

Розглядаючи *тематику за останніх 50 років* тих письменників і поетів *за межами України*, треба підтвердити, що вона *в дещому подібна* до тематики письменників і поетів на Україні, а саме:

Любов до Батьківщини, носталгія¹⁾ за Батьківщиною, відчуження в новому оточенні - ті проблеми хвилювали більшість наших поетів:

... Де мій запашний чорнозём, де лимани,
Що полоскали б моє коріння?
Де дерева, що піднесли б галуззя, як ліри?
Де журавлі, що перевезли б
Мою тугу за далекі моря?..

Переживання в концтаборах на далекій півночі, страхіття війни, "Нова Європа" з кацетами й газовими камерами, табори переміщених осіб - це були чи не найширше опрацьовані теми наших письменників.

Пізнавання нового оточення з його позитивними та негативними виявами - це була третя ділянка

---

1) носталгія - туга

зацікавлень наших письменників за межами України:

"... О, дорога, добра людино, не відходь, так не вражай мене! Вернися! Дай мені усіма найсердечнішими словами у тебе вибачення просити! Я перед тобою залахмітненим¹⁾, брудним, оприщеним²⁾, ладний³⁾ навколошки впасти. Обкартай⁴⁾ мене, ненажеру, скупаря..."

Микола Понеділок (про нього буде далі)

Також треба додати, що українська література за межами України (після Другої світової війни) в ділянці віддзеркалення української дійсності серед наших дітей і молоді *була тоді в стадії зображення*⁵⁾. Крім того, *проблеми молоді* взагалі, а *української молоді зокрема* й далі: конфлікт національної ідентичности, конфлікт двох середовищ у родині (мішані подружжя), гуманність у поверненні прав людини на Україні - *всі ці теми не були ще опрацьовані*.

Одначе час від часу можна було читати такі нариси:

"...Україна була для неї далеким містом.

Але понад усім стояло кохання. Перше кохання ранньої молодости. Воно тривало й котилося по дорозі життя, наче прекрасний обруч. Але проти нього стояли два світи, що важким комплексом лягали, наче скелі серед дороги..."

Софія Парфанович (про неї буде далі)

-----
1) залахмітнений - обірваний

2) оприщений - плями на лиці

3) ладний - в значенні: готівий

4) обкартати - ображати, сварити

5) зображення - задум, уявлення

Проза

Докія Гумénна (нар. 1904 р.) - розпочала свою творчість у 1924 р. і в тяжких умовах до 1970 р. написала 19 томів повістей і новель, як: *"Діти чумацького шляху"* (роман про советську дійсність, з життя родин-хуторян до революції й після неї); *"Золотий плуг"* (пояснення керівної ролі матері й жінки); *"Хрещатий яр"* (трагічний образ Києва й подій у ньому під час Другої світової війни); *"Багато неба"* (високомистецькі нариси); *"Серед хмаросягів"* (збірка новель); *"Епізод із життя Європи Критської"* (незаперечне право України на самостійне життя) та ін.

Улас Самчук (1905-1987) - народжений на Волині; закінчив Український Вільний Університет у Празі. Після війни жив у Німеччині, а пізніше емігрував до Канади, де й помер. Писав оповідання, новелі, романи, як: *трилогія "Волинь"* (про покоління молодії української інтелігенції після Першої світової війни на Волині, стисненої між неосвіченим селом і таким же містом); *"Юність Василя Шеремети"* (життя волинської гімназійної молоді в часах польської окупації); *трилогія "Ост"* (німецька окупація України), а також *"Чого не гоїть огонь"*, *"Віднайдений рай"* і ін. Самчук був активний як журналіст і також писав драматичні твори та статті на літературні й суспільні теми перекладені на різні мови.

Іван Багряний (1907-1963) - народжений у робітничій сім'ї; учився в Київському інституті мистецького малювання, де й почав літературну працю. Був переслідуваний і більшовиками, і нацистами.

Докія Гуменна

Прибувши на Захід, видав свою брошуру¹⁾ **"Чому я не хочу вертатися до ССРСР?"**, що показала світові дійсну причину втечі людей з рідної землі; перекладена на чужі мови. Помер у Німеччині.

Почав писати поезії, як : **"Золотий бумеранг"**²⁾, **"З камери смертників"** і ін. Пізніше в Німеччині був активним у нашому політичному житті та перейшов на прозу: **"Тигролови"** (пригодницький роман про українську родину в Сибіру та її боротьбу за існування); **"Сад Гетсиманський"** (жахливі катування в катакомбах ГПУ³⁾); **"Огненне коло"** (глибока аналіза трагедії під Бродами Української дивізії "Галичина"); останній роман **"Людина біжить над прірвою"**⁴⁾ виданий уже після смерті. Писав також драматичні твори та книжки для дітей.

Василь Чапленко - народжений 1900 р., мово- й літературознавець. Почав свою творчість у 1927 р.; на еміграції вийшли повісті **"Пиворіз"** і **"У нетрях"**⁵⁾ **Копет-Дагу**, а також епічний твір у чотирьох томах про Визвольні Змагання: **"Півтора людського"**, **"Українці"**, **"Загибель Перемітька"** та **"Люди в тенетах"**⁶⁾. Крім цього написав історичний роман **"Чорноморці"**; видав праці про українську мову та про етногенезу слов'ян.

Софія Парфанович (1898-1968) - за професією лікарка, одна з організаторів Союзу Українок та

1) брошура - короткий політичний нарис

2) бумеранг - кривий кусок твердого дерева, зрблений так, що коли кинений у повітря, повертається назад до того, хто кидас

3) ГПУ - советське КГБ в 1930-их роках

4) прірва - безодня, западина

5) нетрі - гущавина

6) тенети - сіті, пастка

активна діячка антиалькогольного т-ва "Відродження". Почала писати в 1920-тих роках, а пізніше на еміграції вийшли: *"Вірний приятель"* і *"Такий він був"* - про відданих собак та їх еміграційні пригоди зі своїми господарями; рецензенти вважають, що обидві книжки - це *"шедеври¹⁾ нашої літератури"*. Останній твір Парфанович - це *"Карусь і ми"*, де вона, описуючи своє життя, звертається до своєї автомашини як до людини й згадує батьківщину. Її творчість - це проповідь людяности, взаємоповаги, любови до природи, до рідної землі, різних звірят.

Галина Журба (1888-1979) - *сеньйорка* еміграційної української літератури ще від 1920 р.; пише патріотичні твори, а в 1955 р. вийшов її роман-автобіографія *"Далекий світ"* і пізніше - роман *"Тодір Сокір"* (захоплюється спогадами минулого).

Ольга Мак - народжена 1913 р., проживала в Бразилії та писала оповідання й повісті: *"Порти переконань"* (підсовєська дійсність), *"Лебідка"* (яскравий образ княгині Ольги), трилогія *"Бог вогню"* (популярний роман про пригоди української родини в Бразилії).

Василь Гайдарівський (1908-1972) - почав друкувати свої оповідання ще при кінці 1920-тих років. В оповіданнях *"А світ який гарний"*, які вийшли за межами України, автор пише про звичайних робітників Донбасу; вони під впливом терору стали трагічно самотніми - автомати в масках. Ось що говорить герой одного з тих оповідань:

"Усього бійся, Григорію...бійся людей.

---

1) шедевр - найкращий, майстерний твір

Моя душа засохла. Я ніколи не буваю
відвертим. Ніколи не говорю щиро...
Всіх боюсь"...

Таке маскуванн^я і в інших оповіданнях
Гайдарівського. Одначе, коли та маска випадково
зникає, виявляється, що під нею *справжня людина*, яку
не може вбити навіть найжорстокіша система. Також
писав новелі, як "Заячий пастух" (1962) і ін. Емігрував
до Америки, де й помер.

Анатолій Гала^н народжений 1901р. - пише
на^риси, гуморески, статті, що були надруковані в різних
журналах на Україні й на еміграції, як: "*Пахощі*",
"*Записки слідчого*" й ін., а також оповідання "*Синя
пляма*", "*Перестрашені люди*" та ін.

Зосі^м Дончук - народжений 1903р.; збірки
оповідан^ь "*Чорні дні*", "*Через кладку*"¹⁾, сатиричні
повісті "*Море по коліна*", "*Ясновидець Геррі*" й ін.,
романи "*Прірва*", "*Будинок 1313*" - всі вони дають
молодим читачам багато матеріалу про жорстоку епоху
поневолення українського народу

Микола Понеділок (1922-1976) - письменник-
гуморист, який у своїх збірках ("*Вітаміни*" й "*Соборний
борщ*") дотепно висміює нагативні риси побуту та
поведінки різних еміграційних груп, загострюючи свою
сатиру советськими буднями. Треба також згадати
збірки його новел ("*Смішні сльозинки*" й "*Говорить
лише поле*") з ліричними почуттями тяжкої долі
земляків. Крім цього писав *п'єси*, як: "*Знедолені*",
"*Лейтенант Флаєв*", "*А ми тую червону калину*".

-----
1) кладка - пішохідний місток

Іван Керницький (1913-1984) - псевдонім *Ікер*, письменник-гуморист, але має інший гумор, ніж М. Понеділок, а саме: в нього доброзичливий сміх і начеб прощення за людські недоліки. Це був напрямок його фейлетонів¹⁾ у пресі, а також творів, таких, як: **"Перелетні птахи"** чи **"Циганськими дорогами"**.

До цих прозаїків української літератури після Другої світової війни треба додати прізвища таких письменниць: Людмила Коваленко, Дарія Ярославська, Марія Струтинська, Марія Цуканова, Оксана Керч та Ярослава Острук.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що ви знаєте про "вісімдесятників" на Україні?
2. Де розвивається українська література у вільному світі після Другої світової війни?
3. Яка головна тематика за останніх 50 років українських письменників за межами рідного краю?
4. Які теми були ще в стадії зображення в перших 25-ти роках після Другої світової війни?
5. Які найважливіші твори Докії Гуменної, Уласа Самчука й Івана Багряного та яка їх тематика?
6. Чим характеризується творчість Софії Парфанович?
7. Який епічний твір написав Василь Чапленко?
8. Чим гідні уваги письменниці Галина Журба й Ольга Мак?
9. Які найважливіші твори Василя Гайдарівського, Анатолія Галана й Зосіма Дончука?
10. Твори якого жанру писав Микола Понеділок і з якого життя?
11. Чим відомий Іван Керницький (Ікер)?

---

1) фейлетон - короткий нарис у газеті

12. Яких ще інших письменниць прози української еміграційної літератури після Другої світової війни ви знаєте?

Поезія.

Тодось Осьмачка (1895-1962) - народжений на Черкащині; доповнював знання самоосвітою після закінчення середньої освіти. Пізніше відвідував Київський університет і почав писати в 1922 р. *збірками поезій* "Скитські вогні" та "Клєкіт"¹⁾ (незвичайні *нові його зображення* в епітетах, порівняннях і метафорах). У тридцятих роках був арештований і ув'язнений та пізніше спротивлявся тому. У час Другої світової війни перейшов на Захід, був у Німеччині й емігрував до Америки, де й помер.

У Львові вийшла збірка поезій "*Сучасникам*" (1942), далі - збірка поезій "*Китиці часу*" (1943-48) та "*Із-під світу*" (Нью Йорк, 1954), до якої ввійшла також поема "*Поет*" (про боротьбу людини на тлі образу загибелі українського села). Написав повісті: "*Старший боярин*", "*План до двору*" (Канада, 1951) і остання - "*Ротонда душогубців*", видана англійською мовою. Крім того зробив *переклади* важливіших творів Шекспіра, Байрона та Оскара Вайлда²⁾.

Василь Барка - народжений 1908 р. на Полтавщині; закінчив Полтавський педагогічний інститут та викладав літературу на Північному Кавказі. Під час Другої світової війни емігрував до Німеччини, а

---

1) клєкіт - стук

2) Оскар Вайлд - англійський драматург, поет, есеїст, повістяр і критик

пізніше виїхав до Америки. Почав писати ще на Україні, збірка поезій *"Шляхи"* (1930), а пізніше в Німеччині вийшли збірки *"Апостоли"* й *"Білий світ"* (подібні до козацьких дум). В Америці збірки поезій: *"Псалом голубиноного поля"* (глибокі почуття та релігійний світогляд поета), *"Океан"* і *"Лірник"*; повість *"Жовтий князь"* осуджує жорстокого окупанта України за всі злочини й штучний голод, що знищив мільйони людей.

Крім цього, одні з найновіших поезій (усіх разом видав 20 збірок), прози, есеїв і нарисів - це чотиритомна збірка *"Свідок для сонця шестикрилих"* (1981) та роман *"Душі едемітів"*¹⁾, який виданий французькою мовою у Франції; також видана поема *"Судний степ"*, присвячена Тисячоліттю християнства на Україні.

Михайло Орест (1901-1963) - продовжував працю неоклясиків, до яких належав його брат Микола Зеров, Максим Рильський, Юрій Клен та ін. (див. Нова епоха III, стор. 97-99). Він підніс на рівень світової українську поезію в таких своїх збірках, як: *"Душа й воля"*, *"Державна слава"* й ін., а також робив мистецькі переклади з англійської, французької та німецької поезій.

Яр Славутич (нар. 1918 р.) - різноманітні й тематично багаті твори, як: історичні поеми, думи, патріотичні марші, чиста лірика - всі вони поєднані в кількох збірках. *Перша* з них, *"Співає ко́лос"*, з майстерними малюнками природи та праці серед неї; *в другій "Гомін віків"*, поет концентрує свою увагу на

-----

1) едеміти - люди з раю

глибокій давнині: від кіммерійців, скитів, на Київській Державі, через запорожців аж до останньої світової війни й еміграції; збірка *"Правдоносці"* оспівує героїзм українського народу, що поніс правду на вигнання; збірки *"Оаза"* та *"Маєстат"* переносять минулу славу в сучасність і спрямовують у майбутнє. При цьому Славутич передає заповіт гетьмана Мазепи:

"На слугування України
Своє життя, свої думки,
Душі горіння, гнів палкий,
Усе віддати ви повинні".

Крім цього Яр Славутич автор статтей і книжок із літературознавства, мовознавць та перекладач з чужоземних літератур. Живе в Канаді.

Роман Купчинський (1894-1976) - відомий творець стрілецьких пісень, автор ліричних поезій, драматичних творів і повістей; вийшли його *"Мисливські оповідання"* та сатирична поема *"Скоропад"*. Помер у Нью-Йорку.

Богдан Нижанківський (1909-1986) - псевдонім Бабай, поет і прозаїк; збірки поезій *"Щедрість"* і *"Вагота"*¹⁾, а ще у Львові вийшли його оповідання та новели. Помер у Детройті.

Олександр Неприцький-Грановський (1887-1976) поет-сеньйор; від 1913 р. в Америці, науковець і професор університету, він знаходив час простими хвилюючими рідними словами писати свої поезії. Його збірки поезій такі: *"Іскра віри"*, *"Осінні узори"*²⁾, *"Сни*

---

1) вагота - сила ваги, тяжіння

2) узори - вірці

ОЛЕКСАНДР ГРАНОВСЬКИЙ

зруйнованого замку" та "Лунами минули літа молодії" - ця остання збірка є виявом його молодечого захоплення, турбує майбутня доля людини й рідного краю:

При сталій праці рідній батьківщині,
Бігме¹⁾, не мав коли старіться!
І як мені інакше жити нині?
Тому я прошу вас: - Борітеся
За Неї, - а не між собою!
Отож, об'єднані, - до бою!

Крім того писав окремі поезії в різних журналах.
Помер у Міннесоті.

Леонід Полтава - народжений 1921 р.; відомий своїми збірками **"За мурами Берліну"**, **"Біла трава"**, а також - такими більшими поетичними творами, як **"Поема про Тараса Шевченка"** чи **"Баллада про п'ятого лебедя"** (написана з нагоди смерти останнього члена групи неоклясиків М. Рильського). Написав також **лібретто²⁾** до опери **"Анна Ярославна"** композитора Антона Рудницького і дитячих опер **"Лис Микита"** та **"Лісова царівна"** - обидві композитора Овчаренка. Крім цього писав багато віршів і оповідань для дітей, як **"У вишневій країні"** чи **"Подорожі й пригоди Миклухи-Маклая"**, а також написав історичний роман **"1709"** (про епоху гетьмана Мазепи).

Остан Тарнавський (1917-1992) - почав писати ще у Львові, а на еміграції вийшли такі його збірки поезій: **"Слова і мрії"** (1948), **"Життя"** (1952), **"Мости"** (1956), **"Самотнє дерево"** (1960), **"Сотня сонетів"**

---

1) бігме - напевно (народний вислів), їй Богу

2) лібретто - слова (італ.)

(1984), а також збірка есеїв *"Туга за мітом"*¹⁾ (1966) і збірки новель та нарисів *"Камінні ступені"* (1979). Крім цього писав літературознавчі статті *"Поет, учений, громадянин"* (про Ю. Клена), *"Поет української революції"* (про П. Тичину) та *"Традиція Кожум'яки"* (про У. Самчука). Різновидність його творчості завершують оповідання *"Вихід у призначення"* та *"Сповідь отця Сократа"*.

Гарасевич Андрій (1917-1947) - почав писати в Ужгороді й Хусті, а також у Львові. Студіював у Празі й був під впливом поезій О. Ольжича. В 1941 році була видана його збірка *"Сонети"*, а вже після трагічної смерті - збірка *"До вершин"* (1959). Загинув в Альпах коло Берхтесгадену в Баварії.

Крім цих українських поетів та їхньої творчості після Другої світової війни, треба згадати ще: Б. Олександрів, Г. Черінь, І. Костецького, О. Гай-Головка та інших.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Чим гідна уваги творчість Тодося Осьмачки?
2. Що ви знаєте про Василя Барку?
3. Як Михайло Орест підніс рівень української поезії?
4. На які теми пише свої поезії Яр Славутич?
5. Чим відомий Роман Купчинський?
6. Які збірки поезій писав Богдан Нижанківський?
7. Що ви знаєте про Олександра Неприцького-Грановського?
8. Які ділянки творчості Леоніда Полтави?
9. Хто такий Остап Тарнавський, а хто - Андрій

-----
¹⁾ міт - уявне, легендарне оповідання

Гарасевич?

10. Яких ще інших поетів вільної української літератури ви знаєте?

НАЙНОВІША УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Тут наперед треба взяти до уваги творчість наших молодших письменників у діаспорі *народжених у 1950-60-тих роках вже за межами України*, а також і старших віком (дотепер не згаданих), що їх *ідеї є відображенням розвитку* української літератури в різних країнах нашого поселення.

Роман Бабовал - народжений 1950 р.; почав писати в 1967 році і його твори були друковані в "Смолоскипі" (Париж), "Юнаку" (Німеччина), "Сучасності"(Україна) та інших журналах. У 1969 р. вийшла перша його поетична збірка *"Навіщо про те згадую"*; ось виїмок з тієї збірки:

Було
я згадую,
як ми вітали весну,
як ми стрічали молодість сердець і уст...
Нас вабили
контрасти кольорів, контрасти слів,
контрасти вдач...
Ми знали,
що контрастом вічності
весна...

Крім цього Р. Бабовал займається перекладами сучасних французьких та італійських поетів на

українську мову.

Інші поети та письменники вищезгаданого покоління (маємо про них інформації) такі: *Христина Баранська* (нар. 1953 р.) - поетеса, *Уляна Близнік* (нар. 1952р.) - поезії й новелі, *Любомир Госейко*(нар. 1952 р.) - поет і музик, *Володимир Дозорський* - драматург (одна з п'єс описує повстання в Києві в 1113 р.), *Роксоляна Мицьо*(нар. 1952 р.) - новелі, *Вірляна Ткач* (нар. 1952 р.) - поетеса, *Юрій Ткач* (нар. 1954 р.) - короткі оповідання.

До цієї групи поетів треба внести *Романа Дурбака* (нар. 1914 р.), священника-пенсіонера, набагато старшого віком від інших, народженого на Івано-Франківщині. Він закінчив богословський факультет на Львівському університеті й друкувався в різних журналах тільки до 1939 р. Пізніше, після заслання (1956 р.) він не міг більше писати, аж знову *надрукував збірку поезій у журналі "Україна" в 1989 р.* Ця збірка стала *першою публікацією* Р. Дурбака за останніх п'ятдесят років і це є вірші, написані *в період примушеного мовчання*.

Крім цього, до цієї групи поетів, у протиріччі до набагато старшого віком Дурбака, можемо внести *наймолодшу віком поетесу Віку Івченко*, народжену на Україні в 1980 р. У грудні 1992 року закінчила вона дванадцять літ життя й від того часу перебуває в США, куди з мамою приїхала лікуватися *через чорнобильську аварію*, що спричинила порушення імунної¹⁾ системи Віки. Її лікування передбачається на довгий час.

Досі вийшли три поетичні збірки Віки: *перша вийшла в Києві* (1990), *друга - в Москві* (1991) і *третя в США* (Міннеаполіс, 1992), яка названа "По чужині". Її вірші привертають увагу різноманітністю тематики та

-----
1) імунний - несприйнятливий до хвороби

оригінальністю образів; вони часом *жартівливі*, а також *трагічно сумні* (через хворобу). Хоч Віка тепер в Америці, її думки в Києві, на Україні й хоч вона багато читає, в неї не позначився вплив якогось певного поета. Віка має *індивідуальне світобачення та форму вислову*. Ось кілька рядків з її останньої збірки:

Душа поезії розхристана
і безпорадна у житті:
весь час на суд виносить істину,
давно розп'яту на Хресті.
Слова сплітаються мережею,
та сумно пишеться мені:
я йду Тарасовою стежкою -
по чужині, по чужині...

До наших молодших, але роджених на Україні поетів, треба внести ще *Степана Сапеляка* (нар. 1951 р.), переслідуваного за друкування його творів на Заході та був в'язнем концтаборів. На Україні його твори друкувалися на сторінках неофіційних і вільних публікацій: "Український Вісник" (1987) і "Кафедра" (1988). Остання його збірка "*З гіркотою в камені*" ("Сучасність", 1989) була написана і в ув'язненні, і на волі. Тепер живе в Харкові. Ось кілька рядків з тої збірки:

...світку мій миропомазаний
тисячоліттям
з ядерного батіжка
чума́к на полудрабку¹⁾
клянеться
сіль-сльозу́ точити
за тобою...

-----
1) полудрабок - віз

Нью-Йоркська група

Пачатком постанови Нью-Йоркської групи треба вважати дату **20 грудня 1958 р.**, коли в нью-Йоркському кафе "Пікак" (Павич) зустрілися поет Б. Бойчук з дружиною, поетеса й драматург П. Калина та поет і письменник Ю. Тарнавський для обговорення справи **видання журналу**. Після кількохгодинної дискусії вирішено назвати журнал **"Нові поезії"** (щось спільного з американським журналом "Поетрі"), а видавництво - **"Нью-Йоркська група"**, як потрібний **елемент "об'єднання"**. Крім вищезгаданих, до цієї групи належать ще: Б. Рубчак і М. Царинник, а пов'язані з ними **сучасні модерністи**: Е. Андіївська (Німеччина), В. Вовк (Бразилія) та Д. Струк (Канада). Всі вони з високою академічною освітою, з добрим знанням літератури й добрим знанням англійської та української мов (також португальської й німецької).

Отже минуло вже 35 років від часу постанови НІГ-пи й цікаво навести **думки одного з членів** цієї групи, Б. Рубчака (про нього далі):

"... Спостерігаємо **організоване радикальне пониження української культури** в свідомості молоді людини, що її рівень спадає з року в рік... Наприклад, класиків української літератури, що складність їх творчості ще досі не досліджена як слід, подається так (в суботній школі, ЮЛ), як їх виховники та вчителі розуміють - **як милих тіток і дядів...** На місце старих учителів і виховників... приходять молодші..., не переживши того, що дітям оповідають. Але яка різниця? Аби було. **Аби "відбути" ще одну суботу...**"

І далі:

"Ці нові гуманісти, пішучи майже виключно англійською мовою, під цілком іншим, цілком несподіваним кутом поширюють духовний простір і клімат Нью-Йоркської групи..."

Богдан Бойчук - народжений 1927 р. на Західній Україні; автор багатьох збірок поезій, есеїв, літературно-критичних статтей, драматичних творів. Написав також **"Антологію сучасної української поезії на Заході"**; переложив еспанські й американські поезії на українську мову та українські поезії Антонича й Драча - на англійську. Живе в Нью-Йорку; інженер.

Патриція Калина - народжена 1936 р. в Америці (Гелена, Монт), в американській родині; вищу освіту закінчила в Нью-Йорку й після знайомства з членами НІГ-пи вивчила українську мову. Збірки її поезій: **"Трагедія джмелів"** та **"Легенди й сни"**; ось кілька рядків:

Любов на горизонті, мов тополі,
Ще швидше відійде, ще таємніше -
Мов корабель казок у морській далі,
З собою тайкома затягне душу...
Ти континент, віддалений у тямі -
Тополі, обрій, мари мого горя...

Богдан Рубчак - народжений 1935 р. на Західній Україні; автор багатьох збірок поезій, есеїв та літературних розслідувань. Професор славістики Іллінойського університету.

Юрій Тарнавський - народжений 1934 р. на Західній Україні; автор поезій і прози. У повісті

"Шляхи" (1961) показав *самотність молоді* в повоєнні роки, яка творить свій світ і має точку зору. Інженер та доктор лінгвістики.

Марко Царинник - народжений 1944 р. у Берліні (Німеччина), закінчив середню освіту в Філядельфії, Пенн. Автор поезій, есеїв, оповідань, перекладач (переклав на англійську мову повість "Тіні забутих предків" М. Коцюбинського) поезій Стуса й творів Осадчого та Плюща. Крім цього збірка поезій **"Падіння світла"** й друкується в періодиці **"Координати"** (1969).

Треба ширше згадати ще, *пов'язаних з НІГ-ою*, сучасних модерністів: *Емму Андієвську* - поетесу та письменницю, яка живе в Німеччині; *Віру Вовк* - поетесу й германістку, авторку багатьох збірок поезій. Професор порівняльної літератури в Ріо-де-Жанейро (Бразилія); *Данила Струка* - редактора англomовної поазбучної енциклопедії та професора славістики в Торонтському університеті.

Нарешті треба ствердити, що сьогодні **НІГ-па є вже тільки історією**, але за словами *Віри Вовк*, ... "Вона (НІГ-па, ЮЛ) провадить найміцніший і найплодовитіший сучасний український рух на Заході, завдяки якому *українська література* вийшла зі свого щаварованого кола *на міжнародне поле*".

Чорнобильська катастрофа в літературі.

26 квітня 1986 р. в м. **Чорнобилі** над річкою Прип'яттю на північ від Києва (близько 90 миль) сталася трагічна подія, яка стрясла не тільки Україну, але й цілий цивілізований світ. Вибухнув **ядерний реактор**, наслідком чого й дотепер (понад сім років) шражені та вмирають люди, тварини, рослини, затруєне

повітря й земля радіацією всієї ближчої та дальшої околиці, далі на сході й заході України, досягаючи навіть північних та західних частин Європи.

Також треба взяти до уваги *навмисне замовчування* про саму подію (три-чотири дні нічого не появилось в советській пресі, на телебаченні чи в радіо), а також *ніколи не подано* причини допущення *некомпетентних людей до керування електро-станцією*. Вже раніше багаторазово *порушувалися правила безпеки*, про що не повідомлялося, а головною турботою правління були *завжди кошти* (а не безпека). Крім цього советська влада не виявила *ніколи справжніх жертв* чорнобильської трагедії та *спричинених нею захворювань* (на рака).

Чорнобильська катастрофа знайшла також своє відображення в літературі (українській та чужоземній), в різних її жанрах і різними мовами світу. *Загальновідомим у світі* літературним твором про Чорнобиль, безсумнівно, є *п'єса "Саркофаг"* російського журналіста й письменника *Володимира Губарьова* (напівбілорус, який живе в Москві). Коли він писав репортаж про чорнобильську трагедію, Губарьов сказав, що *"великий біль можна передати тільки в театрі*, при тому в театрі мусимо бути щирими, бо брехню публіка швидко помітить" ("Сучасність", Лариса М. Л. Залеська-Онишкевич, квітень 1989, стор. 29). Ця документальна п'єса "Саркофаг" не тільки представляє *ефекти радіації* на працівників Чорнобиля, але також *шукає винних* та повчає про нищівну силу атомної енергії.

В українській літературі, наперед, треба взяти до уваги *Юрія Щербака*, лікаря-дослідника, який

написав *повість "Чорнобиль"*, в якій *шукає причини катастрофи й винних*, а при цьому вказує на небезпеку багатьох нуклеарних станцій на Україні й Білорусії, що є загрозою для цілого людства! *Світлана Йовенко*, поетеса глибокого ліризму, почуттів і елегантної форми, *в своїй поемі "Вибух"*, звертає увагу на *українських дітей*, їх рятування й також на виховування, "щоб не були вони нацією трутнів¹⁾"; Світлана *боїться майбутнього*, думаючи про літо 1988 року: "Літо привоги й мужности - Київ без дітлахів²⁾". *Борис Олійник*, поет, написав одну з *найбільш відомих поем про Чорнобиль - "Сім"* (1988). Він пов'язує і скитських жінок, і Гірошіму, і Чорнобиль, і Чигирин, виділяючи жертви української землі. Олійник *мображує сучасну катастрофу на тлі минулих катастроф як світових, так і специфічно українських* ("Сучасність", квітень 1989). Інший твір про Чорнобиль - це *повість "Марія з полином при кінці століття"* *Володимира Яворівського* (1987), де тлом катастрофи *вважає спільноту з низькими моральними стандартами³⁾* *и Чорнобиль є наче б карою* за сучасні гріхи місцевих людей. Також треба згадати поему *"Чорнобильська Мадонна"* відомого поета *Івана Драча* (див. Нова епоха ІУ, стор. 127-128), в якій він (як і Яворівський) говорить про *зниження людської моралі й про вину адміністраторів та науковців, покоління чи нащадків (у ширшому значенні) супроти тої Мадонни*. Поет *Богдан Стельмах* у своїй *пісні "Історія"* згадує і половців, і мничарів, і кріпацтво, і сталінізм, що стояли на шляху українського народу, а Чорнобиль є останнім з тих усіх

1) трутні - нероби, ледарі

2) дітлахі - діти (поет.)

3) стандарт - норма, зразок

нещасть:

Димом-порохами
Поміж реп'яхами
Дихає Чорнобиль
Нашими гріхами.
Ті зрекліся мови,
Ті зрекліся роду...
Отака історія
Рідного народу

Щодо українських авторів за межами України
- всі вони відмінно коментують ту чорнобильську трагедію: гіркий біль і обурення в *Марти Тарнавської* (вірш "Перше травня"), великий біль і злість в *Юрія Тарнавського* (різні вірші), *Емма Андіївська* (незаслужена кара), *Валентина Юрченко* (покута за незаслужені гріхи) й інші.

Дайте відповіді на такі питання:

1. Що ви знаєте про творчість молодших українських письменників у діаспорі, народжених у 1950-60-тих роках?
2. Чим відома творчість Романа Дурбака?
3. Як можна схарактеризувати творчість наймолодшої нашої поетеси Віки Івченко?
4. Що ви знаєте про Степана Сапеляка?
5. Що таке Нью-Йоркська група?
6. Які думки в зв'язку з 35-річним існуванням НЙГ-пи одного з її членів Богдана Рубчака?
7. Що ви знаєте про Богдана Бойчука, Богдана Рубчака й Юрія Тарнавського?
8. Хто така Патриція Калина?
9. Що ви знаєте про Марка Царинника?

10. Які ще інші сучасні модерністи пов'язані з НЙГ-ою?
11. Що сталося 26 квітня 1986 р. в місті Чорнобиль й які були та далі є наслідки?
12. Що ви знаєте про п'єсу "Саркофаг" В. Губарьова?
13. Які українські письменники й поети відображують у своїх творах чорнобильську катастрофу?
14. Яка найбільш відома поема та повість про Чорнобиль?
15. Що ви знаєте про українських авторів за межами України, які пишуть про Чорнобиль?

ЗАКІНЧЕННЯ

Тут треба ствердити, що, беручи до уваги шедеври нашої літератури, як: усну народну творчість, "Слово про Ігорів похід", "Енеїду", Шевченка, класиків-модерністів, "шестидесятників", до кінця 1970-тих років - українська література *не вийшла за рамки власного оточення*. Найважливіша причина цього - *бездержавність*. Щойно *останніх 10-15 років*, включно з проголошенням Самостійности (1991), піднімають українську літературу на міжнародне поле, *на рівень світових літератур*.

При цьому треба додати, що *в діаспорі* більшість наших молодих і наймолодших поетів та письменників, яких захопила *СУЧАСНІСТЬ* зі всіма її позитивними й негативними впливами, намагається затримати свою *українську ідентичність* та щораз більше зміцнювати *духовний зв'язок* з Самостійною Україною.

СПИСОК ІМЕН

Андієвська Е. - 160, 162, 165

Анна Ярославна - 155

Антоненко-Давидович Б. - 114

Бабій О. - 93

Бабовал Р. - 157

Багрянний І. - 147-148, 151

Бажан М. - 117, 120, 142

Байрон Дж. - 32, 36, 46, 70, 75-77, 152

Бальзак Г. - 58

Баранська Х. - 158

Барка В. - 152-153, 156

Беранже П. - 89, 130

Бердник О. - 43, 140-141, 143

Бирчак В. - 89

Білецький О. - 124

Білозерська О. - 46

Близнак Ул. - 158

Бодлер П. - 58

Бойчук Б. - 160-161, 165

Боровиківський Л. - 32, 34

Брюховецький І. - 47

Будзиновський В. - 93

Вагилевич І. - 34

Вайлд О. - 152

Василевська Л. - 89
Васильченко С. - 114
Величко - 17
Вергілій - 21, 24
Винниченко В. - 93
Вишнєвський І. - 15, 16, 19
Вишня О. - 129
Вікторія - 58
Вінграновський М. - 111, 122, 128, 134
Вітмен В. - 58
Влизько О. - 116
Вовк В. - 160, 162
Вовчок М. - 48-49, 50, 51, 59, 78, 79, 80, 81
Володимир Великий - 2, 7
Володимир Мономах - 8, 10
Вороний М. - 89, 113

Гайдарівський В. - 149-150, 151
Гайне Г. - 46
Галан А. - 150-151
Гамлет - 117
Гарасевич А. - 156, 157
Гарасименко В. - 144
Гемінгвей Е. - 92, 123
Глібів Л. - 26-27
Гоголь М. - 129
Головацький Я. - 34
Головко А. - 114
Головко-Гай О. - 156

Голубець М. - 93
Гоме́р - 53, 70
Гонча́р О. - 119-120, 121
Госе́йко Л. - 158
Граб'янка - 17
Грановський-Неприцький О. - 154-155, 156
Гребінка Є. - 26, 27, 62
Гринéвич К. - 93
Грінченко Б. - 59, 64, 65
Гру́шевський М. - 56
Гула́к-Артемовський П. - 23-24, 27
Гуменна Д. - 147, 151
Гуцало Є. - 122, 128-129, 134
Гюго́ В. - 77

Гашек Я - 92
Гете Й. - 32, 46, 61, 70, 103
Гжицький В. - 114-115
Горький М. - 110
Губарьов В. - 163, 166
Гутенберг Й - 14

Данило, ігу́мен - 8,10
Данило, король - 8
Данте - 11, 89
Дарага́н Ю. - 107
Дем'яню́к І. - 142
Дзю́ба І - 111, 122, 133-134, 135
Діккенс Ч. - 58, 60

Добровольський В. - 125
Довжénко О. - 118, 120, 123, 128
Дозорський В. - 158
Дорошенко Д. - 44
Дорошенко П. - 49
Донцóв Д. - 104
Дончúк З. - 150, 151
Достоевський Ф. - 58
Драгоманів М. - 67, 68
Драч І. - 111, 122, 127-128, 134, 164
Дурбáк Р. - 158, 165

Еліот Дж. - 58
Енгельс Ф. - 66

Єфрémов С. - 113

Журбá Галина - 149, 151
Журбá К. - 129

Зайцев П. - 106-107
Залеська-Онишкевич Л. - 163
Збірники князя Святослава - 6
Збірник "Пчели" - 6
Зеров М. - 94, 97-98, 99
Золя Е. - 58

Ібсен Г. - 58, 77, 103
Івченко В. - 158-159, 165

Ігор Святославич - 9

Іларіон - 7, 10

Ільчук І. - 140

Йовенко Св. - 164

Калина Патр. - 160-161, 165

Калинець Ігор - 43, 122, 131, 135

Калинець Ірина - 131, 135

Караванський С. - 130-131, 135

Карло XII - 88

Карманський П. - 89

Кастро Ф. - 25

Кашченко А. - 93

Квітка-Основ'яненко Г. - 28-29, 30-31, 49, 50, 51

Керницький І. - 151

Керч О. - 151

Клен Ю. - 94, 98-99, 100, 105, 153, 156

Кобилянська О. - 66, 78-79, 80, 81, 82, 83, 84, 85

Кобринська Н. - 78

Коваленко Л. - 151

Коваль А. - 141, 143

Концевич Є. - 130

Корней П. - 76, 77

Корнійчук О. - 117, 120, 142

Королева Н. - 93, 105-106, 108

Костенко Л. - 43, 111, 122, 125-126, 134

Костецький І. - 156

Косач П. - 72
Косач Ю. - 93
Котляревський І. - 18, 20-22, 23, 24, 62
Коцюбинська Михайлина - 133
Коцюбинський М. - 66, 81-83, 84, 85, 114, 162
Кравців Б. - 104-105, 107, 115
Кравченко У. - 89
Кримський А. - 89
Кропивницький М. - 59, 63, 64, 65
Куліш М. - 94, 101-103
Куліш П. - 17, 26, 27, 45-48, 50, 51
Купчинський Р. - 93, 154, 156
Курбас Л. - 102, 117

Лагерлєф С. - 106
Левицький-Нечуй І. - 59-60, 62, 64, 65, 81
Лєпкий Б. - 66, 86-88, 91
Липа Ю. - 105, 106, 108
Лісенко М. - 21
Лівіцька-Холóдна Н. - 106, 108
Лужницький Г. - 106
Лук'яненко Л. - 142, 143
Луцький О. - 89
Лютер М. - 12
Лятуринська О. - 107
Ля Фонтєн Ж. - 129
Льойоля І. - 13

Мазепа І. - 88, 155
Мак О. - 149, 151
Маковей О. - 17, 93
Максимович М. - 130
Маланюк Є. - 104, 107
Малишко А. - 119
Малкович І. - 144
Маркович О. - 48
Маркс К. - 66, 141
Мацарін Ж. - 14
Маяковський В. - 110
Мелвіл Г. - 58
Метлицький А. - 33, 34
Микола І - 39
Мирний П. - 59, 60-62, 64, 65
Мицьо Роксоляна - 158
Міцкевич А. - 32
Могіла П. - 12
Моліна де Т. - 76, 77
Мольєр Ж. - 76, 77, 89
Монтана І. - 122
Мопасан Г. - 130
Морбз В. - 111, 136-138, 143
Мосендз Л. - 105, 108

Назарук О. - 93
Наполеон Б. - 32
Нестор - 8

Нижанківський Б. - 154, 156
Ніцше Ф. - 66

Олександр II - 40, 45
Олександрів Б. - 156
Олесь О. - 90-91, 94, 108
Олійник Б. - 162
Ольжич О. - 105, 108-109, 112
Опільський Ю. - 93
Орест М. - 153, 156
Осадчий М. - 138, 143, 162
Остру́к Ярославна - 151
Острозький К. - 12, 15
Осьма́чка Т. - 152-153, 156

Парфанович С. - 148-149, 151
Пачовський В. - 89, 94
Первомайський Л. - 116
Плужник Є. - 94, 99, 100, 115
Плющ Л. - 162
Покровський І. - 140
Полтава Л. - 155, 156
Понеділок М. - 146, 150, 151
Потій Іпатій - 14
Пушкін О. - 32, 129
Пчілка О. - 72

Раго́за М. - 15
Реген Р. - 141

Рема́рк Е. М. - 88, 92
Рильський М. - 94, 97, 98, 99, 115, 116, 123-124, 155
Римару́к І. - 144
Річардсон С. - 29, 30, 31
Рубча́к Б. - 160-161, 165
Руданський С. - 52-53, 54
Руденко М. - 43, 111, 141-142, 143
Рудницький А. - 155
Руссо́ Ж. Ж. - 29
Рябчу́к М. - 143-144

Самійленко В. - 89
Самовідець - 17
Самчу́к У. - 147, 151, 156
Сапеляк С. - 159, 165
Сверстю́к Є. - 43, 111, 139, 143
Світличний І. - 43, 111, 122, 127, 129-130, 135
Свідзінський В. - 114
святий Іван Золотоустий - 6
святий Іван Хреститель - 2
святий Кирило - 5
святий Методій - 5
Сервантес М. - 102
Симоненко В. - 43, 111, 121, 126-127, 132, 134
Сковорода́ Г. - 17-18, 28
Скотт В. - 45, 75
Славу́тич Яр. - 154, 156
Словацький Ю. - 32, 77, 130

Смотрицький М. - 13
Сомко І. - 47
Сорéл Ж. - 66
Сталін Й. - 3, 100, 115, 117, 118, 123, 136
Старицька-Черняхівська Л. - 94
Старицький М. - 59, 63, 64, 65, 93
Стасів І. - 111
Стельмах Б. - 164-165
Стельмах М. - 118-119
Степанюк О. - 140
Стерн Л. - 29, 30, 31
Стефаник В. - 66, 85-86, 91
Стефанович О. - 107
Стівенсон Р. - 58
Столлінґс Л. - 92
Стороженко О. - 51-52, 54
Стоу Г. Б. - 48, 58, 62
Стріндберг Й. - 58
Строката Н. - 131
Струк Д. - 160, 162
Струтинська М. - 151
Стус В. - 43, 111, 122, 131-133, 135, 162

Тарнавська Марта - 165
Тарнавський О. - 155, 156
Тарнавський Ю. - 160, 161-162, 165
Тафлер А. - 111, 112
Твейн М. - 58

Теліга О. - 105, 109, 112
Терлецький К. - 14
Тичина П. - 94, 96, 97, 99, 110, 115, 156
Ткач Вірляна - 158
Ткач Юрій - 158
Тобілевич І. - 59, 63-64, 65
Толстой Л. - 58
Тралопп А. - 58
Тургенєв І. - 58
Турянський О. - 89

Українка Л. - 63, 64, 72-77, 79, 80, 81, 83, 88,
94, 125

Федорович І. - 14
Федькович Ю. - 53-54
Филипович П. - 98
Фльобёр Г. - 58, 62
Франко І. - 56, 64, 66-71, 72, 74, 77, 88, 94

Хвильовий М. - 101, 103, 115
Хмельницький Б. - 2
Хрущов М. - 125, 136, 143

Цар Т. - 88
Царинник М. - 160, 162, 165
Цуканова М. - 151

Чайковський А. - 93
Чапленко В. - 148, 151
Черінь Г. - 156

Черкасенко С. - 94
Чернявський М. - 114
Чехов А. - 58
Чорновіл В. - 111
Чубинський П. - 55
Шаховський - 22
Шашкевич М. - 34-36
Шевельов Ю. - 132
Шевченко Т. - 26, 32, 37-45, 46, 48, 59, 62, 77,
126, 127, 128, 129, 132, 166
Шевчук А. - 138-139, 143
Шекспір В. - 46, 77, 152
Шіллер Й. - 32
Шкрумеляк Ю. - 93

Щербак Ю. - 163-164
Щурат В. - 89

Юрченко Валентина - 165

Яворівський В. - 164
Яновський Ю. - 100, 103, 116
Ярослав Осьмомисл - 9
Ярославна - 9
Ярославська Д. - 151
Яцків М. - 89

БІБЛІОГРАФІЯ

В. Радзикевич: "ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ", Нью-Йорк 1987.

Є. Федоренко та П. Маляр: "ХРЕСТОМАТІЯ З УКР. ЛІТЕР. XX ст.", Нью-Йорк 1978.

СКВУ, СКВОР-а: "ХРЕСТОМАТІЯ ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ", Філя - дельфія - Торонто 1986.

Міністерство Нар. Освіти: "УКРАЇНСЬКА НАРОДНОПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ" Дніпрова Хвиля, Київ 1984.

Спілка письменників України: "Дзвін"; Львів, січень 1991.

РАУ та видавництво "Пролог": "Сучасність", Мюнхен-Київ лист. 84, лист. 87, січ., лип.-серп., жовт.-лист. 88, січ.-лют., кв. 89, вер. 91 і кв. 92.

Видавництво І. Тиктор: "ВЕЛИКА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ", Львів-Вінніпег 1948.

В. Кубійович: "АНГЛОМОВНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНИ" (І-ІІ томи), Торонто 1984-88.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ БРІТАННІКА, Шикаго 1988.

Видавництво "Рендом Гауз": "АМЕРИКАНСЬКИЙ
СЛОВНИК ДЛЯ КОЛЕДЖУ", Нью -
Йорк 1960.

"Дітройтські Новини" - видання Культурно-
Громадського Клубу в Дітройті, МІ;
липень-серпень 1990, стор. 6.

